

TÄHTITORNIN KAHVILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS

ARKKITEHDIT M3 Oy

*Janne Pihlajaniemi, arkkitehti SAFA, TkT
Harri Ryyänen, arkkitehti SAFA, TaM
ark. yo Ella Kantola
ark. yo Niko Okkonen
28.01.2018*

Kannen kuva: Ella Kantola

Tilaaaja: Liikelaitos Oulun Tilakeskus

SISÄLLYS

PERUSTIETOLOMAKE	4	4. RAKENNUSHISTORIA JA MUUTOSVAIHEET	34
1. JOHDANTO.	8	4.1 Arkkitehti Wolmar Westling	34
2. SIJAINTI, YMPÄRISTÖ JA KAAVAHISTORIA	9	4.2 Merikoulun tähtitorni.	36
2.1 Tähtitornin ympäristön muutokset Linnansaarella	10	4.3 Tähtitornin rakentaminen	36
2.2 Kauppiaiden varastoalueesta puistoksi	10	4.4 Vuoden 1877 muutokset	37
2.3 Linnansaari kaavasuunnitelmissa	14	4.5 Vuosien 1901-1908 välillä tapahtuneet muutokset	41
2.4 Merikosken sillat uusitaan	15	4.6 Vuoden 1915-1922 korjaukset ja muutokset..	41
3. HISTORIA JA TOIMINTA	17	4.7 Vuoden 1923 jälkeen tapahtuneet muutokset	43
3.1 Oulun Merikoulun perustaminen	17	4.8 Korjaaminen hiljentyä sodan kynnyksellä.	50
3.2 46 vuotta merenkulun opetusta	17	4.9 1960-luvun muutokset	51
3.3 Merikoulujen observatoriotornit rakennustyyppinä	21	4.10 Vuoden 1970 laajennus	51
3.4 Kahvilatoiminta alkaa	25	4.11 Vuoden 1984 korjaushanke.	52
3.5 Lotat kahvilanpitäjinä	28	4.12 Tuhopolton korjaukset vuonna 1997.	54
3.6 Kahvilan vetäjä vaihtuu, henkilöstö säilyy.	29	4.13 2000-luvun muutokset	55
3.7 Purku-uhka ja kunnostus	30	6. KOHTEEN NYKYTILA JA INVENTOINNIT	58
3.8 Tuhopoltto	32	6.1 Nykytila	58
3.9 Nykytoiminta	33	6.2 Inventoinnit	58
		7. SÄILYNEISYYSKAAVIOT	59
		8. YHTEENVETO	76
		LÄHTEET	77

PERUSTIETOLOMAKE

TÄHTITORNIN KAHVILA

Kiinteistötunnus: 51-18-6320
Osoite: Linnasaari 1, 90100 Oulu
Suunnittelija: vt. lääninarkkitehti Wolmar Westling

Rakennuttaja: Oulun merikoulu
Suunnitteluvuosi: 1873
Valmistumisvuosi: 1875

Muutokset:

Paviljongin laudoittaminen, 1877

Terassin ja portaiden muutos, keittiölaajennus, 1923,
Oulun kaupungin rakennusvirasto, Talonrakennusosasto.

Terassin betonilaatoitus ja kaiteet, 1965, P. Tala, Oulun kaupungin
rakennustoimisto.

Wc-laajennus, 1970, P. Tala, Oulun kaupungin rakennusvirasto, Ta-
loussuunnitteluosasto.

Korjaushanke, 1983-84, Arkkitehtitoimisto Huusko & Teppo, Oulun
kaupungin rakennusvirasto, Taloussuunnitteluosasto.

Tuhopolton korjaukset, 1997

Terassin korjaus, 2010, Liikelaitos Oulun Tilakeskus,
Insinööritoimisto Putkonen Oy,
LVI suunnittelu Insinööritoimisto Ylitalo Oy

Wc-lisärakennuksen saneeraus, 2012,
Oulun tekninen liikelaitos,
Arkkitehti Riikka Lumme, Uki arkkitehdit
LVI suunnittelu Insinööri Pekka Nykänen, Insinööritoimisto Ylitalo Oy

Valaistus- ja sähköremontti, 2015,
Sähköinsinööri Mika Kumpula, Arkins Suunnittelu Oy

Arvottaminen: Valtakunnallisesti arvokas.
valtakunnallisesti merkittävä rakennus, RKY 2009
valtakunnallisesti merkittävä alue, RKY 2009

Arviointi: MRKY2015: R,H,M,S,I
Rakennushistorialliset arvot
Historialliset arvot
Maisema- ja ympäristöhistorialliset arvot
Säilyneisyysarvot
Identiteetti- ja symbolimerkitykset

Merikoulun observatorio kuuluu osaksi Linnansaaren ympäristö-
kokonaisuutta ja se kuuluu osaksi valtakunnallisesti merkittävää
rakennettua kulttuuriympäristöä RKY Oulujoen suistoalueen histo-
riallinen kokonaisuus.

Alkuperäinen käyttötarkoitus: Oulun merikoulun observatorio
Nykyinen käyttötarkoitus: kahvila

Kiinteistön omistus: Kiinteistö siirtynyt Oulun kaupungin omistuk-
seen 1910. Kiinteistön omistaa nykyisin Liikelaitos Oulun Tilakeskus
Oy.

Alueella on voimassa 14.5.1985 vahvistettu asemakaava, 564-1077

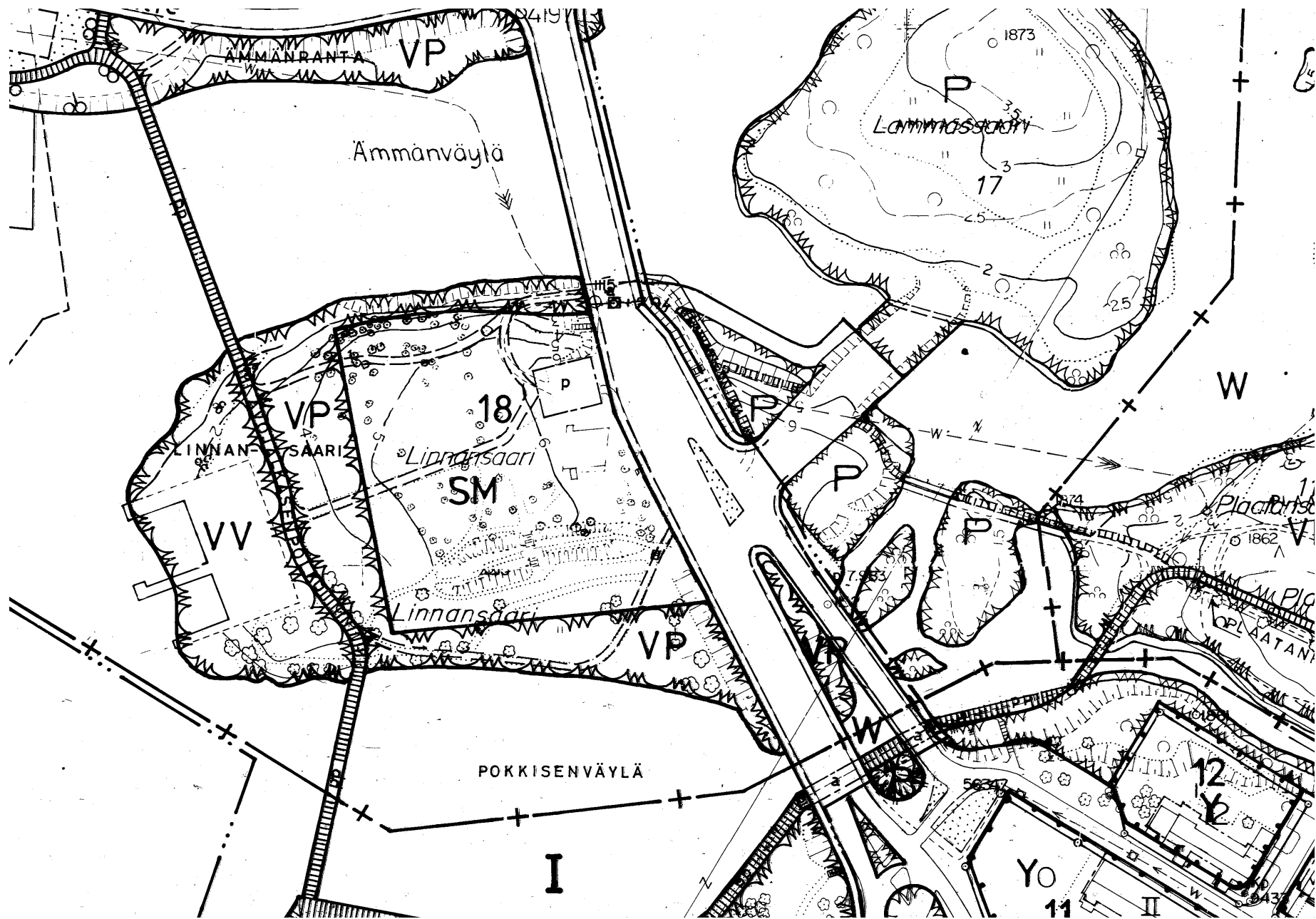
Päärakennuksen koko:
Huoneistoala=69,0 m²
Terassiala=113,5 m²
Bruttoala=83,0 m²

Huoltotilojen koko:
Huoneistoala=8,0 m²
Bruttoala=10,0m²

Suojelutilanne: SM = Muinaismuistoalue. Oulun linnan alue on suo-
jeltu muinaismuistolailalla vuonna 1962.

Kuva 1. Tähtitorni kesällä 1907 tai 1908. Kuva M.L. Carstens, Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma.

Kuva 2. Voimassaoleva asemakaava, 14.5.1985, Oulun kaupunki

ASEMAKAAVAMERKINNÄT JA -MÄÄRÄYKSET:

1.02	AP	ASUINPIENTALOJEN KORTTELIALUE.	12.12	PAJARAKATU	KADUN TAI PUISTON NIMI.
1.05	AL	ASUIN-, LIIKE- JA TOIMISTORAKENNUSTEN KORTTELI-ALUE.	12.13	210	RAKENNUSOIKEUS KERROSALANELIÖMETREINÄ.
2.00	Y	YLEISTEN RAKENNUSTEN KORTTELIALUE.	12.17	III	ROOMALAINEN NUMERO OSOITTAA RAKENNUSTEN, RAKENNUKSEN TAI SEN OSAN SUURIMMAN SALLITUN KERROSLUVUN.
2.03	YO	OPETUSTOIMINTAA PALVELEVIEN RAKENNUSTEN KORTTELIALUE.	12.27	[ ]	RAKENNUSALA.
2.06	YM	MUSEORAKENNUSTEN KORTTELIALUE.	12.271	[ ]	OHJEELLINEN RAKENNUSALA.
2.08	YU	URHEILUTOIMINTAA PALVELEVIEN RAKENNUSTEN KORTTELIALUE.	12.274	[aks]	ASUNTOLAN RAKENNUSALA.
3.00	K	LIIKE- JA TOIMISTORAKENNUSTEN KORTTELIALUE.	12.29	[m]	RAKENNUSALA, JOLLE SAA SIIJOITTA A MYYMÄLÄN.
5.01	[ ]	PUISTO.	12.3131	[th]	RAKENNUSALA, JOLLE SAA SIIJOITTA A TALOUS-, HUOLTO- JA TYÖILOJA SEKÄ YHDEN HUONEEN.
5.02	[ ]	LÄHIVIRKISTYSALUE.	12.318	[yv]	RAKENNUSALA, JOLLE SAA SIIJOITTA A HUVI- JA VIHDE-TARKOITUKSIA PALVELEVAN RAKENNUKSEN.
5.04	[ ]	URHEILU- JA VIRKISTYSPALVELUALUE.	12.37	[ ]	NUOLI OSOITTAA RAKENNUSALAN SIVUA, JOHON RAKENNUS ON RAKENNETTAVA KIINNI.
5.06	[ ]	UIMARANTA-ALUE.	12.415	[vs]	VESIALUEEN OSA, JOLLE SAADAAN RAKENTAA VENESATAMAAN LIITTYVIÄ LAITTEITA.
7.08	[LV]	VENESATAMA/VENEVALKAMA.	12.42	[ ]	ISTUTETTAVA ALUEEN OSA.
7.09	[LP]	YLEINEN PYSÄKÖINTIALUE.	12.421	[ ]	OHJEELLINEN ISTUTETTAVA ALUEEN OSA.
7.13	LPA	AUTOPAIKKOJEN KORTTELIALUE.	12.43	[ ]	ISTUTETTAVA PUURIVI.
8.071	EV-1	SUOJAVIHERALUE, JOLLE SAA SIIJOITTA A UITTOA PALVELEVIA RAKENTEITA JA LAITTEITA.	12.44	[ ]	KATU.
9.02	SM	MUINAISMUISTOALUE.	12.47	[pp]	JALANKULULLE JA POLKUPYÖRÄILYLLE VARATTU KATU.
11.00	W	VESIALUE.	12.51	[ajo]	ALUEELLA OLEVA AJOYHTEYS.
12.01	[ ]	3 M SEN KAAVA-ALUEEN ULKOPUOLELLA OLEVA VIIVA, JOTA VAHVISTAMINEN KOSKEE.	12.519	[los]	VESIALUEELLA OLEVA LAUTTA-, LOSSI- TAI VENEYHTEYS.
12.02	[+]	KAUPUNGINOSAN RAJA.	12.542	[pp]	YLEISELLE JALANKULULLE JA POLKUPYÖRÄILYLLE VARATTU ALUEEN OSA.
12.03	[ ]	KORTTELIN, KORTTELINOSAN JA ALUEEN RAJA.	12.551	[p]	OHJEELLINEN PYSÄKÖIMISPAIKKA.
12.04	[ ]	ERI KAAVAMÄÄRÄYSTEN ALAISTEN ALUEENOSIEN VÄLINEN RAJA.	12.602	[a]	KADUN ALITUS.
12.05	[ ]	OHJEELLINEN ERI KAAVAMÄÄRÄYSTEN ALAISTEN ALUEEN-OSIEN VÄLINEN RAJA.	12.65	[1ap/150m ²]	MERKINTÄ OSOITTAA, KUINKA MONTA KERROSALANELIÖ-METRIÄ KOHTI ON RAKENNETTAVA YKSI AUTOPAIKKA.
12.06	[ ]	OHJEELLINEN TONTIN RAJA.	12.665	[1ap/10aks]	MERKINTÄ OSOITTAA, KUINKA MONTA ASUNTOLAPAIIKAA KOHTI ON RAKENNETTAVA YKSI AUTOPAIKKA.
12.08	I	KAUPUNGINOSAN NUMERO.	12.67	[LPA(8,9)]	SULUISSA OLEVAT NUMEROT OSOITTAVAT KORTTELIIT, JOIDEN AUTOPAIKKOJA SAA ALUEELLE SIIJOITTA A.
12.081	50	KAUPUNGINOSAN NUMERO, JOKA EI VAHVISTU.	12.71	[/S]	ALUE, JOLLA YMPÄRISTÖ SÄILYTETÄÄN.
12.09	PIKIS	KAUPUNGINOSAN NIMI.	13.010	[ ]	MERKINTÄ, JONKA OSOITTAMALLE PAIKALLE ON TEHTÄVÄ UMPINAINEN NÄKÖSUOJA-AITA.
12.10	7	KORTTELIN NUMERO.			

15.011 ASEMAKAAVA-ALUEELLA ON RAKENTAMATTA JÄÄVÄT KORTTELI-ALUEEN OSAT, JOITA EI KÄYTETÄ AJOTEINÄ EIKÄ PYSÄ-KÖINTIIN, HOIDETTAVA PUISTOMATISESSA KUNNOSSA.

OULUN KAUPUNKI

ASEMAKAAVA:

PIKISAAREN KAUPUNGINOSAN VIRKISTYS- JA VESIALUE SEKÄ KOSKIKESKUKSEN KAUPUNGINOSAN VIRKISTYS-, LIIKENNE-, SUOJAVIHER-, VESI- JA KATUALUE.

ASEMAKAAVANMUUTOS KOSKEE

I KAUPUNGINOSAN PUISTO-, VESI- JA KATUALUETTA, PIKISAAREN KAUPUNGINOSAA, KOSKIKESKUKSEN KAUPUNGINOSAN KORTTELI 14 SEKÄ PUISTO-, URHEILU-, LIIKENNE-, VESI- JA KATUALUETTA, TUIRAN KAUPUNGINOSAN VESIALUETTA SEKÄ HIETASAAREN KAUPUNGINOSAN PUISTO-, RETKEILY- JA LOMA-, LIIKENNE-, VESI- JA KATUALUETTA.

POISTUVAT MERKINNÄT ON OSOITETTU BRILLISELLÄ KARTALLA.

ALUEELLA ON VOIMASSA 31.10.1949, 24.10.1955, 7.11.1963, 28.2.1966, 21.5.1969, 5.8.1969, 8.7.1970, 31.1.1972 JA 17.8.1978 VAHVISTETUT ASEMAKAAVAT.

POHJAKARTTA ON KAAVOITUSMITTAUSASETUKSEN N:O 493/24.6.1982 MUKAINEN JA VASTAA OLOSUhteITA 5.3.1984.

APULAISKAUPUNGINGEODEETTI
TAPPO MALJONEN

OULUN KAUPUNGIN RAKENNUSVIRASTO / KAAVOITUSOSASTO

MITTAKAAVA 1 : 2000

PIIRIN O	KORJAUS 1.10.1984	KAUP. HALL.	KAUP. VALT.	YMP. MIN.
19.05/AAM1077	3.4.1984	16.10.1984	12.11.1984	14.5.1985
SUUNN.	[ ]	[ ]	[ ]	PIIRT. TV

ASEMAKAAVAPÄÄLLIKKÖ

HEIKKI KANTOLA

1. JOHDANTO

Rakennushistoriallisen selvityksen kohteena on Oulun kaupungissa sijaitseva Tähtitornin kahvilarakennus. Kohde sijaitsee Koskikeskuk-
sen kaupunginosassa, korttelissa 18. Kohteen osoite on Linnansaari
1. Rakennus sijoittuu Oulun linnan ruutikellarin raunioiden päälle.
Kahvilarakennuksen vieressä, kellarin ulkopuolella on wc-laajennus.
Tämä rakennushistoriaselvitys koskee nykyisin Tähtitornin kahvilana
tunnettua puurakenteista osaa, jonka vanhimmat osat on alun pe-
rin rakennettu Oulun Merikoulun observatoriorakennukseksi.

Rakennushistoriallinen selvitys on tehty Liikelaitos Oulun tilakeskuk-
sen toimeksiannosta ja Arkkitehdit m3 Oy:n toimesta kesän 2016 ja
loppuvuoden 2017 aikana. Työtä ovat olleet tekemässä professori
Janne Pihlajaniemi, arkkitehti Harri Ryytänen, arkkitehtuurin yliop-
pilaat Ella Kantola ja Niko Okkonen. Selvitystyö on koostunut raken-
nuksen historiaa koskevien aineistojen tutkimustyöstä, ajantasapii-
rustusten laadinnasta ja paikan päällä tapahtuneesta rakennusten
mittauksista, tarkastelusta ja dokumentoinnista.

Selvityksessä on käytetty karttoja julkaisuja, piirustuksia, valoku-
via ja sanomalehtiartikkeleita Oulun kaupungin Tilakeskuksen ja
Mittauspalveluiden arkistosta, Oulun kaupunginarkistosta, Oulun
maakunta-arkistosta, Pohjois-Pohjanmaan museon kokoelmista,
Suomen kansallisarkistosta, Museoviraston kuvakokoelmista, Me-
rimuseon kokoelmista, Rautatiemuseon kokoelmista, Arkkitehtuu-
rimuseon kokoelmista sekä Oulun yliopiston Arkkitehtuurin tiede-
kunnan arkistoista.

*Kuva 3. Tähtitorni Ämmänväylän sillan suunnalta. Silta tuhoutui jäidenlähdössä vuonna 1889, jonka tilalle valmistui rautasilta seuraavan vuoden syyskuussa¹.
Kuva Hjalmar Sjöman, 1880-luku, Pohjois-Pohjanmaan museo.*

¹ Viita, Pentti, 2009, s. 178

Tämä selvitys käsittää nykyisin Tähtitornin kahvilana tunnetun rakennuksen toiminnan historiaa, rakennuskohtaisen tarkastelun ja arkkitehtonisen kuvailun, rakennuksen nykytilanteen ja säilyneisyyden yleistä tarkastelua sekä rakennusten arvotuksen perusteluineen.

Rakennuksessa vuosien varrella tapahtuneita muutoksia on tutkittu vertaamalla piirustuksia, valokuvia ja arkistotietoja, joiden perusteella on voitu seurata rakennusvaiheita, sekä suunnitelmien toteutumista. Rakennuksesta on laadittu ajantasapiirustukset digitaalisessa muodossa (dwg). Apuna tässä on käytetty vanhoja piirustuksia, joita on täsmennetty paikan päällä mittaamalla.

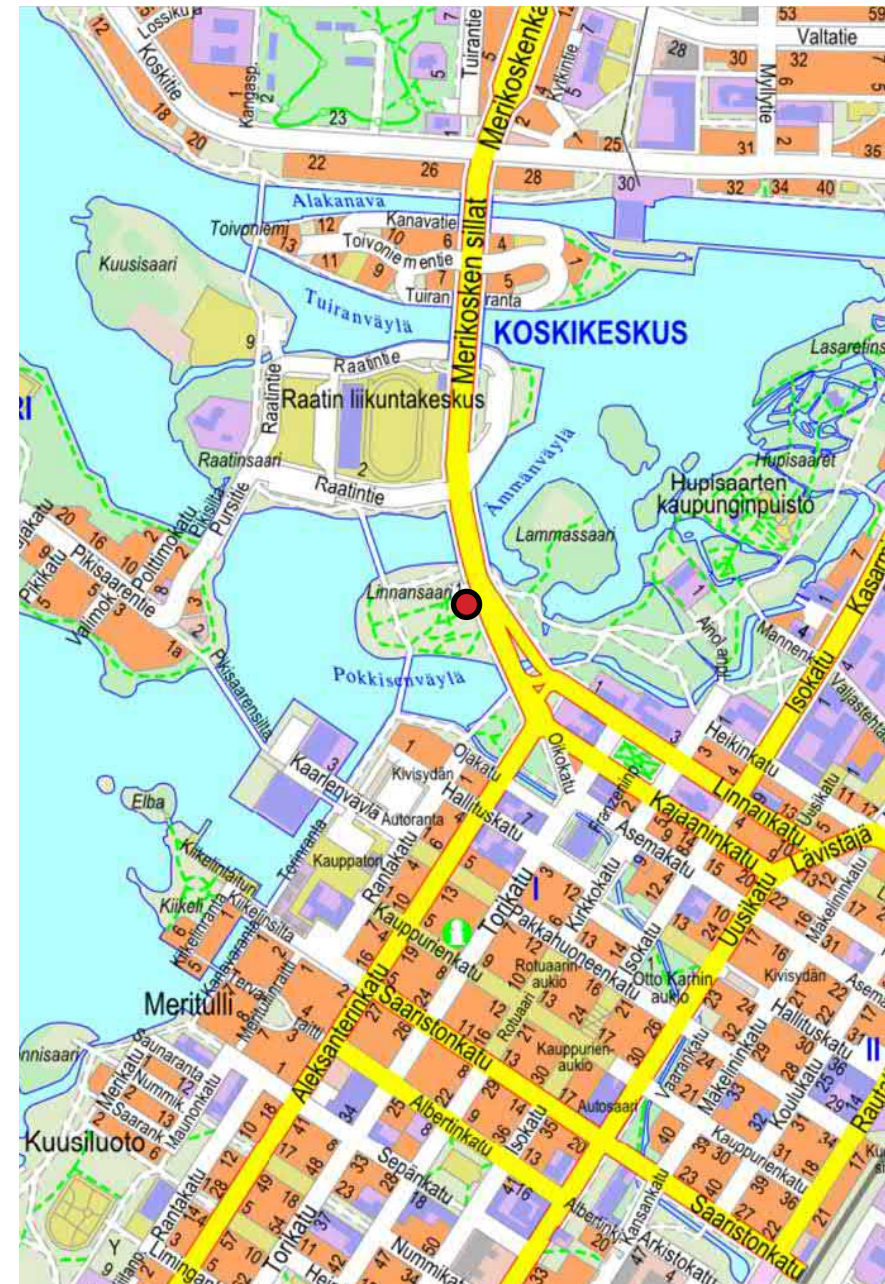
2. SIJAINTI, YMPÄRISTÖ JA KAAVAHISTORIA

Oulun Merikoulun observatorio, eli nykyinen Tähtitornin kahvila sijoittuu Oulun ydinkeskustan ruutukaava-alueen pohjoispuolella olevaan Linnansaareen. Saaren pohjoispuolella sijaitsee Raatinsaari, lännessä Pikisaari ja idässä Myllytullin kaupunginosa.

Tähtitorni on osa Oulujoen suistoalueen historiallista kokonaisuutta¹, jossa Oulujoen ja meren yhtymäkohtaan sisältyy Oulun kaupungin historiallisesti merkittävimpiä alueita. Oulujoen Ämmänväylän ja Pokkisenväylän väliin sijoittuvan Linnansaaren 1590-luvulla rakennetun Oulun linnan vallitukset ovat jokisuun vanhinta rakennettua kerrostumaa. Oulun kaupunki perustettiin vanhalle kauppapaikalle mantereelle vastapäätä linna vuonna 1605 kuningas Kaarle IX:n käskystä.²

¹ Arvokkaita alueita Oulussa 2015, s.

² Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY, www.rky.fi

Kuva 4. Tähtitornin sijainti Oulun keskustassa. Oulun kaupungin opaskartta.

Kuva 5. Linnansaari Flinkmannin vuoden 1880 kartassa. Saarella sijainneet makasiinit, kylpylä ja siltavahdin talo on merkitty selkeästi kartalle. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

2.1 Tähtitornin ympäristön muutokset Linnansaarella

Linnansaarelle vuokrattujen makasiinipaikkojen ja Oulun kauppareuran raunioihin kunnostaman ruutikellarin lisäksi saarella varastoitettiin polttopuita kaupungin tarpeisiin vuonna 1890 niin suurissa määrin, että halkolanssien välissä kulkeminen oli ajoittain hankalaa.³ Merikoulun observatoriotornin rakentamisen aikaan Linnansaareen johti kaksi puurakenteista siltaa, jotka oli rakennettu vuosien 1866-69 välillä. Linnansaarella oli myös sillanvartijan talo Pokkisenväylän puoleisen sillan päässä, sekä Linnansaaren kylpylä.⁴

2.2 Kauppiaiden varastoalueesta puistoksi

Ajatus Linnansaaren kehittäminen puistoalueeksi nousi esiin vuon-

³ Oulun rahatoimikamarin kirjjekonseptit, 17.6.1890.

⁴ Rauniolinnasta tähtitorniksi, kohde-esittelytaulu, Pohjois-Pohjanmaan museo.

Kuva 6. Linnansaaren puistosuunnitelmat vuodelta 1909, S. Ohlson, Helsinki. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

na 1899. Saarella sijaitsevat makasiinien katsottiin rumentavan kävelypaikaksi sopivan saaren, sekä tekevän turhiksi kaikki istuttamis- ja kaunistamistyöt. Rahatoimikamari esitti valtuustolle, että makasiinien vaihtaessa omistajaa, kaupunki saisi niihin etuosto-oikeuden ja näin hankitut rakennukset purettaisiin ja käytettäisiin kaupungille edullisimmalla tavalla. Kaupunginvaltuusto ei kuitenkaan hyväksynyt tätä esitystä.⁵ Vuonna 1903 tekemässään esityksessä valtuusmies Ravander sanoi makasiinien poistumisen saaresta vapauttavan kaupungin myös Linnansaaren rannassa olevan huonokuntoisen laiturin kunnossapitamisestä ja mahdollistanut puiston muodostamisen saarelle ”yleisölle mieluisaksi ja kauniiksi

⁵ Oulun kaupungin kunnalliskertomus v. 1899, s.19.

Kuva 7. Linnansaari observatorion rakentamisen jälkeen. Laituri näkyy saaren länsikulmassa Oulun keskikaupungin kartassa. G. Liljeblad, 1889, Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

kävely- ja huvittelupaikaksi”.⁶ Seuraavana vuonna käydyissä neuvotteluissa omistajat vaativat vapaita tonttipaikkoja ja siirtokustannuksien korvaamista kaupungilta, mutta tähän valtuusto ei suostunut.⁷

Vuonna 1906 Senaatti hyväksyi vaihtokaupan valtion omistamasta Linnansaaresta Oulun kaupungin omistamaan Plaatansaa-reen, jolla saatiin tilaa Oulun lääninhallituksen pihamaan laajentamista varten. Ehtona vaihtokaupalle oli, että merikoululle kuuluva tähtitorni sai jäädä paikalleen ja merikoulun käyttöön.⁸

Vuonna 1907 kaupungin omistama kolmiosainen makasiini päätettiin siirtää saarelta pois muuhun käyttöön.⁹ Samana vuonna

⁶ Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1903, s.59.

⁷ Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1904, s. 37.

⁸ Käiku, 06.05.1910, s.2.

⁹ Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1907, s. 88.

Kuva 8. Linnansaaren aitat ovat alkaneet harventua laiturin tuhoutumisen ja vuokrien korotuksen myötä. Kaupungin asemakartta vuodelta 1909, Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

valtuutettu Ravanderin ehdotuksesta jäljellä olevien makasiinien omistajien kanssa ryhdyttiin neuvotteluihin, varsinkin kun tulva oli vienyt Linnansaaren laiturin mukanaan.¹⁰ Pitkittyneistä siirron neuvotteluista huolimatta Linnansaaren ja Pokkitörmän puistoalueiden ehdotuksen laatiminen oli käynnissä ja puutarhalautakunta sai luvan kutsua Helsingin kaupunginpuutarhuri S. Ohlsonin asiantuntijaksi näiden puistojen sekä uudessa asemakaavassa osoitettujen puistojen suunnittelutyöhön.¹¹

Vuoden 1908 aikana käytyjen neuvotteluiden hintavaatimukset siirtokustannusten korvaamisesta katsottiin jälleen liian

¹⁰ Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1907, s. 100.

¹¹ Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1908, s. 63.

Kuva 9. Linnansaari vuoden 1940 asemakartassa, jossa näkyvät siltavahdin talo, kylpylä ja uimalaitos. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

korkeiksi ja asian annettiin raueta.¹² Vuonna 1909 kaupunki päätti korottaa Linnansaaren makasiinien tonttivuokraa samalle tasolle kuin Pakkahuoneentorilla vuoden 1910 alusta lähtien.¹³

Laiturin puuttuminen, kaupankäynnin kannalta syrjäisten tonttien vuokrankorotus ja kuljetusten siirtyminen maksullisille silloille toimi varmasti kannustimena kauppiaille makasiinien siirtämiselle omin kustannuksin.

Puiston kehittämissuunnitelmiin palattiin vuonna 1914, kun Linnansaarella oli enää yksi makasiini jäljellä muiden kauppiaiden siirrettyä makasiinit pois omin kustannuksin. Vaikka toiminimi G. & G. Bergbomin oli laskenut makasiinin lunastushinnan 2000 markkaan, ei rahatoimikamarin esitystä sen lunastamisesta hyväksytty.¹⁴

12 Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1908, s. 49.

13 Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1909, s. 27-28, s. 80-81.

14 Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1914, s.59.

Kuva 10. Linnansaaren uimakeskus, tähtitorni ja kylpylärakennus. Kuva Matti Poutvaara, 10.9.1952, Museoviraston kuvakokoelmat, Kansantieteen kuvakokoelma.

Vuonna 1929 Helsingistä kutsuttiin puutarha-arkkitehti Bengt M. Schalin tekemään puistojen kaunistussuunnitelmia Hupisaarista, Linnansaaresta, palotontista, Pokkisen alaosasta sekä uudesta Heinätorista.¹⁵

Linnansaarelle pitkään suunnitellun puiston rakentamiseen päästiin kuitenkin vasta vuosikymmeniä myöhemmin. Vuonna 1959 aloitettiin Linnansaaren rantapuiston perustamistyöt 6800 m² alalla.¹⁶ Puiston rakentaminen jatkui vielä vuonna 1960¹⁷ ja se valmistui lopulta vuonna 1961.¹⁸

Vänmanninsaarella sijainneen uimalaitoksen korvaamista oltiin suunniteltu jo vuodesta 1917 lähtien¹⁹ ja vuonna 1932 Linnansaa-

15 Hautala, 1982, s.208

16 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuonna 1959, s. 55.

17 Oulun kaupungin kunnalliskertomus osa II, vuosikertomukset vuonna 1960, s. 55.

18 Oulun kaupungin kunnalliskertomus osa II, vuosikertomukset vuonna 1961, s. 46.

19 Oulun kaupungin kunnalliskertomus v. 1917, s.50.

ren lounainen pää valittiin uuden uimalaitoksen paikaksi, johon piirustukset laati E. Alpo Autio. Tarvittavat varat rakentamiseen hyväksyttiin vuoden 1933 menoarvioon.²⁰ 200 hengen katsomolla, uimahyppytorneilla ja 25 metrin kilparadoilla varustettu uimalaitos vihittiin käyttöön 6.8.1933 ja se oli käytössä vuoteen 1959 asti.²¹ Nykyään puretun kylpylän perustuksista osa on näkyvillä osana puiston istutuksia.

Linnansaaren koillispuolella sijainnutta 1880-luvulla rakennettu saunaa vuokrattiin sauna- ja kylpylätoimintaa varten. Sauna-alue vuokrattiin 5 vuodeksi Uleåborgs Nya Badhus-AB:lle 250 markan vuosihinnasta vuonna 1917.²² Vuokrasopimusta jatkettiin vuonna 1918 vielä 20 vuodella, sillä ehdolla, että paikkaa käytettäisiin ainoastaan saunarakennusta varten ja maa-alue olisi luovutettava kaupungin hallintaan ennen vuokrasopimuksen päättymistä, mikäli kaupunki sitä muuhun tarvitsisi.²³ Vuonna 1937 toimittaja Jussi Oksasen anomus saunan vuokra-ajan pidentämistä päätettiin hylätä, sillä se olisi ollut huonokuntoisena kallis korjata²⁴ ja sen sijainti oli ollut pitkään puistosuunnitelmien toteuttamisen esteenä. Sauna purettiin vuonna 1950.²⁵

Kuva 11. Linnansaarelle vievät sillat ja uimalaitos vuonna 1947. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

Kuva 12. Uudet sillat ja Linnansaaren puisto 1965. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

20 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1932, s. 118.

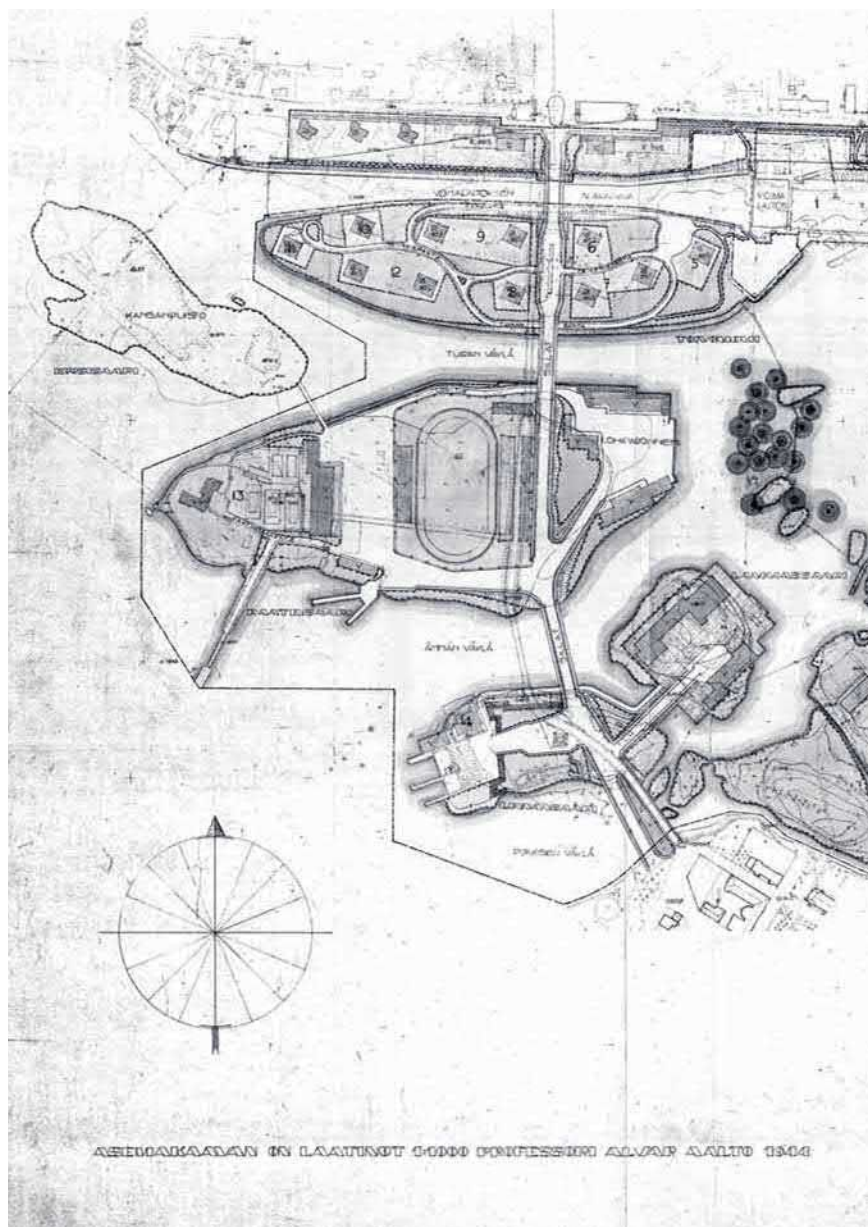
21 Erkki Hujanen. Kaleva, 15.7.2017.

22 Oulun kaupungin kunnalliskertomus v. 1917, s. 211.

23 Oulun kaupungin kunnalliskertomus v. 1918, s.30.

24 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1933, s. 97.

25 Hautala, 1982, s.208.

Kuva 13. Professori Alvar Aallon Koskikeskussuunnitelma vuodelta 1944, josta toteutuivat sillat sekä Toivonniemen asuinalue. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

2.3 Linnansaari kaavasuunnitelmissa

Oulun kaupunkia halkovan kuuluisan turistinähtävyyden Oulujoen Merikosken valjastamista sähkön tuottamiseen oli suunniteltu jo 1900-luvun alusta lähtien ja vuonna 1940 aloitettiin padon rakennustyöt. Padottua koskea ympäröivän alueen luonteen muuttuessa voimakkaasti, sen kaunistamisesta järjestettiin kutsukilpailu vuonna 1941 jonka voitti arkkitehti Alvar Aalto.²⁶

Professori Alvar Aallon vuosien 1943-44 aikana laatiman Koskikeskussuunnitelman mukaan Raattiin, Lammassaaren ja Linnansaaren oli tarkoitus tehdä monumentaalikeskus. Linnansaareen oli tässä suunnitelmassa hahmoteltu linnan varustusten osittainen palauttaminen sekä uusia julkisia rakennuksia.²⁷ Aalto muokkasi kilpailusuunnitelmastaan Koskikeskuksen asemakaavan, joka hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa kesällä 1949 ja se vahvistettiin valtioneuvostossa seuraavana keväänä. Suunnitelmassaan Aalto sijoitti Linnansaarelle monumentaalirakennuksia, jotka olisivat liittyneet Kauppatorilta avautuvaan näkymään. Aallon suunnitelma jäi monumentaalikeskuksen osalta toteutumatta, mutta sillat, kadut ja alikulkukäytävät rakennettiin hänen suunnitelmiensa mukaan.²⁸

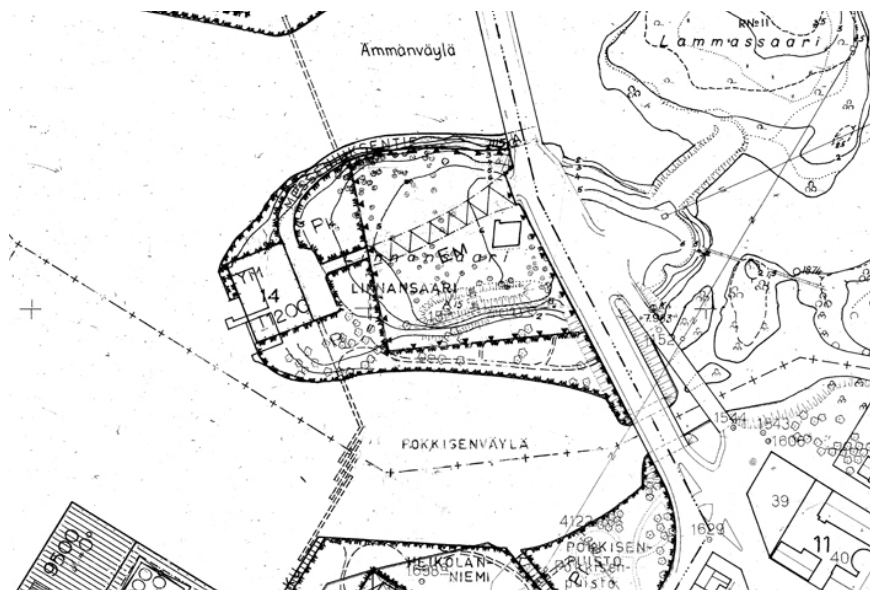
Arkkitehtitoimisto Marjatta ja Martti Jaatinen voittivat Oulun monumentaalikeskuksen suunnittelukilpailun vuonna 1963 ehdotuksellaan "Saari". Voiton jälkeen heille annettiin tehtäväksi alueen asemakaavan suunnittelu.²⁹ Asemakaavasuunnitelma valmistui

²⁶ Huhmo, 2017, s. 44.

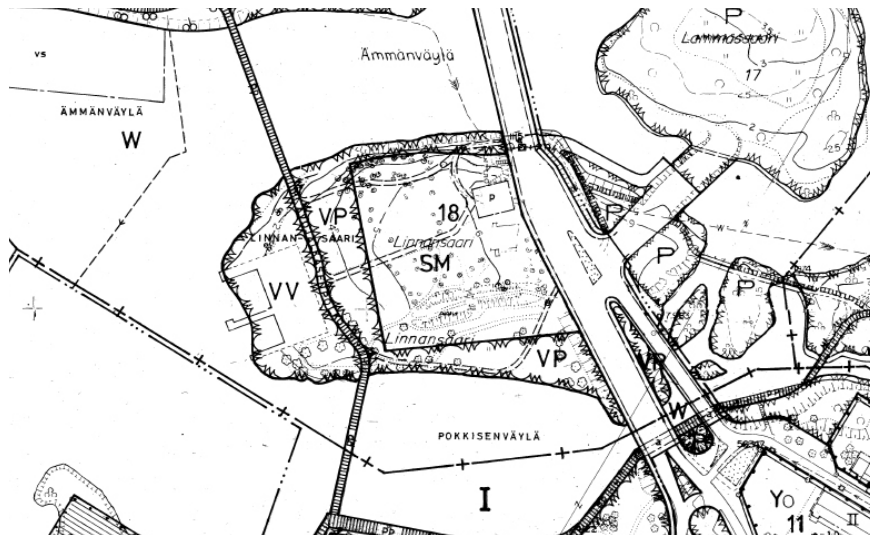
²⁷ Niskala ; Okkonen, 1999, s. 92.

²⁸ Manninen, 1995, s. 41-42.

²⁹ Oulun kaupungin kunnalliskertomus, osa I, Kaupunginvaltuusto v. 1963, s. 198-200.

Kuva 14. Ote Monumentaalikeskuksen asemakaavasta vuodelta 1965. Martti ja Marjatta Jaatinen, Oulun kaupunginarkisto.

Kuva 15. Vuoden 1984 asemakaavassa museoalueen tilalle määriteltiin uimaranta-alue. Oulun kaupungin rakennusvirasto, kaavoitusosasto. 14.5.1985. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

vuonna 1965 ja koska suunnitelmiin kuului myös Linnansaari sekä muinaismuistolailla suojeltu Oulun linnan alue, pyydettiin kaavasta Suomen kansallismuseon muinaistieteellisen toimikunnan lausunto. Lausunnossa todettiin suunnitelmien vastaavan aiemmissa neuvotteluissa esitettyjä vähimmäisvaatimuksia ja ne hyväksyttiin. Linnansaaren osalta suunnitelmassa pyrittiin mahdollisimman pieniin maastonmuutoksiin, sekä puuston ja rantaviivan suojeluun. Aiemmin lakkautetun ja puretun uimalaitoksen tilalle osoitettiin paikka taidemuseolle, jonka katsottiin olevan riittävän keskeinen aktiivisen museon paikaksi. Jalankulkijoille suunniteltiin kulkua saarelle rakennettavaa patosiltaa pitkin.³⁰ Vuonna 1985 voimaantullessa asemakaavassa varaus museorakennukselle poistui ja sen paikalle määriteltiin uimaranta. Muutoin Linnansaari määriteltiin muinaismuistoalueen ulkopuolella puistoksi.

2.4 Merikosken sillat uusitaan

Vaikka Linnansaaren rauniot ovat muinaismuistolailla suojeltuja, on niiden välittömässä läheisyydessä tapahtunut tielinjausten osalta varsin huomattaviakin muutoksia. Vuonna 1942 ryhdyttiin toimeen huonokuntoisten Merikosken siltojen ja niiden välisen tien uusimiseksi. Suunnitelmissa ensimmäisenä uusittaisiin Tuiran silta ja uutta maantielinjaa jatkettaisiin Ämmänväylän yli, jolloin vanha rautasiltakin saataisiin korvattua uudella. Samalla saataisiin linjattua tie kauemmas Lottakahvilasta ja liikenteelle vaarallinen mutka oikaistua. Valtuusto päätti rakentaa rakennustoimiston laatimien suunnitelmien mukaisesti nämä kaksi siltaa alkuperäisten itäpuo-

³⁰ Oulun kaupungin kunnalliskertomus, osa I, Kaupunginvaltuusto v. 1965, s. 362-369.

Kuva 16. Ruotsalaisen vapaaehtoisrikaatin marssin vanhaa Pokkisenväylän puusiltaa pitkin. Kuvan oikeassa reunassa siltavahdin talo ja Linnansaaren kylpylä. Oikealla osasuurennos samasta kuvasta, jossa erottuu tummemmaksi maalattu kolmas kerros. Eteläjulkisivun sisäänkäynnin katos on poistettu. Suomela, F. 25.3.1918, Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma.

lelle ja antoi rakennustoimistolle laatia yksityiskohtaiset suunnitelmat ja kustannusarviot.³¹ Alkuperäisen suunnitelman mukaan rakennustyöt olisi pitänyt aloittaa Tuiran sillasta jo vuonna 1941 tai viimeistään vuonna 1942, mutta sotavuodet muuttivat aikatauluja. Vanhan Tuiran sillan väliaikaista vahvistamista ja sen rahoittamista ryhdyttiin selvittämään, sillä vanhat sillat oli tarkoitus pitää avoinna liikenteelle rakennustöiden ajan.³² Tuiran uuden rautabetonisillan piirustukset valmistuivat vuoden 1946 lopulla ja sen ulkonäkö noudatteli professori Alvar Aallon Koskikeskuksen asemakaavaan laatimaa ulkonäköä.³³ Tuiran silta valmistui vuonna 1948.³⁴

31 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuonna 1942, s.7-9.

32 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuonna 1942, s.36-37.

33 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuonna 1946, s. 23.

34 Manninen, Turo, 1995, s. 207-208.

Vuonna 1949 saatiin rahoitus Ämmänväylän ylittävän sillan rakentamiseen ja työt aloitettiin rantamuurien, pilarien ja perustöiden osalta.³⁵ Professori Hannelius laati sillalle piirustukset ja muoto tähänkin siltaan oli saatu Aallon laatimasta Koskikeskuksen kaavasta.³⁶ Betoninen Ämmänväylän silta valmistui vuonna 1950.³⁷ Pokkisenväylän uuden sillan rakennustöihin ryhdyttiin vuoden 1958 helmikuussa ja se päätettiin tehdä rakennustoimiston omana työnä.³⁸ Vanha betonisilta vuodelta 1924 on nykyisin kevyenliikenteen ja bussien käytössä.³⁹

35 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuonna 1949, s. 5.

36 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuonna 1949, s.41.

37 Manninen, Turo, 1995, s. 207-208.

38 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuonna 1958, s. 25.

39 Aitta, Seppo, 2004, s. 319-320.

Kuva 17. Oulun lyseo ennen vuosien 1874-75 laajennuksia. Merikoulu toimi lyseon nykyisen voimistelusalin kohdalla lyseorakennuksen vasemmalla puolella olevassa rakennuksessa. Taustalla Linnansaari kauppiaiden varastomakasiineineen sekä linnan raunioista vuonna 1830 kunnostettu Oulun kauppaseuran ruutikellari kuvan oikeassa reunassa. Kuva on otettu vuosien 1850-1874 välillä, ennen tähtitornin rakentamista. Kuva Werner Johannes Åström, Oulun Maakunta-arkisto.

3. HISTORIA JA TOIMINTA

3.1 Oulun Merikoulun perustaminen

Oulu oli 1800-luvun puolivälissä yksi Suomen tärkeimmistä laivanvarustus- ja ulkomaankauppakaupungeista. Oulun kauppaseuran ja porvariston aktiivisuuden ansiosta Ouluun perustettiin kauppakoulu vuonna 1862 ja merikoulu vuonna 1863⁴⁰ jolloin senaatti antoi merikoululle perustamiskirjan. Opetus merikoulussa alkoi vasta seuraavana vuonna, sillä koulun johtajaksi valittu merikapteeni

⁴⁰ Hautala, Kustaa, 1976, s. 526.

Alexander Cannelin oli vielä tuolloin merillä.⁴¹ Merimieskoulun tähtitieteen opetusta varten tarvittiin tähtitorni, jonka rakentamista varten anottiin rahoitusta Senaatin taloustoimistolta vuonna 1874.⁴² Varsin pian, eli jo vuonna 1875 rakennettiin puinen observatorio eli tähtitorni vt. lääninarkkitehti Wolmar Westlingin laatimien piirustusten mukaan⁴³. Paikaksi tähtitornille valittiin Linnansaari, jonne myös koko merikoulun siirtäminen sinne oli suunnitteilla. Merikoulun siirto jäi kuitenkin toteuttamatta.⁴⁴ Tähtitornin perustuksina käytettiin Oulun linnan kansliarakennuksen kellaria, joka oli ollut linnan tuhoutumisen jälkeen Oulun kauppaseuran vuonna 1830 raunioista kunnostamana ruutikellarina.⁴⁵ Kauppaseura vuokrasi ruudinmyyntioikeudet ja ruutikellarin kunnostamisen jälkeen jäsenilleen vuodesta 1832 lähtien. August Hedman oli viimeinen kellaria ruutikauppaa varten vuokrannut kauppias ja hänen sopimuksensa päättyi vuonna 1871.⁴⁶ Observatorion rakentamisen jälkeen oli kellarin viileälle säilytystilalle edelleenkin kesäisin kysyntää. Sitä vuokrattiinkin mm. Oulujoen Lohenpyyntiyhtiölle, kaupunginviskaali G. Toppeliukselle ja kaupustelija Niilo Aksilalle.⁴⁷

3.2 46 vuotta merenkulun opetusta

Oulun Merikoulussa toimi merikapteeni- ja perämiesosasto, joiden opetus annettiin ruotsiksi, sekä Itämeren-kipparin osasto jonka opetuskielenä oli suomi. Itämeren-kipparin osasto lakkautettiin

⁴¹ Enbuske, Mäntylä, Salo, Satokangas, 2012, s. 429.

⁴² Oulun merikoulun kirjekonseptit, 28.2.1874.

⁴³ Oulun kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet, s.52.

⁴⁴ Hautala, Kustaa, 1976, s. 524–525.

⁴⁵ Oulun kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet, s.52.

⁴⁶ Kertomus Oulun kauppaseuran ja Oulun kauppiaiden eläkelaitoksen toiminnasta vuosina 1771-1939, s. 204, 264.

⁴⁷ Oulun kaupungin rahatoimikamarin vuosikertomukset 1894-1896.

Kuva 18. Vuosina 1875-75 laajennettu Oulun lyseo, taustalla Linnansaaren tähtitorni ja kauppiaiden makasiinit. Merikoulun rakennuksen harjalla näkyy harjakoriste. Kuva otettu vuosien 1875 ja 1880 välillä, Ina Liljeqvist & Co. Werner Johannes Åströmin arkisto, Oulun Maakunta-arkisto.

vuonna 1875 ja se korvattiin kauppalaivurin osastolla. Tästä vuodesta eteenpäin opetuskielenä käytettiin suomea ja ruotsia kaikilla osastoilla. Vuonna 1899 koulun ainoaksi opetuskieleksi muuttui suomi.⁴⁸

Merikoulujen opetusohjelmaan kuului matematiikkaa, navigaatiota, tähtitiedettä, asetuksia, suomea, ruotsia, englantia, kauppakirjeenvaihtoa, kirjanpitoa, venäjää, maantiedettä, laivanrakennusta, purjepiirustusta ja höyrykoneoppia. Koulujen välillä oli opetusohjelmissa pieniä eroja lähinnä vapaavalintaisten aineiden

osalta, joita olivat useimmiten venäjä ja höyrykoneoppi.⁴⁹

Opetusvälineistö oli korkealuokkaista, sillä senaatti myönsi maksettavaksi Oulun lääninrahastosta Oulun merikoululle kompassin ostoa varten 1250 markkaa ja astronomisen kiikarin hankkimiseen 1062 markkaa.⁵⁰

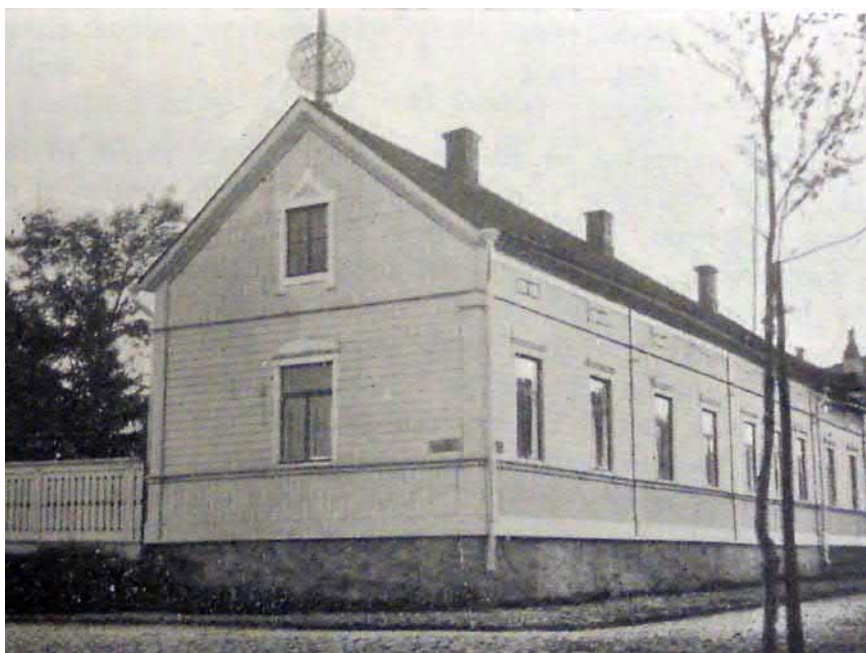
Merikoulussa opetettiin alusta alkaen englantia ja 1880-luvulla oppilaiden oli mahdollista lukea venäjää vapaaehtoisena kieleinä, joka kasvattikin suosiotaan vuosisadan vaihteessa.⁵¹ Merikoulun johtaja kapteeni Alfred Ekholm huomasi suomalaisten opiskelijoi-

⁴⁹ Suomen Merikoulujen Matrikkeli Lukuvuonna 1908-1909

⁵⁰ Kaiku, 05.12.1898, s.2.

⁵¹ Enbuske, Mäntylä, Salo, Satokangas, 2012, s. 431.

⁴⁸ Suomen Merikoulujen Matrikkeli Lukuvuonna 1908-1909, s. 15.

Kuva 19. Oulun merikoulun rakennus ennen vuotta 1911. Rakennus tuhoutui punaisten poltettua sen vuonna 1918. Kuvaaja tuntematon, Oulun koulujen 300 vuoden muistoksi, s.188. Oulun kaupunginkirjaston maakuntakokoelmat.

den ongelmat englanninkielen opiskelussa ruotsinkielisten oppikirjojen avulla, joten hän kustansi suomenkieliset oppikirjat ääntämisharjoitukseen ja sanakirjojen avulla vuonna 1891.⁵² Hän sai seuraavana vuonna tästä työstä valtiolta kirjankustantamisapua 1000 markkaa aiheutuneiden kustannusten kattamiseen.⁵³ Hyvällä kielitaidolla oli merkitystä työllistymisessä ja erityisesti venäjän kielen merkitys merikapteenille nousi vuoden 1900 annetun kielimanifestin seurauksena.⁵⁴ Oulun Merikoulun oppilaista kaikki lukivatkin vapaaehtoisena aineena ollutta venäjää lukuvuonna 1908-1909.⁵⁵

52 Kaiku, 19.09.1891, s.2.

53 Kaiku, 27.07.1892, s. 2.

54 Enbuske, Mäntylä, Salo, Satokangas, 2012, s. 436-437.

55 Suomen Merikoulujen Matrikkeli Lukuvuonna 1908-1909, s. 18.

Oulun Merikoulun valmistava oppikurssi

niille merimiehille, jotka aikovat pyrkiä oppilaiksi 1:lle eli aliperämiesosastolle, aloitetaan maanantaina 2 p. syyskuuta 1907 klo 10 e. pp., jolloin sisäänpääsötutkinto pidetään ja jossa oppilaaksi pyrkivältä vaaditaan:

1) vähintään kahdentoista kuukauden meripalvelus ulkomaan matkoilla ja niistä vähintään kuusi kuukautta purjealuksessa ;

2) taito lukea ja ymmärtää Suomen kieltä sekä sitä luettavalla käsialalla kirjoittaa sanonnan mukaan ; ja

3) taito sujuvasti laskea neljä lasikutapaa kokonaisilla luvuilla.

Oppilaaksi pyrkivän tulee olla varustettuna papinkirjalla ja purjehdus-aikatodistuksilla. Opetus on vapaa, mutta oppilaan tulee itse hankkia tarvittavat oppikirjat.

Oulun Merikoulussa 24 p. heinäkuuta 1907.

Alfred Ekholm.
johtaja.

Kuva 20. Kaiku 29.7.1907.

Lehtileikkeet Suomen Kansalliskirjaston digitoiduista aineistoista sivulta <https://digi.kansalliskirjasto.fi>

Ilmoituksia.

Oulun Merikoulu

alkaa taas waiwutuksensa tättä lufu-
wuodelta lokakuun 15 p. klo 9 e. pp.

Opetuskieli ruotfi ja suomi.

Johtokunta.

Kuva 21. Oulun ilmoituslehti
13.10.1897.

Oulun MERIKOULU

avataan taas tulewan Lokakuun 15
päivänä kello 10 e. pp.

Opetuskielenä käytetään sekä suo-
men että ruotsin kieltä.

Venäjänkielen opetus on vapaaeh-
toinen.

JOHTOKUNTA.

Kuva 22. Kaiku 27.9.1890.

Kuva 23. Oulun Merikoulun opettajia ja opiskelijoita lukuvuonna 1906-1907. Pohjois-Pohjanmaan museo.

Merikouluja toimi lukuvuoden 1908-1909 välisenä aikana Turussa, Helsingissä, Nikolainkaupungissa (Vaasan nimi vuosien 1955-1917 aikana), Maarianhaminassa, Viipurissa ja Raumassa. Opiskelijoita kouluissa oli yhteensä 173, joista 107 oli ruotsinkielisiä. Viimeiseksi jääneenä lukuvuonna 1908-1909 Oulun Merikoulu oli kouluista pienin⁵⁶ ja kolmestatoista opiskelijasta pääosa oli etelä- ja länsisuomesta. Vain kolme opiskelijaa perämies- ja aliperämiesosastolta oli Oulusta kotoisin⁵⁷.

Oulun Merikoulun toiminta jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi op-
pilasmäärän vähäisyyden vuoksi. Se lakkautettiin vuonna 1910 ja

56 Suomen Merikoulujen Matrikkeli Lukuvuonna 1908-1909, s. 50.

57 Suomen Merikoulujen Matrikkeli Lukuvuonna 1908-1909, s. 16.

Kuva 24. Oulun Merikoulun opetusvälineistöä. Oppilaille annettiin opetusta mm. navigaatiosta, tähtitieteestä, laivanrakennuksesta ja terveysopista. Taustalla purjelaivan takilointien opetuksessa käytetty pienoismalli, joka siirtyi myöhemmin museon kokoelmiin. Pohjois-Pohjanmaan museo.

samalla Tähtitorni luovutettiin kaupungin omistukseen.⁵⁸

Vuonna 1910 Rauman merikoulu anoi entisen Oulun merikoulun laitteistoja, kalustoa ja kirjastoa luovutettavaksi käyttönsä.⁵⁹ Rauman merikoulu ei kuitenkaan saanut toivomiaan laitteistoja, vaan Suomen hallitus lahjoitti merikoulun instrumentit vuonna 1913 perustetulle Suomalaisen Tiedeakatemian Sodankylän magneettiselle observatoriolle, eli Tähtelälle.⁶⁰

46 toimintavuotensa aikana Oulun merikoulusta valmistui 200 merikapteenia, 95 perämiestä, 23 kauppalaivuria, 12 Itämeren

58 Hautala, Kustaa, 1976, s. 524-525.

59 Länsi-Suomi, 03.11.1910, s. 2.

60 Helsingin Sanomat, 12.09.1913, s. 3.

Kuva 25. Turun merikoulun observatoriotorni ja koulurakennus, 1890-luku. K.E.Sthålbberg, Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelmat.

kipparia ja 16 aliperämiestä. Opetustoimintaa jatkettiin Oulun merimieskoulussa vuodesta 1910 ja sekin jouduttiin lakkauttamaan vuonna 1921 oppilaskadon vuoksi,⁶¹ jolloin opetustoiminta siirrettiin Rauman merenkulkuopiston yhteyteen.⁶²

3.3 Merikoulujen observatoriotornit rakennustyyppinä

Merikouluissa opetettiin mm. navigointia ja tähtitiedettä ja näissä oppiaineissa observatoriotornit ovat olleet tärkeässä osassa opetusta. Merikoulujen observatoriotornit ovat olleet kivirakenteisia, pyöreitä torneja ainakin Helsingissä, Turussa ja Raumalla, tyylin

61 Viita, Pentti, 2009, s. 178.

62 Hautala, Kustaa, Kaleva 16.1.1979.

Kuva 26. Rauman merikoulun observatoriotorni ja koulurakennus. Kuva viimeistään vuodelta 1923. Nordbergin kirjakauppa, Museoviraston kuvakokoelma, Historian kuvakokoelma.

Kuva 27. Helsingin merikoulun observatoriotorni ja koulurakennus vuosien 1825-1918 välillä. Suomen merimuseo, Suomen merimuseon kuvakokoelmat.

Kuva 28. Maarianhaminan tähtitorni Pikkusaaren suunnalta 1890-luvulla. Kuva K.E.Sthålborg, Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma.

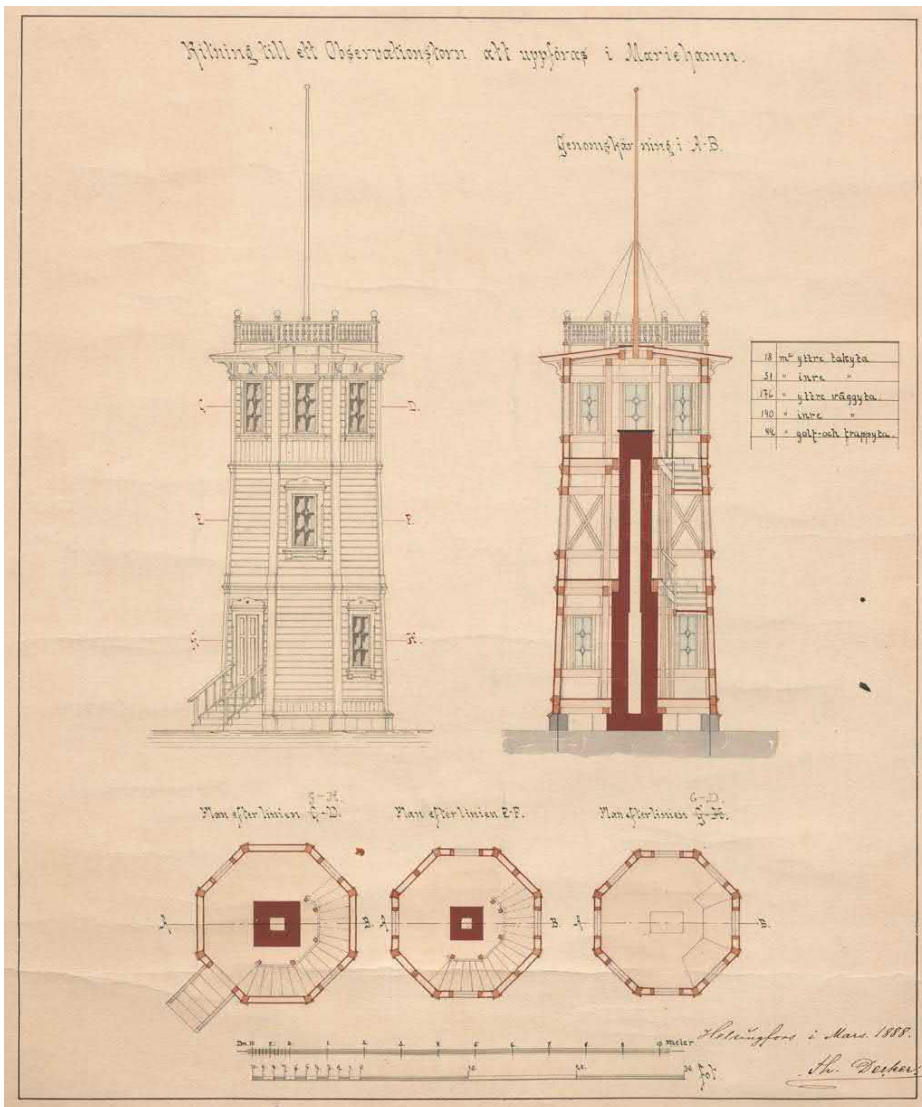
vaihdellessa punatiiligotikasta uusklassismiin. Näissä merikouluissa torni on ollut kiinteä osa laajempaa opetusrakennusta.

Oulun ja Maarianhaminan merikoulujen tornit olivat edellä mainituista poiketen erillisiä rakennuksia, irrallaan varsinaisesta koulurakennuksesta. Tornit on pyritty sijoittamaan maastossa riittävän korkealle kohdalle, niin että huipulta avautuvat esteettömät näkymät sekä merelle että tähtitaivaalle.

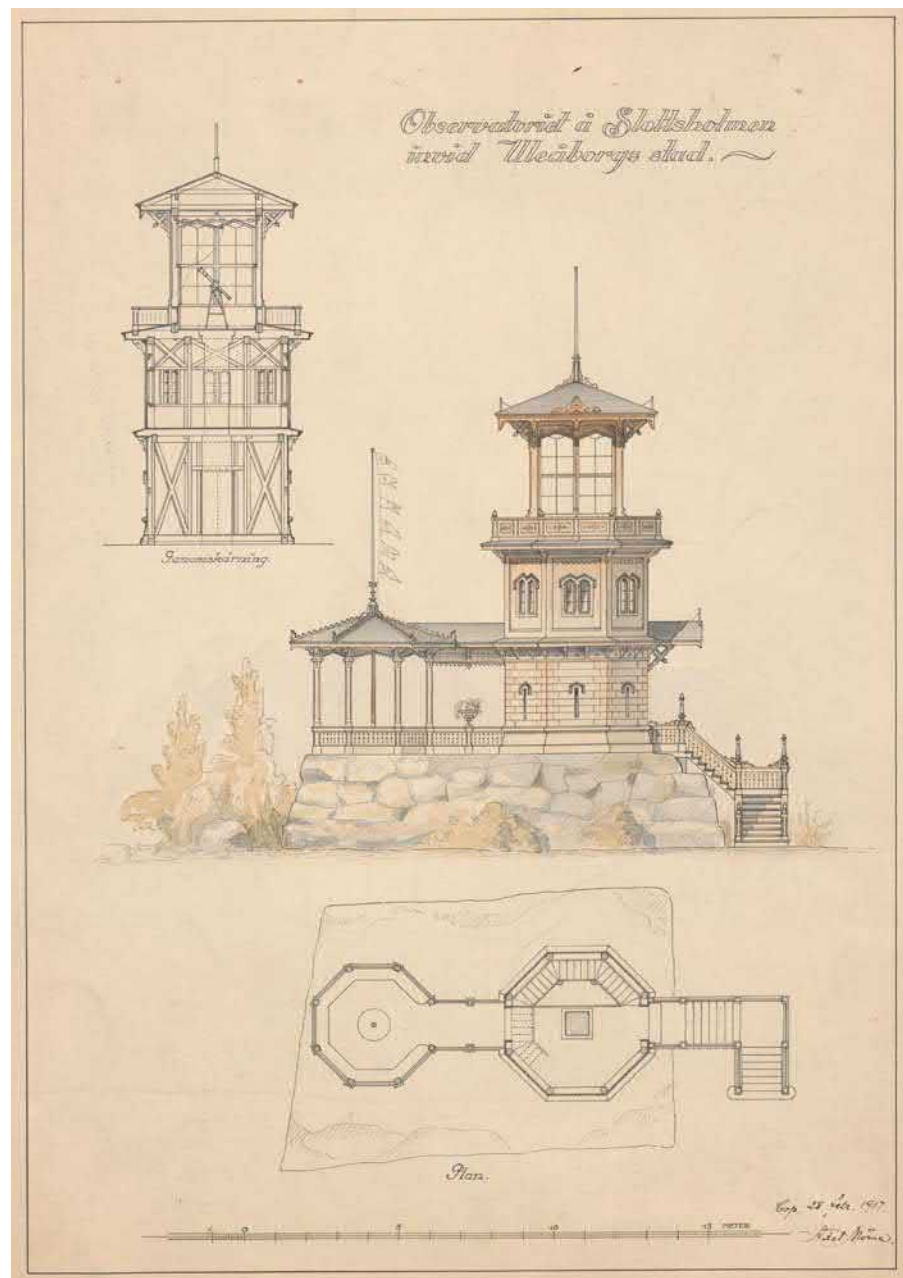
Oulun merikoulun observatoriotornin kanssa lähes identtinen on arkkitehti Theodor Deckerin vuonna 1888 suunnittelema Maarianhaminan tähtitorni. Matalalla kivijalalla seisovassa kahdeksankul-

Kuva 29. Maarianhaminan tähtitorni pian valmistumisen jälkeen 1890-luvulla. Kuva K.E.Sthålborg, Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma.

Kuva 30. Maarianhaminan merikoulun observatorio. Julkisivu, leikkaus ja pohjat. Arkkitehti Theodor Decker, 1888, Yleisten Rakennusten Ylihallitus. Kansallisarkisto.

Kuva 31. Kopio Oulun merikoulun observatorion piirustuksista. Julkisivu, leikkaus ja pohjat. Arkkitehti Axel Mörne, 1917, Yleisten Rakennusten Ylihallitus. Kansallisarkisto

maisessa kolmikerroksisessa tornissa on samankaltainen kantava hirsirakenne ja pohjaratkaisut kuin Oulussa. Seinäpinnat on jäsenelty listoin, vaaka- ja pystylaudoituksin ja rakennuksen koristetaljit toistavat uskollisesti nikkarityyliä. Tornissa on Oulun merikoulun observatoriotornista poiketen pohjakerroksesta kolmanteen kerrokseen ulottuva massiivinen muurattu tukirakenne, jonka mahdollinen merkitys on ollut todennäköisesti mittausinstrumenttien liikkumaton alusta. Kolmannen kerroksen observatoriohuone on kahdeksankulmainen ja koristeellisilla kaiteilla rajattu ulkotasanne on siirretty tornin katolle. Tornin huipulla on lipputanko, kuten Oulussakin. Tornissa ei ole siipirakennuksia kuten Oulussa, vaan se seisoo yksittäisenä rakennuksena korkean mäen laella josta avautuvat vapaat näkyvät merelle.

3.4 Kahvilatoiminta alkaa

Oulun merikoulun toiminnan lakattua pyysi Oulun kaupunki tähtitornia omistukseensa, aikomuksenaan muuttaa se raittiusravintolaksi ja kahvilaksi. Tätä anomusta Oulun läänin kuvernööri puolsi ja alisti asian senaatin harkittavaksi.⁶³

Kaupungin rahatoimikamarissa esille kysymys tähtitornin korjaustarpeista, muutoksista ja käyttötarkoituksen muuttamisesta raittiusravintolaksi. Käydyissä keskusteluissa pohdittiin kaupungin oikeutta tehdä muutoksia rakennukseen ja tästä tehtiinkin kysely Oulun läänin kuvernöörille. Keisarillisen Suomen Senaatin Kauppa- ja Teollisuustoimikunnalta saadun vastauksen mukaan tähtitorni

⁶³ Kaiku, 06.05.1910, s.2.

Kuva 32. Viereinen sivu, Oulun Merikoulun tähtitorni 1890-luvulla. Pohjois-Pohjanmaan museo.

Kuva 33. Vuokrahuutokaupan ilmoitus. Oulun sanomat, 8.4.1916. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>

voidaan luovuttaa kaupungille sillä ehdolla, että se muuttumattomassa muodossa ja nykyisessä kunnossa on luovutettava valtiolle takaisin, jos se tulisi tornia tarvitsemaan. Tämän vastauksen myötä muutoksesta ravintolaksi luovuttiin⁶⁴, kunnes saataisiin tietää, tarvitaanko sitä vielä.⁶⁵

Vuoden 1911 marraskuussa tarvittaviin kaupunki päätti ryhtyä tekemään tähtitorniin tarvittavat korjaukset ja muutokset kahvilatoiminnan aloittamiseksi. Muutostyöt päätettiin tehdä kaupungin yleisinä töinä ja niiden kustannusarvio oli 2100 markkaa.⁶⁶

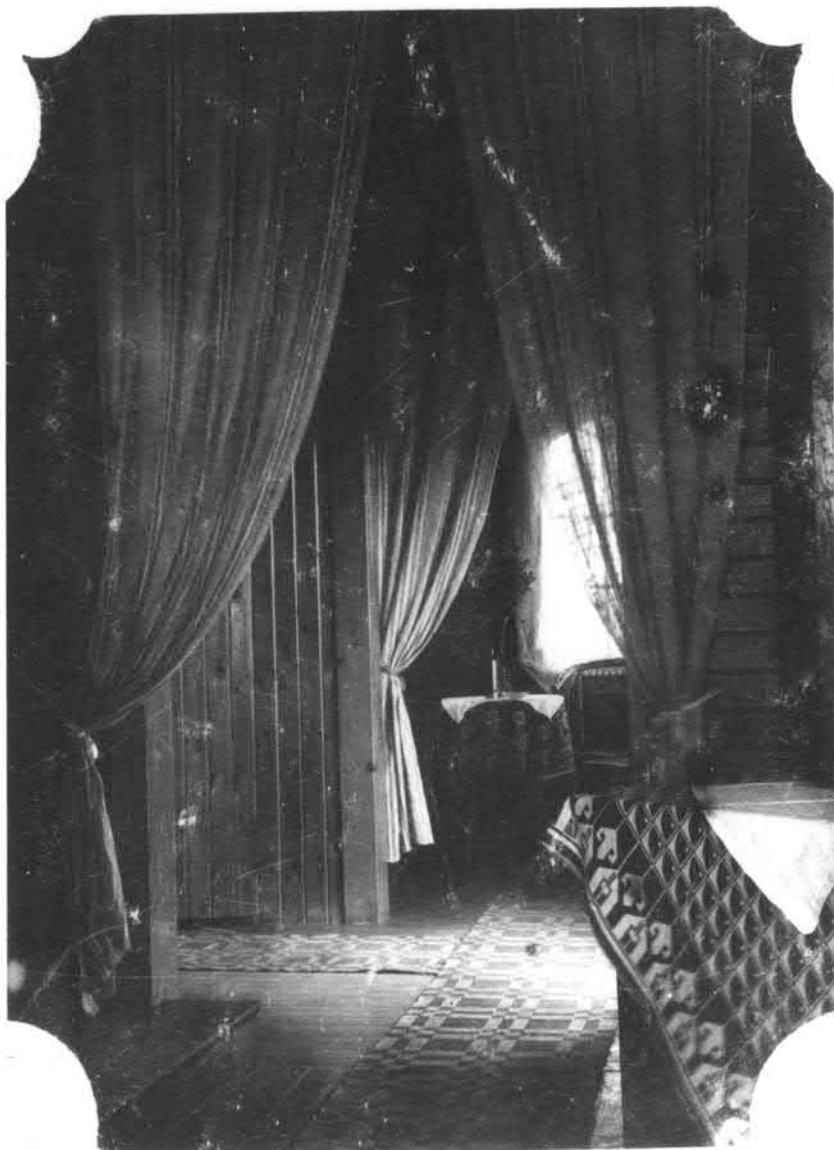
Kahvilatoiminta päästiin aloittamaan tähtitornissa vuonna 1912.⁶⁷ Tosin vuoden 1915 kunnalliskertomuksen mukaan tähtitorni oli pian jäänyt heikolle ylläpidolle. Rahatoimikamari antoi rakennuskonttorille tehtäväksi sisä- ja ulkopuolisten korjaustoimenpiteiden

⁶⁴ Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1910, s. 98-99.

⁶⁵ Kaiku, 01.04.1910, s.2.

⁶⁶ Kaleva, 10.11.1910, s. 2.

⁶⁷ Oulun kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet, 1986, s.52.

Kuva 34. Linnansaaren kahvilan sisätilä. Seinäpaneloinnit ovat olleet lakattua puuta, sisustuksessa on suosittu runsaasti tekstiilejä. Kalusteet ovat rottinkia ja tilassa on myös viherkasveja. Pöydällä oleva kynttilä voi viitata siihen, että tummasävyinen tila vaati lisävaloa. 14.7.1918. Pohjois-Pohjanmaan museo.

Maukasta kahvia ja virvokkeita tarjoillaan

Tähtitornin kahvilassa

Linnansaarella

joka päivä kello 9 ap.—10 ip.

Kuva 35. Kaleva 27.5.1916. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>

kustannusarvion tekemisen, niin että se voidaan antaa vuokralle kahvi- ja virvoitusvesimyymäläksi. Vuoden 1916 vuokralaiseksi oli tarjoutunut Raittiusseura Pohjan Leimu ja muitakin halukkaita uskottiin tulevan tarjolle. Valtuusto hyväksyi korjausesityksen toukuussa 1915.⁶⁸

Korjaamattomankin tähtitornin kahvilanpito-oikeuksia kuitenkin haluttiin, sillä vuonna 1915 kahvilan pitämisestä tekivät tarjoukset vesitehtailija Bengt Johansson, kahvila Osmolan omistaja Johan Hirvonen, Leipuri Katri Niemelä, Oulun työväenyhdistys ja rouva Hilda Autere. Rahatoimikamari päätti antaa tähtitornin kahvilan vuokralle tehtailija Johanssonille.⁶⁹ Vuonna 1916 korjatun tähtitornin kahvilanpito-oikeudet vuokrattiin huutokaupalla kahvilanomistaja Anna Haloselle 325 markan hintaan.⁷⁰

Aina ei kuitenkaan tähtitornin kahvilapito-oikeuksien vuokraamisesta tehtyjä tarjouksia hyväksytty. Näin kävi huhtikuussa

68 Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1915, s. 80-81.

69 Oulun Sanomat, 30.06.1915.

70 Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1916, s. 146.

SOITTOA

Tähtitornin kahvilassa tänään klo 5—7.

Kabvilan puhelin 7 47.

Kuva 36. Kaiku 27.5.1917. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>

1917 rahatoimikamarin hylätessä kaikki huutokaupan tarjoukset.⁷¹ Aiemmin jätetty 300 mk:n tarjouskin hylättiin, koska vuokrasopimus oli tarkoitus tehdä huutokauppojen perusteella.⁷² Rahatoimikamarin kokouksessa päätettiin lopulta hyväksyä tähtitornin kahvilan vuokraus jääkermakahvilan omista Fanny Tolppaniemelle vuoden 1917 kesäksi 250 mk vuokrasta.⁷³ Tähtitornin pitäjä vaihtui vuodesta toiseen huutokaupoissa aina vuoteen 1934 asti jolloin rakennus sai pidempiaikaiset vuokralaiset.

Kahvin, leivosten ja jäätelön myynnin lisäksi tähtitornissa järjestettiin mm. Valistusarpajaisten myyntiä kansanopistojen, Suomen Metsänhoitoammattimiesyhdistyksen, Raittiuden Ystävien ja koulujen toiminnan hyväksi,⁷⁴ lauluyhtyeiden⁷⁵ ja orkestereiden musiikkiesityksiä⁷⁶ sekä Jääkäripataljoonan konsertteja pihalla⁷⁷.

Oululaiset olivatkin tarjontaan tyytyväisiä, sillä Tähtitornin kahvila, Hupisaaret ja Ainolan puisto konsertteineen ja monipuolisen tapahtumineen olivat jo 1920-luvulla paikkoja, joita Oululaiset

⁷¹ Kaleva, 25.4.1917, s. 2.

⁷² Kansan Tahto, 25.4.1917, s. 2.

⁷³ Kansan Tahto, 09.05.1917, s. 2.

⁷⁴ Kansan Tahto, 26.5.1917, s. 1.

⁷⁵ Kaleva, 18.7.1919, s. 3.

⁷⁶ Kaiku, 27.05.1917, s. 4.

⁷⁷ Pohjan Kansa, 12.05.1920, s. 4.

Kuva 37. Lottakahvila 1930-luvulla. Seinässä Lotta-Svärd-järjestön tunnuskilpi. Pohjois-Pohjanmaan museo.

Kuva 38. Lottakahvilan keittiö. Lattiassa ”graniittimatto”, seinissä maalattu pinko-pahvi. Tilat ovat valoisat ja käytännölliset. Pohjois-Pohjanmaan museo.

Kuva 39. Lottakahvilan terassi, vielä maapohjaisena. Pohjois-Pohjanmaan museo.

esittelivät ylpeinä kaupungissaan vieraileville.⁷⁸

Vilkkaan ja näkyvällä paikalla sijaitsevan tähtitornin kahvilan toiminta ei jäänyt huomiotta pitkäkyntisiltäkään. Vuona 1917 pidettiin mies kahvilamurroista tähtitorniin sekä Törmikosken kahvikojuun Tuirassa. Tekonsa aiemmin tunnustanut mies kuitenkin muutti kertomustaan ja sanoi ostaneensa häneltä löydetyt varastetut tavarat ”tuntemattomalta mieheltä”⁷⁹

3.5 Lotat kahvilanpitäjinä

Keväällä 1934 kahvila sai uudet vetäjät, kun Oulun lotat hankkivat kaupungilta huutokaupalla Tähtitorninkahvilan pito-oikeuden kesäkuukausiksi. Kahvilassa työskenteli palkattuina työntekijöinä kaksi emännöitsijää ja kaksi lottaa sekä heidän lisäksi joka illaksi kokennettiin palkattomiksi apulaisiksi muonituslottia tai muiden jaojien lottia. Kahvilaa pidettiin avoinna jopa viisitoista tuntia päivässä, joten työtä tehtiin kahdessa vuorossa.

Kävijöitä kahvilaan houkuteltiin idyllisten meri- ja puistonäkymien lisäksi myös kahvikonsertein. Asiakkaat ottivatkin kahvilan omakseen ja toiminta vakiintui tärkeäksi osaksi lottien tulonhankintaa.⁸⁰ Kahvilan johdossa toimi Oulun lottien muonitusosaston päällikkö Mandi Alanne vuodesta 1938 vuoden 1944 välirauhasopimukseen ja Lotta Svärd –järjestön lakkauttamiseen saakka. Heidän jälkeensä tähtitornin vuokralaisena kahvilaa ylläpiti Sotainvalidien Veljesliiton Oulun naisosasto.⁸¹

⁷⁸ Liitto, 01.08.1920, s. 2.

⁷⁹ Kaleva, 24.10.1917, s. 2.

⁸⁰ Reinikka, Erika ; Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, 2006, s. 63-65.

⁸¹ Oulu, 9.12.1974.

3.6 Kahvilan vetäjä vaihtuu, henkilöstö säilyy

Oulun sotainvalidien alaosasto oli harkinnut oman kahvilan perustamista varojen hankkimista varten jo vuodesta 1942 lähtien. Kahvilahanke toteutuikin Oulun rintamamiesyhdistyksen lahjoittamassa Kauppatorilla sijainneessa kanttiinissa. Toiminta laajeni pian Lotta Svärd -järjestön jouduttua lakkautetuksi Neuvostoliiton määräyksestä, jolloin se lahjoitti omat liikeyrityksensä sotainvalideille. Oulun sotainvalidit saivat pyöritettäväkseen kaksi kahvilaa; Oulun lääninsairaalan alueella sijainneen sotilaskanttiinin, sekä Tähtitornin kahvilan, jonka kaupunki vuokrasi edelleen sotainvalideille.⁸²

Lotta Svärd -järjestön lakkauttamisen jälkeen monet sen jäsenistä löysivät uuden toimintaympäristön luontevasti sotainvalidiyhdistyksen naisjaostosta. Jäsenten tehtävät jatkuivat uudessa järjestössä pääpiirteissään samoina kuin Lotta Svärdin aikana.⁸³

Sotainvalidien ylläpitämän Tähtitornin kahvilan toiminta alkoi vuonna 1945. Vaikka tuotto vaihtelikin vuosien varrella, pysyi se voitollisena yrityksenä siitä huolimatta, että sitä pidettiin avoinna vain alkukeväästä loppusyksyyn ulottuvalla kaudella.⁸⁴

Vuonna 1964 Oulun sotainvalidien naisjaoston ylläpitämistä aiemmin laajasta ravintola-, ruokala- ja kahvilatoiminnasta jäi jäljelle enää vain Tähtitornin kahvila, joka jatkoi toimintaansa kannattavana koko 1960-luvun.⁸⁵ Taloustilanteen heikentyessä 1970-luvulla naisjaosto luopui kahvilanpidosta vuonna 1974 ja varsinainen

82 Alenius, Kari, 2010, s. 15.

83 Alenius, Kari, 2010, s. 19.

84 Alenius, Kari, 2010, s. 27.

85 Alenius, Kari, 2010, s. 56.

Kuva 40. Lottakahvilan sisätilat on maalattu vaaleaksi. Sisustus on muuttunut helppohitoisemmaksi ja paloturvallisemmaksi. Pelkistetty linja jatkuu myös valaisimissa. Pohjois-Pohjanmaan museo.

Kuva 41. Lotta-Svärd järjestön lakkauttamisen jälkeen tähtitornissa toimi Sotainvalidien veljesliiton kahvila. Kuva aikaisintaan vuodelta 1945. Pohjois-Pohjanmaan museo.

Oulun sotainvalidien paikallisosasto otti kahvilan toiminnan vastuulle. Kahden vuoden yrittämisen jälkeen sotainvalidien paikallisosasto teki päätöksen olla uusimatta vuokrasopimusta kaupungin kanssa vuonna 1976⁸⁶, jolloin Tähtitorni jäi tyhjilleen.

3.7 Purku-uhka ja kunnostus

1960-1970-luvuilla heräsi oululaisten keskuudessa kysymys Tähtitornin kunnossapidosta ja jopa sen purkamisesta.⁸⁷ Lottien toiminnan aikana hyvin hoidettu rakennus oli päässyt rapistumaan. Oulun yliopiston arkkitehtuurin historian professori Esko Järventaus ja Kustaa Hautala olivat muiden muassa sitä mieltä, että kyseisestä

⁸⁶ Alenius, Kari, 2010, s. 68.

⁸⁷ Kaleva, 30.7.1965.

Kuva 42. Kirjailija ja akateemikko V. A. Koskenniemi viimeistä kertaa Oulussa observatorion edustalla, millä nimellä hän sitä aina kutsui. Sotainvalidien kyltti on irrotettu seinästä, osassa ikkunoita on vielä luukut. Kuva Uolevi Kianto, 31.5.1961. Atte Bernhard Carolus Kalajoen arkisto, Oulun maakunta-arkisto.

Oulun kaupungin merkkirakennuksesta tulisi pitää parempaa huolta. Rakennuksen arkkitehtonista arvoa vahvasti Järventauksen mukaan se, ettei Oulussa ole juurikaan muita 1800-luvun paviljonkien edustajia. Rakennus oli Järventauksen mukaan silminnähdyn huonokuntoinen, eikä sisällä päässyt käymään.^{88,89}

⁸⁸ Kaleva, 5.1.1979.

⁸⁹ Kaleva 329/1964.

Kuva 43. Tähtitornin ikkunat on suojattu luukuilla loppusyksystä 1967. Seinät olivat saaneet tumman sinisen sävyn. Pohjois-Pohjanmaan museo.

Keskustelu Tähtitornin kahvilan kunnostamisesta kiihtyi 1980-luvulla; välillä suljettuna ollut kahvila oli ollut 1980-luvun alussa Oulun kauppaoppilaitoksen opiskelijoiden vuokraamana⁹⁰ ja sen jälkeen muutaman vuoden Oulun Pyrinnöllä, jonka ylläpitämä kahvilatoiminta oli kuitenkin tappiollista.⁹¹ Oulun kiinteistövirasto oli kuitenkin kiinnostunut tehostamaan kahvilatoimintaa yhtenä osana Oulujoen suiston toiminnan tehostamista. Kiinteistövirasto ehdotti Oulun kaupungin hallitukselle helmikuussa 1982 Tähtitornin kahvilan kunnostusta 295 000 markan budjetilla ja ehdotus hyväksyttiin.⁹²

Kunnostukseen ryhdyttiin jo vuonna 1983 Arkkitehtitöi-

90 Oulu-lehti, 15.2.1982.

91 Kaleva, 17.3.1984.

92 Oulu-lehti, 15.2.1982.

Kuva 44. Tähtitorni Raatinsaaren suunnalta. Teuvo Kanerva, 1972. Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma.

misto Huusko & Tepon laatiman saneeraussuunnitelman mukaan. Eräs merkittävistä korjauksen yhteydessä tehdyistä lisäyksistä oli kahvilan terassille sijoitetut paviljongit. Avonaisten, katoksellisten paviljonkien oli määrä suojata kahvilan asiakkaita viereisen kadun saasteilta ja melulta.⁹³

Saneeraus myöhästyi hiukan suunnitellusta aikataulustaan ja kesällä 1983 arvioitiin, että uusi kustannusarvio (350 000 markkaa) ylittyisi myös jonkin verran. Työpäällikkönä toimi Jukka Heikkilä kiinteistöviraston kunnossapitotoimistosta.⁹⁴ Tähtitornin kahvila avattiin uudelleen yleisölle vappuna 1984.⁹⁵

93 Kaleva, 21.8.1983.

94 Oulu-lehti, 21.7.1983.

95 Kaleva, 29.4.1984.

Kuva 45. Tähtitornin kattomaailmaa tähystystasanteelta katsottuna.

Uudistettu Tähtitorni kohtasi välittömästi arvostelua, kun Mikko Törmänen kritisoi Kalevassa 17.3.1984 julkaistussa kirjoituksessaan ”Tähtitorni ennalleen – myös sisältäpäin?” Tähtitorniin saneerauksen yhteydessä tehtyjä muutoksia, kuten terassille sijoitettuja avonaisia paviljonkeja. Vaikka paviljongit oli toteutettu vanhan nikkari-tyyliin mukaisesti, hänen mielestään rakennus kadotti niiden vuoksi alkuperäisen luonteensa. Hän ehdottikin rakennuksen palauttamista täysin alkuperäisen kaltaiseksi niin värin kuin muotonsakin puolesta. Ulkomuodon entisöimisen ohella Törmänen pohtii, voitaisiinko rakennuksen käyttötarkoitus palauttaa samankaltaiseksi kuin se oli alun perin; esimerkiksi sijoittamalla mittauslaitoksen testi- ja kalibrointirata torniin.

Tähtitorni jatkoi kuitenkin toimintaansa kahvilana. Se sai osakseen myös arvostusta Oulun kaupunkikuvan merkittävimmistä symboleista. Oulun Pyrintö esimerkiksi ehdotti Tähtitornin valaisemista,

Kuva 46. Terassikatokset ovat saaneet vaikutteita nikkari-tyylistä. Kuva Ella Kantola sillä se korostaisi rakennuksen symbolista merkitystä kaupunkikuvassa sekä matkailijoiden määrää.⁹⁶

3.8 Tuhopoltto

Heinäkuussa 1997 Tähtitornin kahvilassa sytytettiin tahallinen tulipalo, joka johti korjauksiin, uudistuksiin ja siivoukseen. Palon takia kahvila oli noin vuoden suljettuna. Sytyttäjää ei ole saatu selville. Palo tuhosi huomattavasti vain kahvilan alakertaa – jonkin verran kantavia rakenteita sekä pintoja ja kalusteita. Ylemmät kerrokset säästyivät suuremmilta vahingoilta. Korjaus toteutettiin vanhojen piirustusten mukaan, alkuperäistä tyyliä kunnioittaen.⁹⁷

⁹⁶ Kaleva, 26.3.1984.

⁹⁷ Kaleva, 20.4.1998.

Kuva 47. Tulipalon tuhoja ensimmäisessä kerroksessa. Kuva Tapio Maikkola, 21.7.1997, Kaleva.

3.9 Nykytoiminta

Vuodesta 2009 lähtien on Tähtitornissa toiminut Jarmo Stoorin pitämä kesäkahvila ja Nispero-kustantamon kirjakauppa. Kahvilassa järjestetään myös erilaisia tapahtumia ja kulttuuritoimintaa, kuten esimerkiksi taidenäyttelyitä, runonlausuntaa ja musiikkitapahtumia.

Vanhassa ruutikellarissa esitellään Oulun linnan historiaa Pohjois-Pohjanmaan museon laatimassa informaatiotaulussa, jotka toteutettiin vuoden 1983 suunnitelmien mukaan. Kellarin näyttelysali on avoinna tähtitornin kahvilan aukioloaikoina. Kellarin näyttelytiloissa on esitetty tämän lisäksi myös taidenäyttelyitä, valoteoksia ja teatteriesityksiä.

Kuva 48. Kahvilan keittiö nykyasussaan. Kuva Ella Kantola.

4. RAKENNUSHISTORIA JA MUUTOSVAIHEET

4.1 Arkkitehti Wolmar Westling

Nykyisin Tähtitornin kahvilana tunnetun rakennuksen piirroset laati vt. lääninarkkitehti Wolmar Westling vuonna 1873. Westling suunnitteli observatoriorakennuksen Oulun Linnansaareen, 1600-luvulla perustetun Oulun Linnan raunioiden päälle. Tähtitorni palvelisi Oulun Merikoulussa harjoitettavaa tähtitieteen opetusta.⁹⁸

Wolmar Westling syntyi Laukaassa 19.5.1845 insinööriereverstilutnantti Carl Westlingin ja Maria Lönnbladnin perheeseen. Westling valmistui arkkitehdiksi Helsingin teknisestä reaalikoulusta vuonna 1868 ja samana vuonna hänet palkattiin Yleisten Rakennusten Ylihallituksen ylimääräiseksi arkkitehdiksi. Tässä tehtävässä Wolmar Westling toimi vuoteen 1875 saakka, kunnes vuonna 1875 hänet nimitettiin Mikkelin läänin rakennushallituksen vastaavaksi esimieheksi.⁹⁹

Westlingin kahta ensimmäistä työskentelyvuotta valmistumisen jälkeen täytti Suomen toisen ratalinjan – Riihimäki-Pietari-radan suunnittelutehtävät. Pietarista Vammeljoelle ulottuvalle ensimmäiselle työalueelle oli 1868-70 palkattu nuori arkkitehti laati detaljipiirustukset kaikkiin alueen asemiin sekä suunnitteli Valkeasaaren tulliaseman¹⁰⁰, Lanskajan ja Siestarjoen¹⁰¹, sekä Shuvalovon ja Le-

98 Hautala, Kustaa, 1976, s. 524-525.

99 Rakennushallitus, 1967, s.499

100 Arkkitehtuurimuseon kokoelmatiedot: Wolmar Westling

101 Valanto, Sirkka, 1982, s. 6.

Kuva 49. Piirros vuoden 1871 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen I taidehistoriallisen retkikunnan osallistujista. Kuvassa vasemmalta Eliel Aspelin, Reinhold Fabritius, Wolmar Westling, Albert Edelfelt, Jonathan Colliander ja Emil Nervander. Albert Edelfelt, 1896. Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma.

vashovon asemat.¹⁰² Pietarin I-luokan aseman piirustukset oli tehnyt venäläinen arkkitehti Kupinski, mutta sen sisustussuunnitelmat puolestaan teki Ruotsista Suomeen vuonna 1857 muuttanut arkkitehti P.E.S. Degenauer yhdessä Westlingin kanssa. Westling myös valvoi tämän aseman rakennustyötä.¹⁰³

Vuonna 1871 Wolmar Westling osallistui Yleisten rakennusten Yli-

102 Valanto, Sirkka, 1984, s.28.

103 Valanto, Sirkka, 1982, s. 6.

Kuva 51. Wolmar Westlingin akvarelli Maarian harmaakivikirkosta Suomen Muinaismuistoyhdistyksen I taidehistoriallisen retkikunnan matkalta vuodelta 1871. Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma.

hallituksen määräyksestä ja ja keisarillisen senaatin siviilitoimikunnan myöntämällä 500 markan määrärahalla Suomen Muinaismuistoyhdistyksen ensimmäiselle taidehistoriallisen retkikunnan matkalle.¹⁰⁴ Varsinais-Suomeen ja Ahvenanmaalle suuntautuneen matkan aikana mitattiin ja dokumentoitiin kirkkoja, asuinrakennuksia sekä raunioita. Taiteellisesti lahjakas Westling teki suuren määrän mittauspiirroksia, rakennepiirroksia, leikkauksia ja pohjapiirroksia, akvarelleja ja tussilaveerauksia, sekä Naantalín luostarin ja kirkon asemakaavan Nils Madelgrenin kanssa.¹⁰⁵

104 Uusi Suometar, no 66, 07.06.1871, s. 2

105 Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma, Wolmar Westling

Kuva 50. Westlingin suunnittelema Heinätorin koulu. Oulun koulujen 300 vuoden muistoksi, 1911, s.110. Oulun kaupunginkirjaston maakuntakokoelmat.

Lyhyen työuransa aikana Westling suunnitteli Ouluun Merikoulun observatorion vuonna 1873 (valmistunut 1875) ja Heinätorin koulun (valmistunut 1875).¹⁰⁶ Westling suunnitteli myös Raatin ravintolan ja keilaradan, jonka ravintoloitsija Otto Meurling avasi vuonna 1873. Keskustasta katsoen syrjäisellä ravintolalla tavoiteltiin uusien siltöjen kustannusten kattamista kasvaneiden siltamaksujen kautta.¹⁰⁷ Muista töistä mainittakoon Keiteleen kirkko, joka vihittiin käyttöön kolmantena adventtina vuonna 1876¹⁰⁸ sekä kaksi päiväämätöntä siltaehdotusta Halikkoon¹⁰⁹.

Arkkitehti Wolmar Westling kuoli 36 vuoden ikäisenä Helsingissä 9.5.1881 pitkäkestoisen keuhkosairauden murtamana. Häntä jäivät

106 Oulun kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet, s.52 ja 47

107 Hautala, Kustaa, 1976, s. 10-11

108 <http://www.keiteleenseurakunta.fi/00010006-kirkko>

109 Suomen arkkitehtuurimuseon kokoelmatiedot: Wolmar Westling

kaipaamaa leski Amanda Westling, seitsemän siskoa, kollegat ja ystävät.¹¹⁰

4.2 Merikoulun tähtitorni

Westlingin vuonna 1873 suunnittelemaan Merikoulun observatoriorakennukseen kuului kahdeksankulmainen torni, jonka lasiseinäistä ylätasannetta kiersi avoin parveke. Tornin kylkeen liittyi matalampi siipirakennus, avoin kuisti, joka yhdistyi torniin katoksella (kuva 52). Rakennuksen ja sen terassin perustuksena toimii 1600-luvulla rakennetun Oulun Linnan kanslian alakerta, joka toimi myöhemmin Oulun kauppaseuran ruutikellarina.¹¹¹

Westlingin piirtämä sirorakenteinen torni ja sen pitsimäiset puuleikkaukset, koristeellisuus ja katolle heilumaan piirretyt viirit edustavat aikakaudelle tyypillistä uusgotiikasta sovellettua kansallisromanttista tyyliä, jota kutsuttiin myös nikkarityyliksi.¹¹²

4.3 Tähtitornin rakentaminen

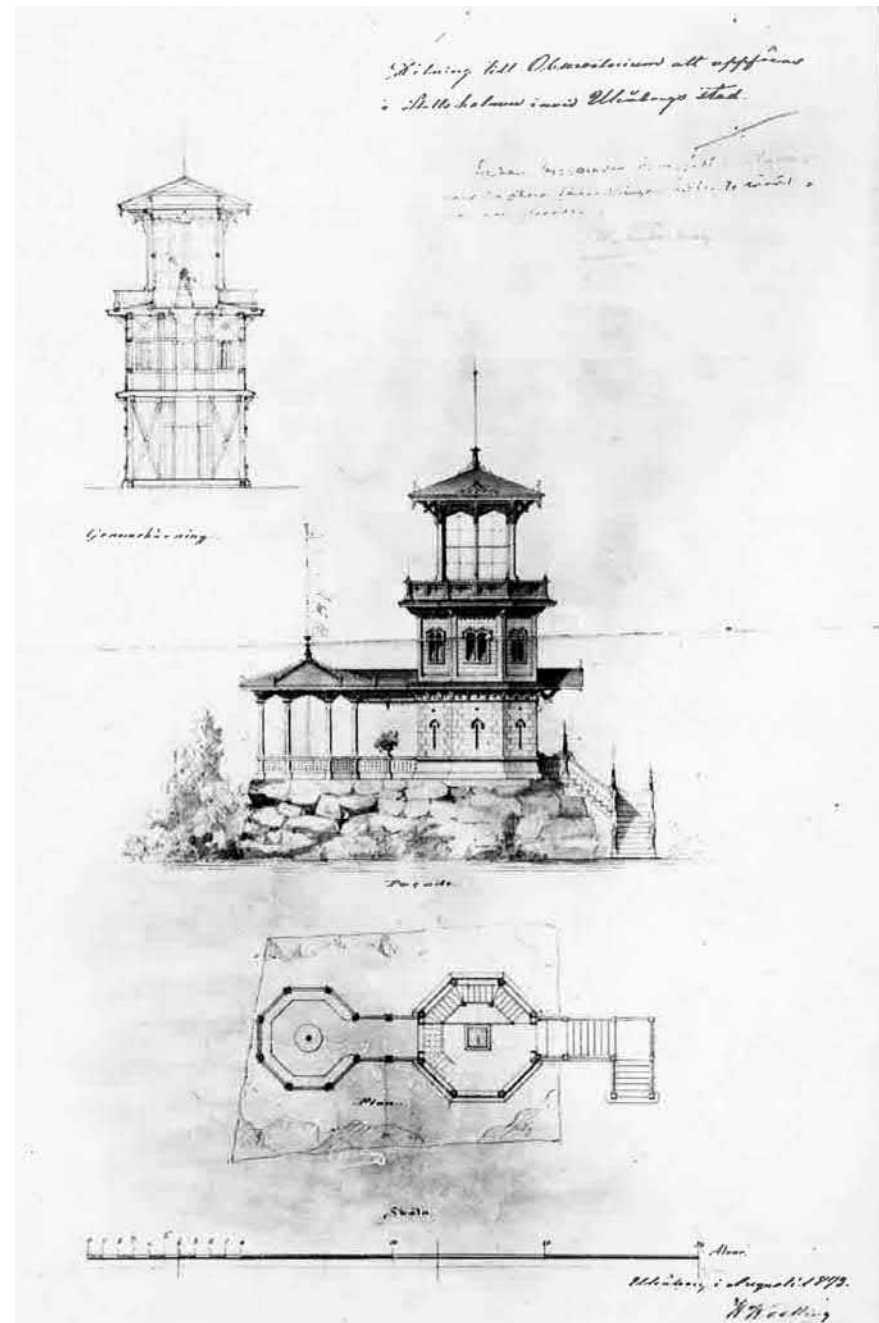
Vuonna 1874 O. Nyberg jätti Oulun merikoulun johtokunnan puolesta 2000 markan rahoitushakemuksen Senaatin taloustoimistolle observatoriotornin rakentamiseksi Westlingin laatimien piirustusten mukaisesti. Samassa hakemuksessa anottiin myös 1000 markan rahoitusta astronomia- ja navigaatio-opetukseen tarvittavien lait-

110 Helsingfors Dagblad, 10.05.1881, s.1

111 Oulun kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet, s.52.

112 Kaleva, 17.3.1984.

Kuva 52. Observatorion piirustukset. Wolmar Westling, Oulu, elokuussa 1873. Arkkitehtuurin tiedekunta, Arkkitehtuurin historian arkisto.

teiden hankkimiseksi.¹¹³ Tähtitorni rakennettiin vuonna 1875. Esko Järventauksen mukaan rakennusmestarina tähtitornia rakennettaessa toimi hänen ystävänsä Alavaetelistä kotoisin oleva isoisä. Järventaus ei mainitse nimeltä entisen oululaisen ystävänsä tai tämän isoisän nimeä.¹¹⁴

Westlingin alkuperäisissä (kuva 52) sekä Mörnen myöhemmin kopiaimissa piirustuksissa (kuvat 54, 55) keskelle tornia oli suunniteltu muurattu, kolmen kerroksen korkuinen instrumenttijalusta, mutta se on jäänyt toteuttamatta. Syynä on voinut olla säästäminen rakennuskustannuksista, tai pyrkimyksestä välttää raskaan pistemäisen painon sijoittamista kellarin kaariholvein päälle. Kyseisen kaltainen muurattu rakenne on suunniteltu myös Maarianhaminan merikoulun observatoriotorniin (kuva 30).

4.4 Vuoden 1877 muutokset

Pian valmistumisen jälkeen observatorion säältä suojatut tilat todettiin riittämättömiksi, sillä jo tammikuussa 1877 tehdyn sopimuksen mukaan merikoulun johtaja Alfred Ekholm antoi kirvesmies E. Juljanderille tehtäväksi paviljonkikatoksen laudoittamisen. Laudoitus oli tehtävä puolentoista tuuman hyvälaatuisesta ponttilaudasta, niin että meridiaanin suuntaan jätetään kahden jalan levyiset, vesitiiviillä luukuilla suljettavat aukot sekä seinään ja kattoon. 250 markan sopimushintaan sisältyivät työn lisäksi myös puutavara, pintalaudat sekä naulat. Tehtävä muutostyö oli suoritettava arkkitehdin tai rakennusmestarin ohjeiden mukaan ja töiden aikatauluja valvoi

¹¹³ Oulun merikoulu, kirjekonsepti 28.2.1874.

¹¹⁴ Kaleva, 5.1.1979.

joko arkkitehti tai kruunun valvoja. Rakennustyöt valmistuivat 11. heinäkuuta 1877, jolloin kirvesmies Juljander kuittasi työstään loput 50 markkaa ja lääninarkkitehti I. W. Lüchou totesi työn olleen asianmukaisesti suoritettuna.¹¹⁵

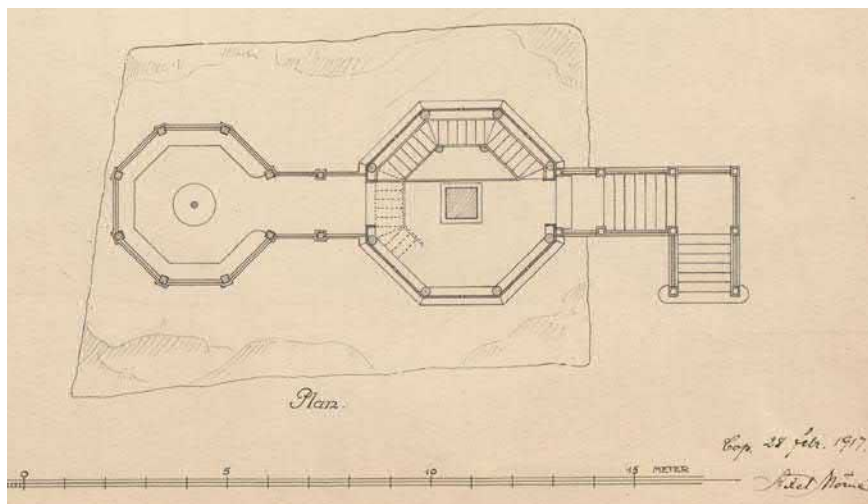
Laudoitettu paviljonki sekä meridiaanin suuntaan avattavat luukut sekä katossa ja seinällä näkyvät selkeästi vuoden 1901 valokuvassa (kuva 56). Tuolloin terassille ei ollut vielä avattu oviaukkoa etelän suuntaan, vaan sinne pääsi kulkemaan ainoastaan kellarin muurin eteläsivuun ladottujen, vapaamuotoisten ja kaiteettomien kiviaskelmien kautta. Terassia ympäröi puinen kaide, johon oli jätetty kulkureitti kiviaskelmille. Varsinainen katoksen suojaama sisäänkäynti rakennukseen oli sen länsisivulle rakennettujen puuportaiden päässä (kuva 32).

Tähtitornin ensimmäisen kerroksen verhoilu ja ikkuna-aukotukset eivät kuitenkaan noudata piirustuksissa esitettyä linnamaista ulkoasua (kuva 31). Rustikoitua kiveä mukaileva laudoitus on korvattu nikkarityylille ominaisella vaakalautoituksella, rintapaneeleilla ja vaakalistoilla. Ampuma-aukkoja jäljittelevien kapeiden ikkuna-aukkojen sijaan tornin pohjakerroksessa on vain pyöreät koristelistat. Toisen kerroksen ikkunat on vaihdettu yksipokaisiin suunniteltujen kaksipokaisten sijaan. Runsaita koristedetaljeja on karsittu todennäköisesti jo rakennusaikana ja tyyliltään se on selkeämmin ruotsista tulleen nikkarityylin edustaja (kuva 32).

¹¹⁵ Oulun merikoulu, kirjekonsepti 11.6.1877.

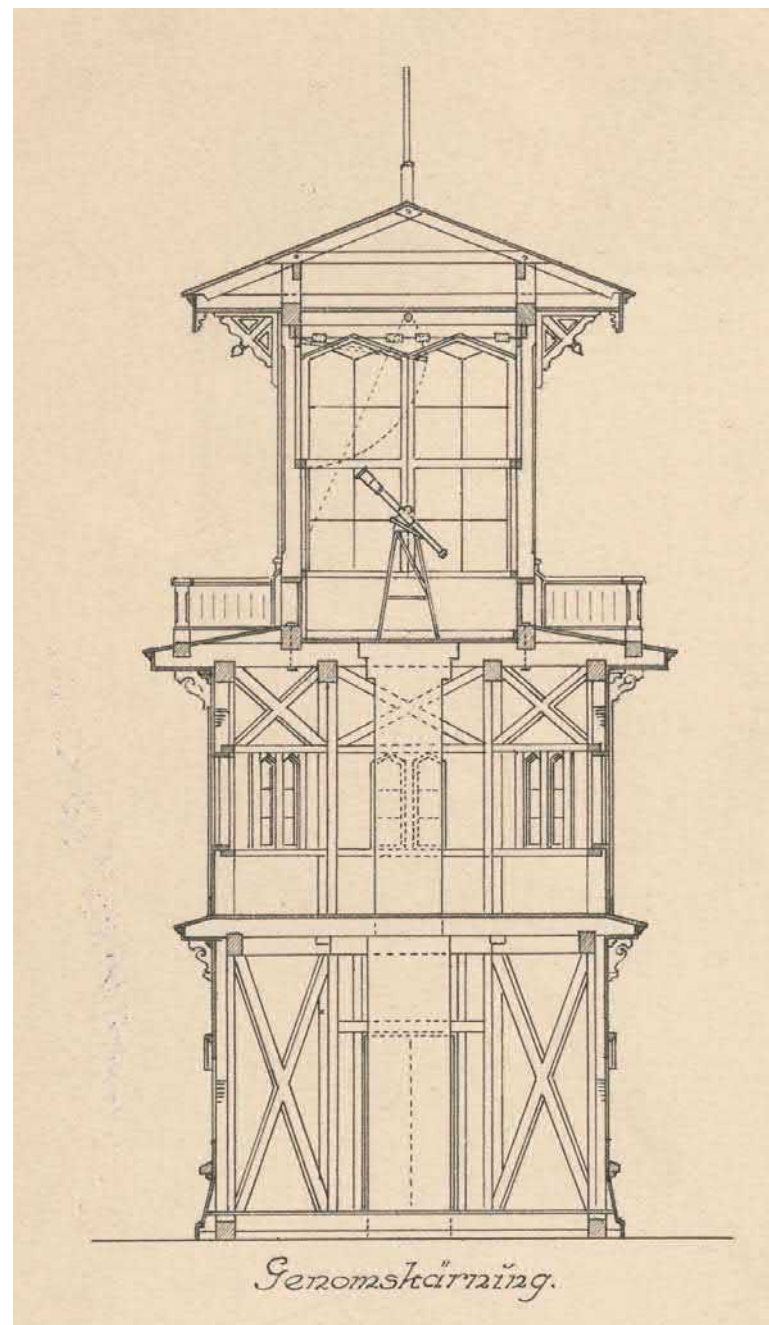

Kuva 53. Julkisivu, kopio alkuperäisistä piirustuksista, Axel Mörne, Yleisten Rakennusten Ylihallitus, 28.2.1917. Rakennushallituksen piirustukset II, Kansallisarkisto.

Kuva 54. Pohjat, kopio alkuperäisistä piirustuksista, Axel Mörne, Yleisten Rakennusten Ylihallitus, 28.2.1917. Rakennushallituksen piirustukset II, Kansallisarkisto.

Valokuva-aineistojen ja alkuperäisten piirustusten vertailun perusteella voidaan katsoa, että tähtitornin ja itä-länsi-suuntaisen akselin varrelle piirretyn yhden avoseinäisen paviljongin sijaan rakennuksen pohjakerroksesta tuli Y-muotoinen. Tulisijalla varustettu keittiösiipi on rakennettu joko samaan aikaan kuin itse rakennus, tai viimeistään vuosien 1877-1880 välillä ja se onkin valokuvissa selkeästi näkyvillä. Keittiösiivessä on ollut ikkunat jo näihin aikoihin pohjois-, itä- ja länsisivuilla (kuva 18, kuva 32).

Kuva 55. Leikkaus, kopio alkuperäisistä piirustuksista, Axel Mörne, Yleisten Rakennusten Ylihallitus, 28.2.1917. Rakennushallituksen piirustukset II, Kansallisarkisto.

4.5 Vuosien 1901-1908 välillä tapahtuneet muutokset

Vielä 1901 rakennuksen eteläsivulla ei ollut oviaukkoa (kuva 56), mutta vuoden 1907-1908 kuvassa erottuu observatorion eteläjulkisivulle avattu ovi terassille sekä sen yläpuolinen katos. Terassille vievä oviaukko katoksineen on nykyäänkin samassa paikassa (kuva 57).

4.6 Vuoden 1915-1922 korjaukset ja muutokset.

Senaatti oli asettanut tornin luovutuksen Oulun kaupungille ehdoksi, että kaupungin oli luovutettava torni nykyisessä kunnossaan takaisin, jos valtio tulisi sitä tarvitsemaan. Kunnossapitovelvoitteen myötä Oulun kaupungin rahatoimikamari esitti toukokuussa 1915 tähtitorniin korjauksia, joihin sisältyivät muun muassa tornirakennuksen maalaus, sisätilakorjauksia sekä portaiden laittaminen tornin pengermälle.¹¹⁶ Kaupunginvaltuusto hyväksyi rakennuskonttorin edotuksen korjauskustannuksista saman kuun aikana.¹¹⁷

Terassin eteläsivulle rakennettiin kaiteelliset portaat aiempien vapaamuotoisten, kaiteettomien kiviportaiden paikalle. Uudet puurakenteiset portaat toteutettiin suoravartisina (kuva 59). On mahdollista, että tämän korjauksen yhteydessä kahvilan pohjakerroksen asiakastiloihin on avattu ikkunoita, jotka näkyvät vuonna 1918 otetussa sisäkuvassa (kuva 34). Rakennuksen eteläsivun oviaukon ylä-

¹¹⁶ Kaleva, 27.5.1915.

¹¹⁷ Kaleva, 29.5.1915.

Kuva 56. (Viereisellä sivulla) Vapun viettoa merikoulun terassilla. Taustalla vuonna 1890 valmistunut uusi Ämmänväylän terässilta. 1.5.1901, Pohjois-Pohjanmaan museo.

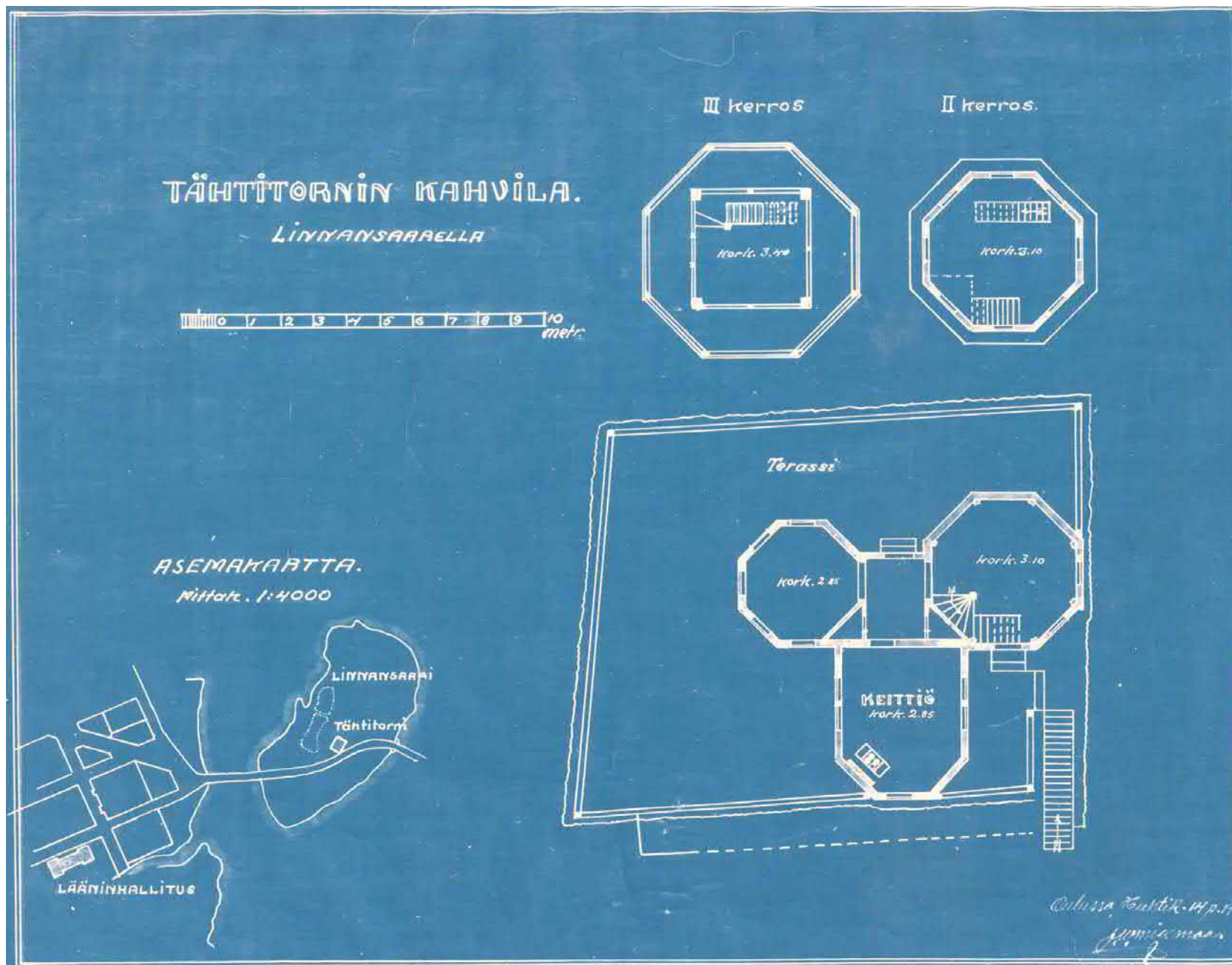

Kuva 57. Tähtitorni kesällä 1907 tai 1908, osasuurennos. Kuva M.L. Carstens, Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelma

puolinen katos on hävinnyt ja tornin huippu on saanut tummemman värisävyn vuonna 1918. (kuva 16).

Vuoden 1922 aikana tähtitornissa tehtiin ainoastaan pienempiä korjaustöitä vesikatolla ja tornin penkereillä.¹¹⁸ Kesällä 1922 myönnettiin kuitenkin 5700 markkaa lisävaroja sortuneen parvekkeen

¹¹⁸ Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1922, s. 165.

Kuva 58. Asemakartta ja tähtitornin pohjat vuodelta J. W. Miesmaa, 5. 4. 1923. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

muurin korjaustöille,¹¹⁹ joten on mahdollista, että uudet eteläsivulle rakennetut portaat ovat aiheuttaneet rasituksia kellarikerroksen rakenteille.

4.7 Vuoden 1923 jälkeen tapahtuneet muutokset

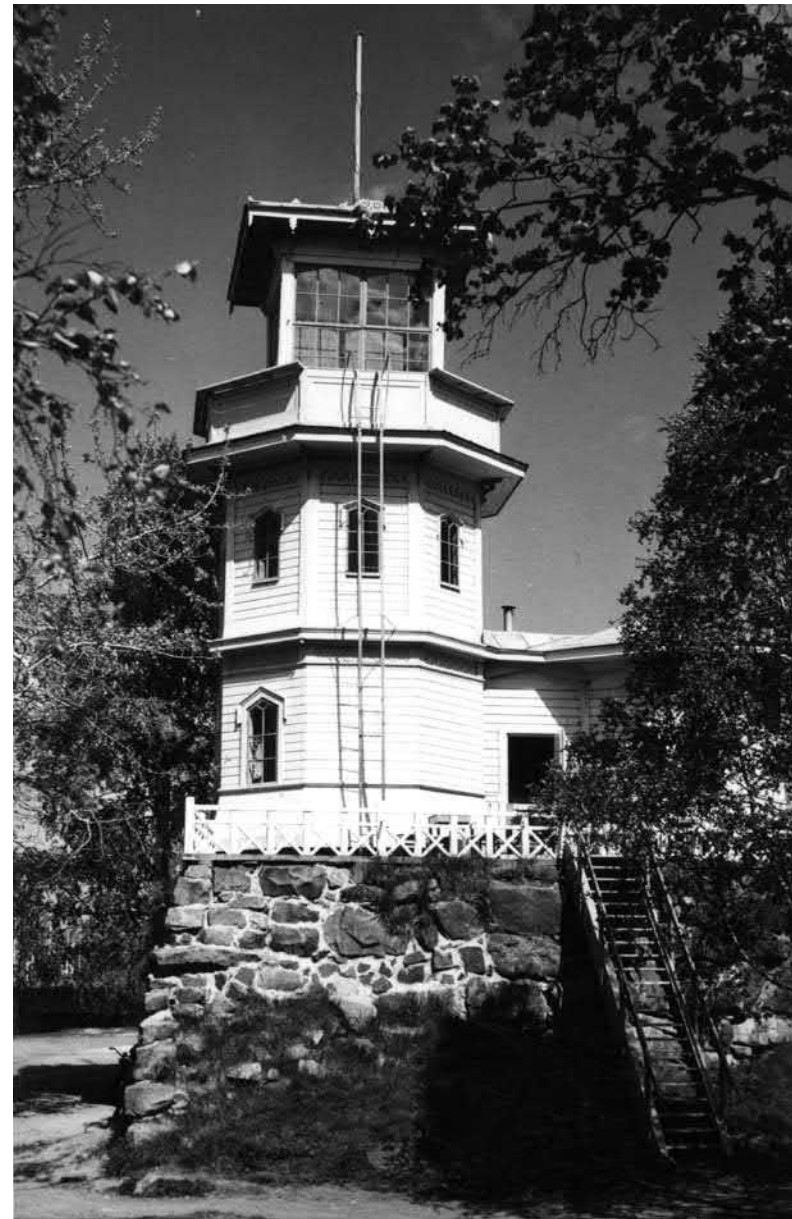
Sisäänkäynnin paikka tornirakennuksessa sekä sinne johtavien portaiden paikka siirrettiin vanhan ruutikellarin sisäänkäynnin päältä rakennuksen pohjoispuolelle. Uudet portaat tehtiin säännöllisistä kiviharkoista ja varustettiin metallisella kaiteella. Nämä portaat ovat edelleenkin samalla paikalla. (kuva 58, kuva 37)

Rakennuksen sisäänkäyntien päällä olleet nikkarityyliset katokset ovat mahdollisesti hävinneet tämän remontin yhteydessä, tai viimeistään vuonna 1918 eteläsivulta (kuva 16) ja 1935 rakennuksen pohjoisivulta (kuva 65). Todennäköistä on kuitenkin, että katokset ovat poistuneet samanaikaisesti. Vanhan, tornin länsisivulla olleen sisäänkäynnin tilalle rakennettiin uusi, ensimmäisen kerroksen ikkunoita vastaava ikkuna (vrt. kuva 32 ja kuva 65). Paloviranomaisen vaatimuksesta tornin ylimmästä kerroksesta tehtiin rautaiset tikkaat terassille eteläjulkisivun puolelle¹²⁰ (kuva 59).

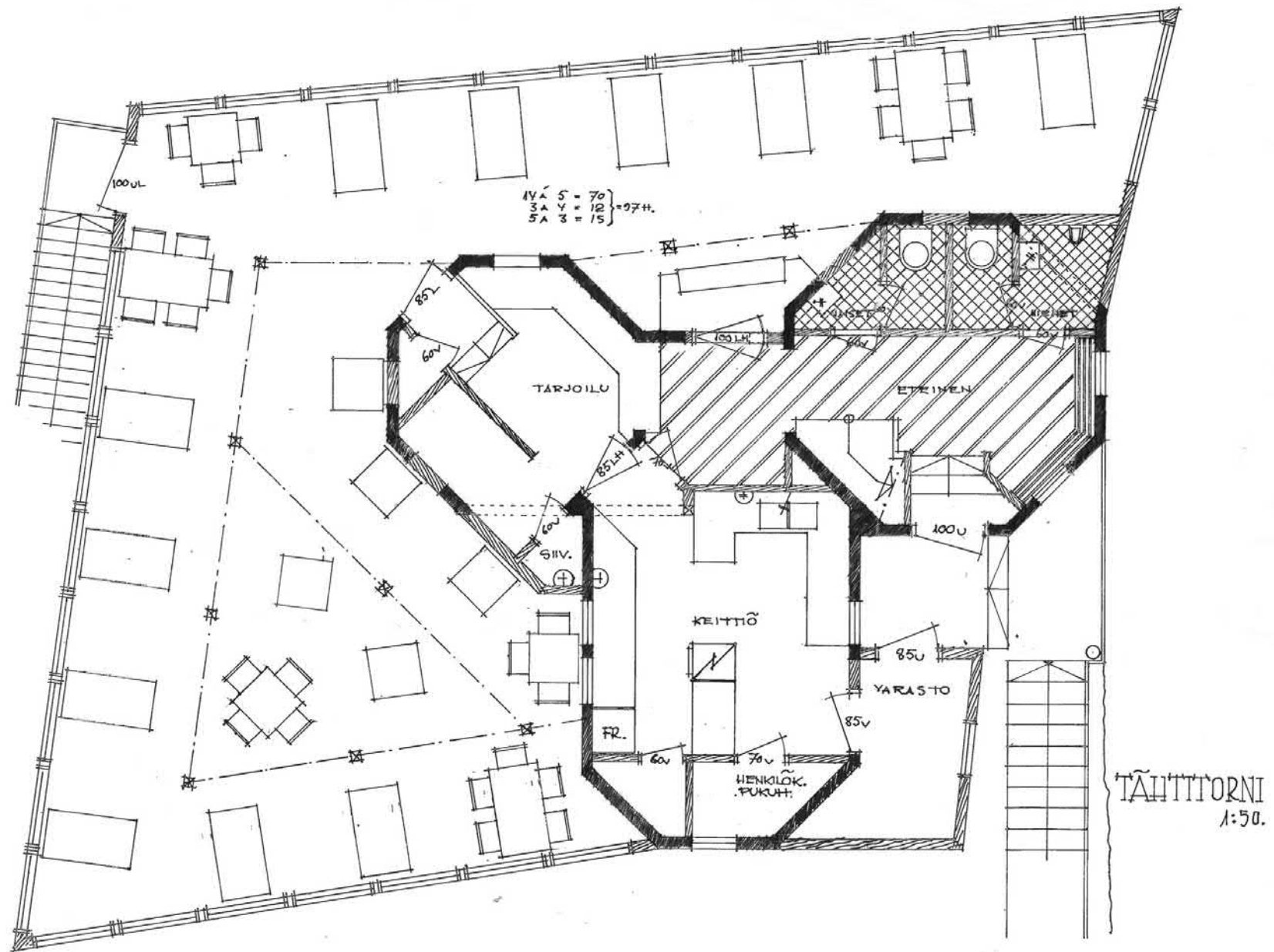
Tähtitorniin tehtiin vuonna 1923 laajemman muutoksen suunnitelmat, jotka jäivät kuitenkin toteutumatta. Niissä sisällä torniin johtavien portaiden paikalle oli sijoitettu WC-tilat ja käsienpesualtaat. Portaat yläkertaan olisi siirretty sisäänkäynnin vasemmalle puolelle. Suunnitelmissa ollutta keittiön varastoa ei valokuvien perusteella koskaan toteutettu, samoin kävi miesten wc:n laajentamiselle seinäaukoksella terassin puolelle. Myös tarjoilu- ja keittiösii-

¹¹⁹ Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1922., s. 180.

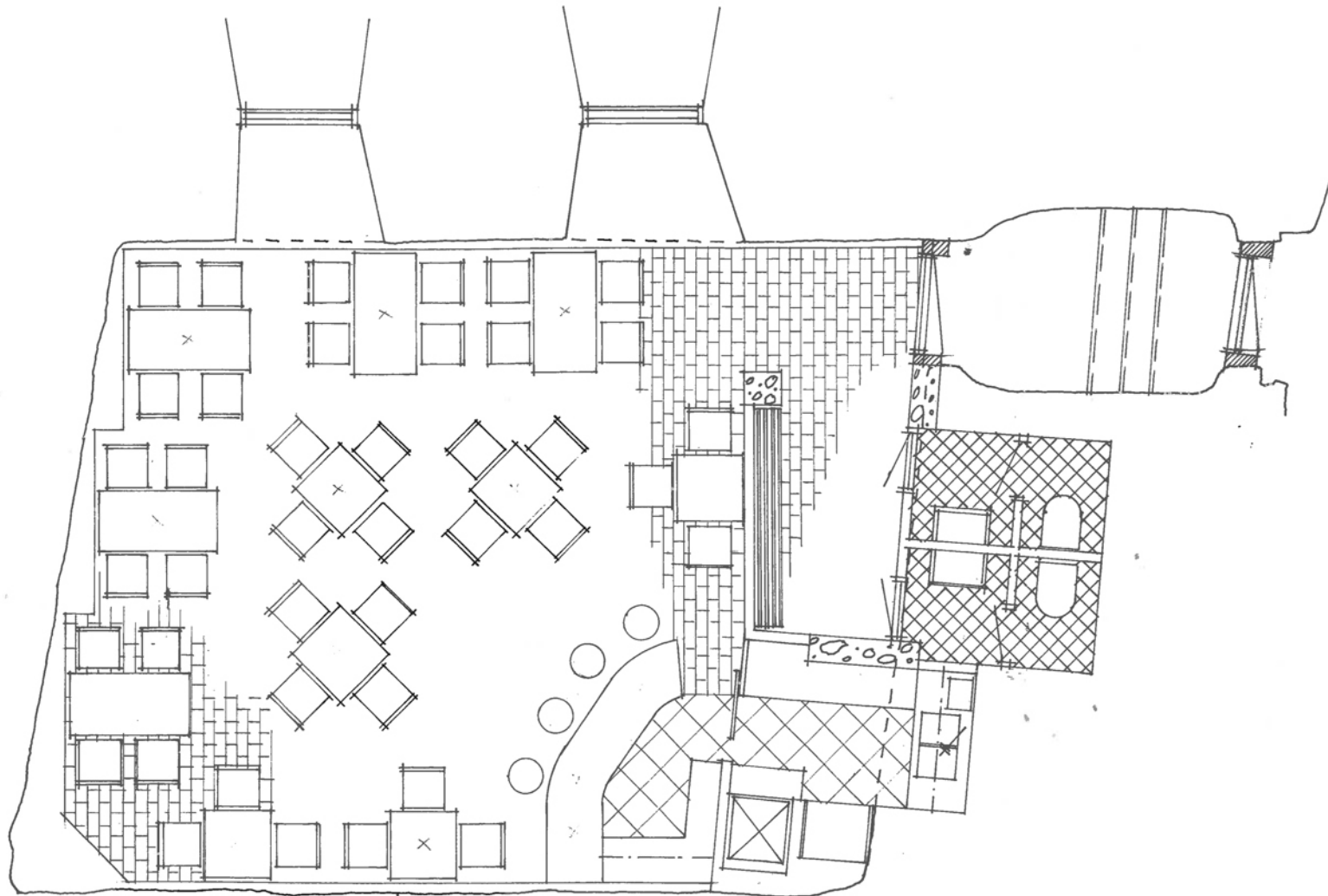
¹²⁰ Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1923, s. 175.

Kuva 59. Rautaiset hätäpoistumistikkaat johtavat tornin huipulta terassille. Terassin kaiteet on uusittu ja terassille on tehty puiset suoravartiset portaat. Pohjois-Pohjanmaan museo.

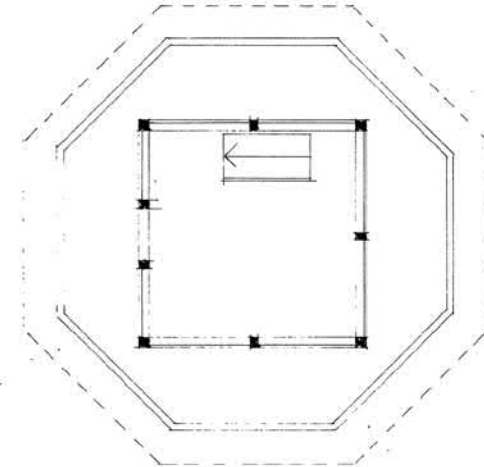
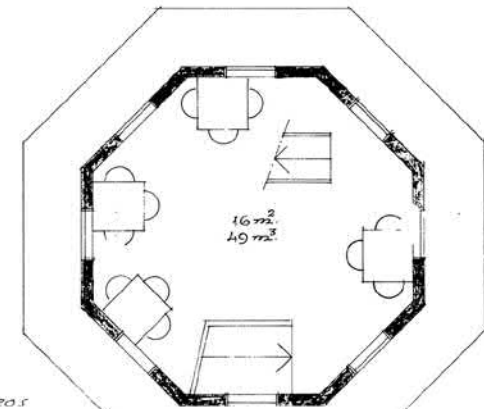
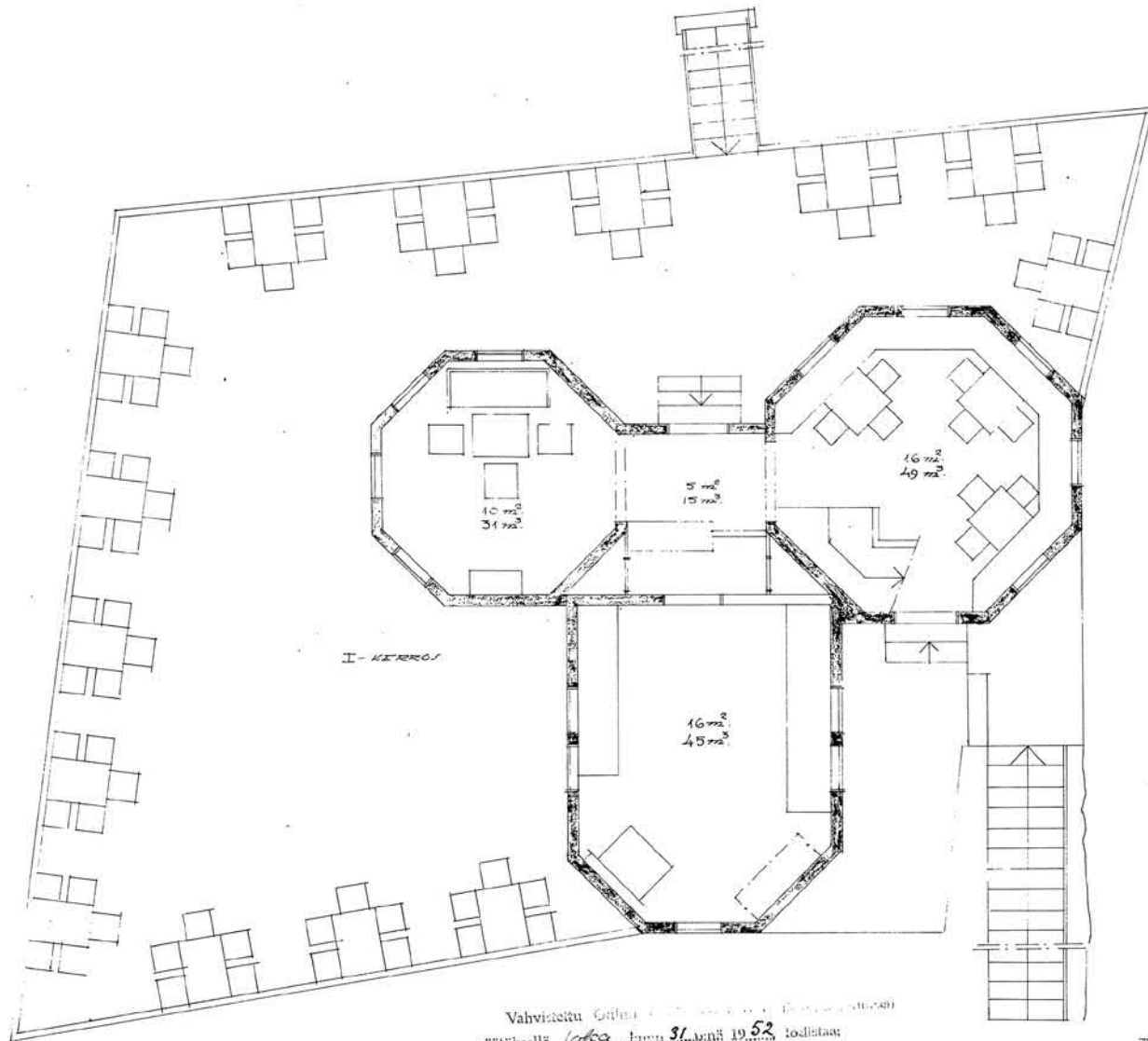

Kuva 60. Muutospiirustukset vuodelta 1923. Oulun kaupungin rakennusvirasto, talousrakennusosaston arkisto. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

Kuva 61. Muutospiirustukset vuodelta 1923. Oulun kaupungin rakennusvirasto, talousrakennusosaston arkisto. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

TÄHTITORNIN / OULU
1/50

Vahvistettu Oulun kaupungin valtuuston päätöksellä, lokakuuta 31. päivä 1952, todistaa:

viran puolesta:
Saima 325.-
U. Pöytä
Laanimäki

OULU 24/10/52
R.

Kuva 62. Tähtitornin pohjat, 16.5.1952. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

S e l i t e l m ä.

Tähtitornin Kehvilahuoneusto sijoitsee Linnensaarelle vanhan Oulun linnan raunioilla n.s. ruutikellarin päälle puusta rakennetussa kolmikerroksisessa tornimaisessa rakennuksessa.

Kuten oheisesta piirustuksesta ilmenee on rakennuksen ensimmäisessä kerroksessa, johon johtaa n. metrin levyiset kiviportaat, 16 m² suuruinen keittiö, jonne puuhella, tarvittava keittiökalusto sekä kääntöaltes ja käsisipulla toimiva vesijohto. Kehvilahuoneita kaksi joista yksi 16 m² ja toinen 10 m² suuruinen. Huoneita yhdistää 5 m² suuruinen välikkö jonne on tarjoilutiski. Istumapaikkoja yhteensä 20. Toinen kerros, jonne yksi 16 m² suuruinen huone istumapaikkoja 12. Kolmannessa kerroksessa 6,25 m² suuruinen huone jossa istumapaikkoja 6 hengelle sekä huoneen ympäri kiertävä parveke. Eri kerroksis yhdistää toisiinsa kaiteelle varustetut puuportaat sekä kolmannesta kerroksesta maahan saakka tornin ulkopuolelle seinään kiinnitetyt reutattimet.

Lisäksi kehvilä rakennuksen ensimmäisestä kerroksesta johtaa ovi n. 96 m² suuruiselle terassille, jonka reunalle sijoitettuihin pöytiin on varattu paikkoja 70 hengelle. Terassin ympäri kiertää tukeva 5"x5" palkista tehty sita. Terassin kaupungin puoleiselta sivulta johtaa kaiteelle varustetut puuportaat maahan. Kehvilä rakennuksen ja terassin alle on vanha ruutikellari toimien jääkellarina, koko 63 m².

Rakennuksessa on täydelliset sähköjohdot valaistusta varten seinäin ulkopuolelle.

Käymälä sijoitsee n. 100 m:n päässä olevassa Linnensaaren Uimälässä, jonka käyttöön on saatu lupa Oulun Uimaseuralta.

Kuva 63. Viereisen sivun piirustusten selitys. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

Kuva 64. Tähtitornin sivusiipi on saanut uudet ikkuna-aukot, joista näkyy etelä-julkisivun puoleinen. Tornin huipun väri on kuitenkin poikkeava muista pinnoista. Kaleva, 29.3.1932 Museoviraston kuvakokoelmat, Journalistinen kuva-arkisto.

ven välinen siivouskomerolaajennus on jäänyt toteuttamatta (kuva 60). Tähtitornin kellariin oli suunniteltu ravintola, wc-tilat sekä eteläisivulle olisi puhkaistu suuret ikkunat (kuva 61).

Oulun maakunta-arkistosta löytyvät 16.1.1924 J. W. Miesmaan tekemät piirustukset yksinkertaista käymälää varten pyykkipesijöille Linnansaareen ja on mahdollista, että tätä ovat käyttäneet myös kahvilan asiakkaat.

Vuonna 1925 keittiön hella rakennettiin uudestaan ja samalla korjattiin myös rakennuksen portaat ja porrastasot.¹²¹

Vuoden 1926 aikana keittiön katto paneloitiin ja lattiat maalattiin. Samalla korjattiin myös tornin parveke. Näkyvin muutos oli 121 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1925, s. 161.

Kuva 65. Tähtitornin palopoistumistikkaat ja suorat terassin puuportaavat erottuvat selkeästi kuvasta. 9.10.1935, Kaleva. Museoviraston kuvakokoelmat, Journalistinen kuvakokoelma.

terassin aidan uusiminen kokonaisuudessaan, jolloin aiempi koristeellisuus hävisi ja tilalle tulivat pelkistetyimmät kaiteet¹²²(vrt. kuvat 32, 56 ja 59).

Vuosien 1927 ja 1928 aikana Tähtitornissa suoritettiin maa-
laustöitä. Rakennuksen vesikatot, ulkoseinät, parvekkeen ja terassin kaiteet sekä sisälattiat maalattiin.^{123 124}

Vuonna 1929 tehtiin keittiöremontti, jossa tehtiin kokonaan uusi hella savupiippuineen. Samassa yhteydessä seinät tapetoitiin ja lattialle asennettiin graniittimatto. Samalla korjattiin ovet, portaat ja terassille laitettiin uusi sorakerros.¹²⁵

Vuonna 1930 keittiön ilmanvaihtoa parannettiin asentamalla hellan yläpuolelle uusi höyrytorvi ja seinään kiinnitettiin tuloilmaa varten Kastorventtiili. Rakennuksessa korjattiin ja maalattiin ikkunoita ja ovia, sekä tornin kaide ja lattia. Sisäpuolen katot, seinät ja lattiat saivat myös uuden maalipinnan. Ulkopuolelta korjattiin portaat ja kitattiin muurit.¹²⁶

Vuonna 1931 rakennuksesta korjattiin vesikatto, ikkuna ja portaat, sekä maalattiin alakerran lattiat.¹²⁷

Vuonna 1932 korjattiin ja maalattiin tornin parveketta ja aitausta. Alemmissä kerroksissa korjattiin ovet, ikkuna, keittiön matto, seinäpaperoinnit ja seinämaalaukset.¹²⁸

Uuden uimahuoneen ja sen yhteydessä olleen kahvilan valmistumisen jälkeen ei tähtitornia saatu vuokrattua, joten sinne tehtiin vuoden 1933 aikana laajemmat korjaustyöt. Vesikatto, hel-

122 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1926, s. 176.

123 Oulun kaupungin kunnalliskertomus v. 1927, s. 200.

124 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1928, s. 230.

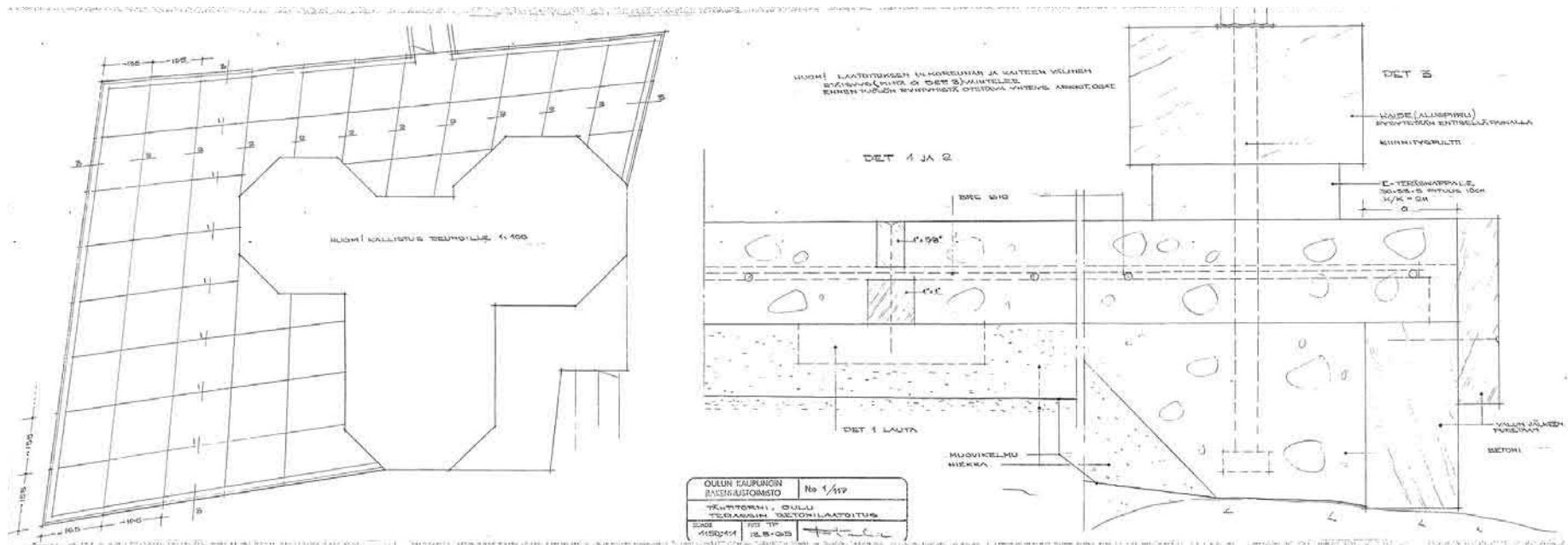
125 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1929, s. 308.

126 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1930, s. 217.

127 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1931, s. 140.

128 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1932, s. 126.

Kuva 66. Terrasin betonilaatoituksen suunnitelmat. P. Tala, 13.5.1965, Oulun kaupungin rakennustoimisto. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

la, ikkuna, ovet, parvekkeen lankkupohja, portaat ja terrasin aitaus korjattiin ja maalattiin. Keittiön matto uusittiin osittain, seinät paperoitiin uudestaan ja hellan taakse kiinnitettiin palosuojalevyt. Samassa yhteydessä maalattiin myös keittiön katto.¹²⁹

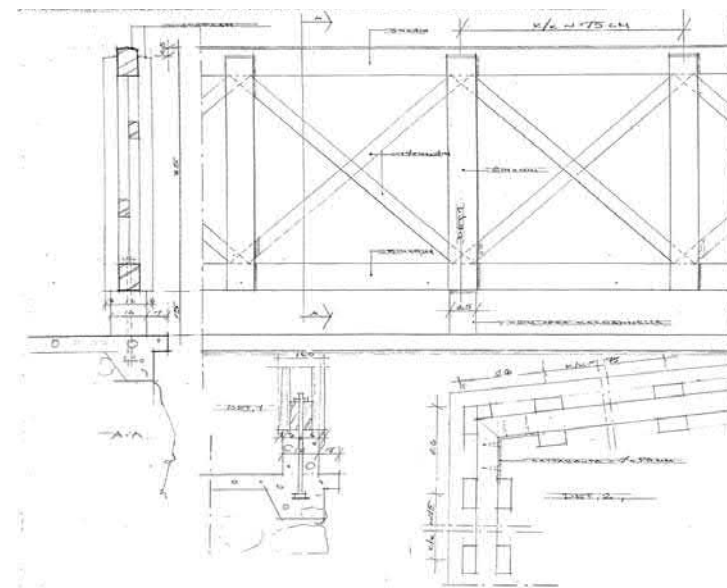
Tähtitornista puutuvien wc-tilojen ongelma ratkaistiin käyttämällä vuonna 1933 valmistuneen uimalaitoksen wc-tiloja. Niiden käyttöön oli saatu lupa Oulun Uimaseuralta (kuva 63).

Vuosina 1934-35 tähtitornin terrasin aita korjattiin ja maalattiin ja korjausten ajaksi puretut kukkalaatikot uusittiin. Sisätiloissa korjattiin keittiön hellaa ja tehtiin ovien, ikkunoiden ja portaiden huoltoa.^{130 131}

129 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1933, s. 103, 130.

130 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1934, s. 128.

131 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1935, s. 154.

Kuva 67. Tähtitornin kaiteiden detaljeja, M.H. 20.5.1965, Oulun kaupungin rakennustoimisto. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

Kuva 68. Terrassin pinta on laatoitettuna ja uudet kaiteet asennettuna. Torni on saanut tumman värityksen. Kuva vuosien 1966 ja 1970 väliltä. Pohjois-Pohjanmaan museo.

4.8 Korjaaminen hiljentyä sodan kynnyksellä

Vuodesta 1936 eteenpäin rakennuksessa suoritettiin pienimuotoisempia korjauksia ja huoltotoimenpiteitä kunnes vuonna 1942 tämäkin loppui. Kaupunki keskittyi työvoiman ja materiaalien puutteen vuoksi vain sataman ja Merikosken voimalaitoksen rakennustöihin, sekä paloaseman, sairaskodin, keskuspesulan ja kunnallissai-

Kuva 69. Väriyssuunnitelmaluonnos, 25.5.1966, Oulun kaupungin rakennustoimisto. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

raalan korjauksiin.¹³²

Tähtitornia ryhdyttiin jälleen korjaamaan ja huoltamaan vuonna 1948, mutta eriteltyjä tehtäviä ei enää ole lueteltu kuin suurimmat muutokset.¹³³

4.9 1960-luvun muutokset

Vuonna 1965 tehtiin Oulun kaupungin tilakeskuksessa suunnitelmat terrassin lattian päällystämiseksi betonilaatoilla. Samassa yhteydessä suunniteltiin myös uudet kaiteet, jotka olivat toteutukseltaan yksinkertaisemmat ja samalla paljon alkuperäisiä rujommat (kuva 66, kuva 67, kuva 68).

Vuonna 1966 rakennukseen tehtiin uusi värityssuunnitelma (kuva 69), jossa ulkoseinien sävy vaihdettiin tummansiniseksi ja ikkunapokien väritys punaruskeaksi. Koristelistat ja vuorilaudat oli tässä suunnitelmassa jätetty valkoisiksi. Maalaussuunnitelma toteutettiin ja tämä väritys oli käytössä rakennuksessa aina vuoteen 1984 asti

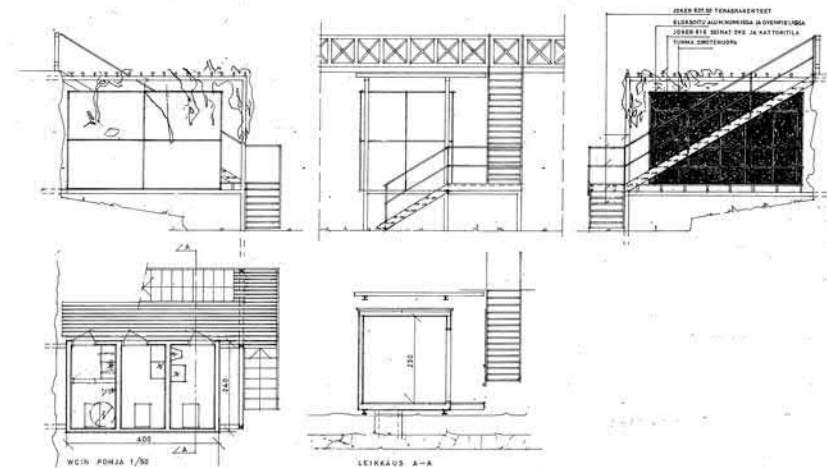
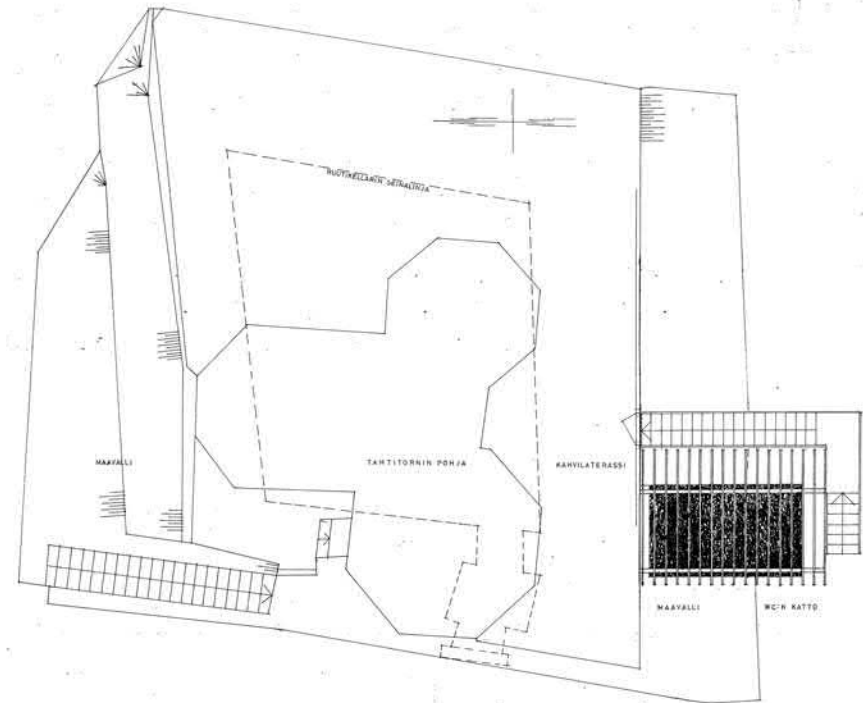
4.10 Vuoden 1970 laajennus

Tähtitornin wc:n puutetta ryhdyttiin ratkomaan vuonna 1969 jolloin laadittiin piirustukset laajennusrakennukseen rakennusviraston taloussuunnitteluosastolla (kuva 70).¹³⁴ Muinaistieteellisen toimikunnan hyväksytyt suunnitelmat ryhdyttiin rakennustöihin alkukesästä 1970. Kolmen wc:n rakennusta varten alueelle tehtiin myös vesi- ja

132 Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuonna 1942, s. 80.

133 Oulun kaupungin tilien päätös v. 1948, s. 27.

134 Oulun kaupungin kunnalliskertomus osa 1, Kaupunginvaltuusto v. 1970, s. 405.

Kuva 70. Wc-laajennoksen suunnitelmat. P. Tala, Oulun kaupungin rakennusvirasto, taloussuunnitteluosasto, 14.4.1970. Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

Kuva 71. Tähtitorni vuonna 1989. Wc-rakennus on vielä vanhassa asussaan ja tähtitorni on jälleen vaaleasävyinen. Atte Carolus Bernhard Kalajoen arkisto, Oulun maakunta-arkisto.

viemärijohdot rakennusviraston toimesta.¹³⁵

Tähtitornin kahvilan kivijalkaan etelän puoleiselle sivulle valmistui vuoden 1970 aikana vanerilla vuorattu WC-rakennus, johon johtivat teräsportaat. Rakennelmaa on arvosteltu sen kömpelydestä ja sopimattomuudesta alkuperäiseen arkkitehtuuriin.¹³⁶ (Ks. kuva 71)

4.11 Vuoden 1984 korjaushanke

Vuonna 1984 arkkitehtitoimisto Huusko ja Tepon suunnitelmien mukaisesti toteutetussa korjaushankkeessa Tähtitornin kahvila kävi läpi monenlaisia uudistuksia.

Ikkunat kunnostettiin ja ikkunaluukut vaihdettiin. Sisäänkäynnille johtavat kiviportaat uusittiin. Myös joitakin rakenteellisia muutoksia tehtiin, kuten seinän alimpien lahonneiden hirsiosien vaihto. Sisäportaat uusittiin kokonaan ja ne palautettiin takaisin alkuperäiselle paikalleen.¹³⁷

Keittiön täysmittaiseen saneerauksessa keittiöön rakennettiin kylmiö sekä asennettiin uudet koneet ja kaapistot.¹³⁸ Kahvion terassille rakennettiin vuonna 1983 alkuperäisen tyylin mukaisesti koristellut katokset ja ne pystytettiin vuonna 1984.¹³⁹ Keväällä 1984 valmistui myös Tähtitornin kahvilan julkisivumaalaus. Väri vaihdettiin sinisestä vaaleanpunaiseksi.¹⁴⁰ Värit valittiin paikalla suoritettujen väritutkimusten perusteella paljastuneiden värikerrosten

¹³⁵ Oulun kaupungin kunnalliskertomus osa 2, Vuosikertomukset vuonna 1970, s. 128, 177

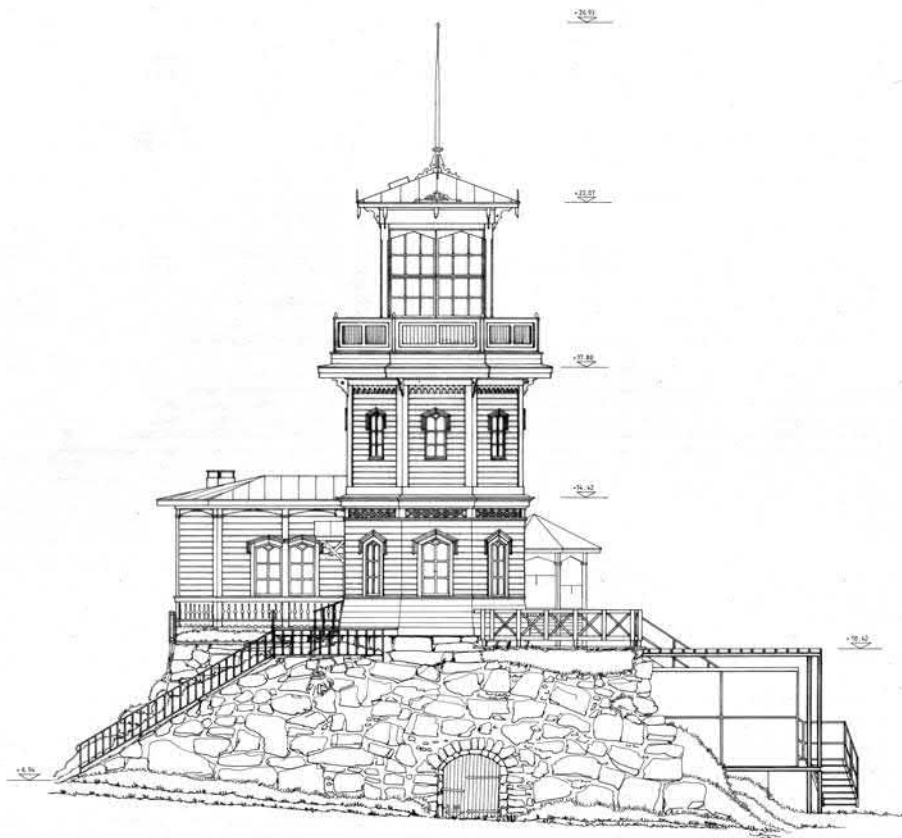
¹³⁶ Kaleva, 17.3.1984.

¹³⁷ Oulu-lehti, 21.7.1983.

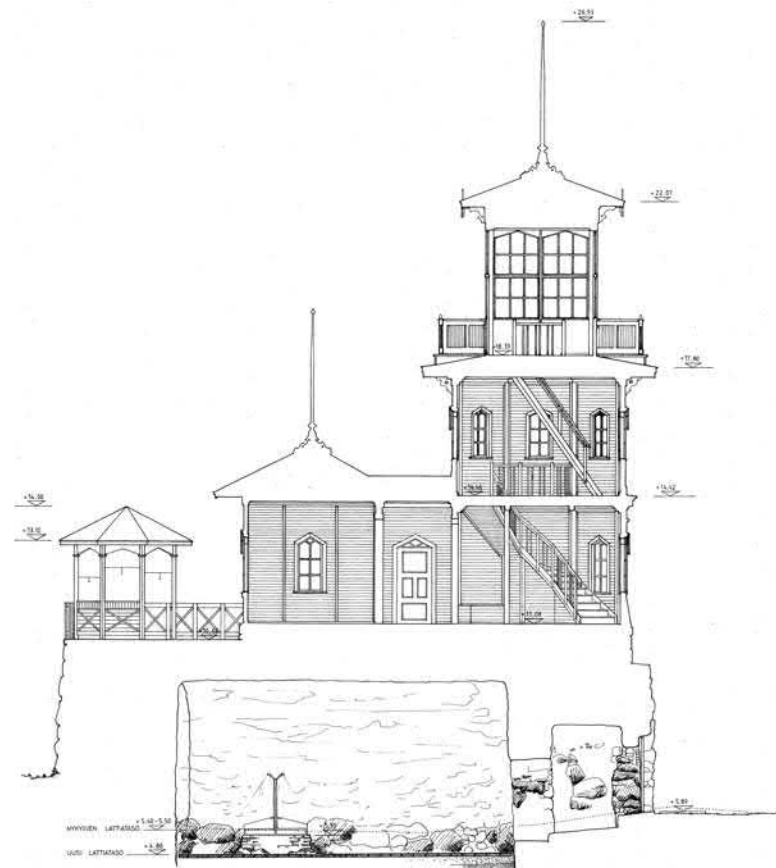
¹³⁸ Kaleva, 14.5.1983.

¹³⁹ Oulu-lehti, 21.7.1983.

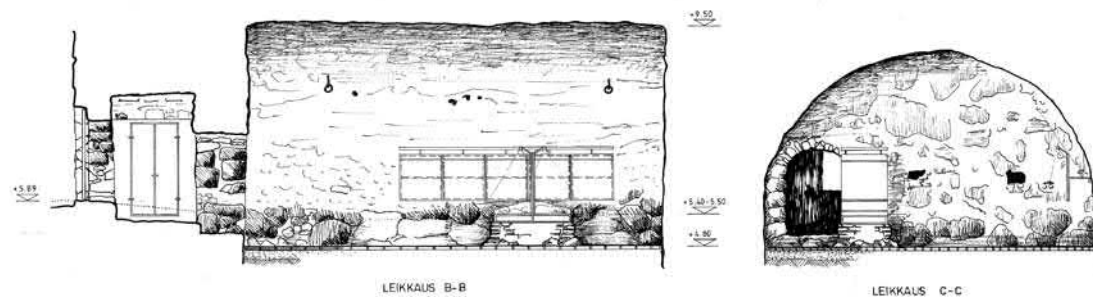
¹⁴⁰ Kaleva, 29.4.1984.

Kuva 72. Länsijulkisivu, Arkkitehtitoimisto Huusko & Teppo, 3.3.1983.
Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

Kuva 73. Leikkaus, Arkkitehtitoimisto Huusko & Teppo, 22.3.1983.
Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

Kuva 74. Leikkaus, Arkkitehtitoimisto Huusko & Teppo, 22.3.1983.
Liikelaitos Oulun Tilakeskus.

perusteella mahdollisimman lähelle alkuperäistä. Terrassin vuodelta 1965 peräisin olevia kaiteita korjattiin remontin yhteydessä.¹⁴¹

Saneeraushankkeeseen kuului myös vanhan ruutikellarin kunnostus ja käyttöönotto.¹⁴² Kellarissa oli suoritettu vuosien 1980 ja 1982 välillä arkeologiset kaivaukset, jonka jälkeen lattiaa korotettiin hiekkapedillä ja se peitettiin tiililadonnalla. Näyttelytilan suunnitelmat kuuluivat myös arkkitehtitoimisto Huusko ja Tepon kokonaissuunnitelmaan. Tila toteutui lähes kokonaisuudessaan suunnitelmien mukaisesti, mutta lattian keskiosassa sijainnut näyttelyvitriini jäi jalustaa lukuun ottamatta toteuttamatta.¹⁴³

4.12 Tuhopolton korjaukset vuonna 1997

Vuoden 1997 tuhopolton seurauksena kahvilaa korjattiin ja siivottiin vuosina 1997-1998. Palo tuhosi lähinnä ensimmäisen kerroksen kahvilatiloja – rakenteita sytytyspaikan ympäriltä sekä pintoja ja kalusteita. Alakerran ikkunat ja niiden puitteet uusittiin, kuten myös ovet. Myös esimerkiksi sähkötaulut sulivat ja vesijohdot rikkoutuivat ja ne vaihdettiin uusiin. Palosta aiheutuva noki sotki ylempiä kerroksia ja ikkunat jouduttiin sieltäkin puhdistamaan.

Vesikatto tuhoutui ylemmän kerroksen tasanteelta, mistä palokunta saapui sisään. Vesikaton korjausta lukuun ottamatta ylempät kerrokset säästyivät suuremmilta vahingoilta ja korjauksilta. Alakerran kahvilasta uusittiin muun muassa katto, seinäpaneelit sekä kaikki kalusteet. Kalusteet uusittiin alkuperäistä tyyliä vastaviksi.¹⁴⁴

141 Arkkitehti Jorma Tepon haastattelu 19.12.2017

142 Oulu-lehti, 21.7.1983.

143 Museonjohtaja Aimo Kehusmaan haastattelu, 19.12.2017.

144 Kaleva, 20.4.1998.

Kuva 75. Terrassin maalattiaan kaivettiin ojat sadevesiviemäriä varten. Työ tehtiin käsipelillä, etteivät tähtitornin alla olevat holvit vaurioitu. Kuva Jukka Leinonen, 3.1.2011, Kaleva.

Kuva 76. Paviljongit nostettuna säilytykseen. Valokuva Kari Parkkinen.

4.13 2000-luvun muutokset

2000-luvulla Tähtitornin kahvilassa on suoritettu useampi pieni-muotoisempi korjaushanke. Vuonna 2010 tehtiin terassille vesi- ja viemärlaitteiden korjaus. Korjauksen toteutti Insinööritoimisto Yli-talo Oy. Sama yritys toteutti vuonna 2011 viemärlaitteiden korjauksen myös WC-rakennuksessa. Samana vuonna Insinööritoimisto Putkonen vahvisti terassin perustuksia.

Vuosina 2010-11 tehdyn vesi- ja viemärlaitteiden korjauksia varten vuonna 1984 tehdyt paviljongit nostettiin terassilta alas, vanha betonilaatoitus poistettiin ja viemäreille kaivettiin käsin riittävät kanaavat (kuva 75). Terassin pinnoittamisen jälkeen paviljongit nostettiin

Kuva 77. Tähtitornin terassin betonivalutöiden aikaan. Valokuva Kari Parkkinen.

takaisin alkuperäisille paikoilleen ja niihin tehtiin pieniä korjauksia. Terassin kaiteisiin lisättiin vielä pleksit putoamissuojiksi. Terassin korjausten yhteydessä madallettiin myös tähtitornin näköalatasanteen kaide alkuperäistä vastaavaksi ja siihen lisättiin metallinen käsijohde.¹⁴⁵

Tähtitornin kahvilan nykyisistä kalusteista osa on peräisin 1990-luvulta, kuten esimerkiksi keittiön yläkaapit. Myyntitiski, kirjahyllyt ja keittiön koneista ja laitteet ovat kuitenkin nykyisen, vuonna 2009 toimintansa kahvilassa aloittaneen Jarmo Stoorin uusimaa.

Ylimmän tasanteen terassiin laudoitus on uusittu lähivuosina, ku-

¹⁴⁵ Arkkitehti Kari Parkkinen haastattelu 19.12.2017.

Kuva 79. Terrassin pohjan valutöiden valmistuttua tornin juuren ympärille valettiin betonimantteli. Valokuva Kari Parkkinen.

ten myös ikkunoiden sisäpuutteet. Ikkunoita on kolmelta eri aikakaudelta. Vanhimpia ovat ylimmän tasanteen ikkunat, jotka Stoorin mukaan vuotavat myrskyllä. Uusimpia ovat alimman kerroksen ikkunat, jotka uusittiin vuoden 1997 palosta johtuneen korjauksen yhteydessä. Tornin ensimmäisen kerroksen katosta lukuun ottamatta vesikatteet on todennäköisesti vaihdettu viimeksi 1980-luvun saneerauksen yhteydessä, sillä matalamman osan vesikate on samanlainen kuin vuonna 1983 rakennettujen paviljonkien kate.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Jarmo Stoorin haastattelu 17.8.2016.

Kuva 78. (Viereinen sivu) Tornin alimpia hirsä kengitettiin korjausten yhteydessä. Betonimanttelin ja hirsirakenteen välille sijoitettiin eristekerros. Valokuva Kari Parkkinen.

WC-tiloja saneerattiin uudelleen vuonna 2012 UKI Arkkitehtien laatiman suunnitelman mukaisesti. Saneerauksessa rakennuksen ulkopinnat saivat vaaleanharmaan vaakapaneloinnin ja käytävän pergola suojaamaan rakennettiin lasikate.

Vuonna 2015 Arkins Suunnittelu Oy suoritti kahvilassa sähkökorjaustöitä.

5. ARKKITEHTUURI

Linnansaaren tähtitorni edustaa arkkitehtoniselta tyyliltään puurakennuksiin sovellettua uusgoottilaista kertaustyyliä, jota kutsuttiin sveitsiläistyyliksi tai nikkarityyliksi. Tähtitornin rakentamisen aikaan, 1800-luvun lopulla, rakennustaitteen tyylisuuntaus oli lähestymässä romantiikkaa.¹⁴⁷ Tähtitornin kahvilaa onkin kuvattu ”romantiikan täysveriseksi edustajaksi” pitsimäisten puuleikkauksiensa, pastelliväriytyksensä sekä siron ja koristeellisen torninsa vuoksi.¹⁴⁸

Tähtitornin kahvilan arkkitehtonista arvoa korostaa Esko Järventauksen mukaan se, ettei Oulussa ole muita 1800-luvun huvilatyylisten puupaviljonkien edustajia Pikisaaren rantapaviljonkia lukuun ottamatta. Hän vertaa rakennusta Turun Pinella-ravintolaan ja Ruisalon tornihuviloihin.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Kaleva, 17.3.1984.

¹⁴⁸ Yleisradio, 17.9.1964.

¹⁴⁹ Hautala, Kustaa, 1976, s. 524-525.

6. KOHTEEN NYKYTILA JA INVENTOINNIT

6.1 Nykytila

Nykyisin tähtitornin kahvila on kohtalaisessa kunnossa ja palvelee hyvin käyttötarkoitustaan kesäkahvilana.

Rakennuksessa voidaan havaita ajallinen kerroksellisuus – eri aikakaudet ja niiden muutokset edustettuina jo 1600-luvulta lähtien. Rakennuksen korkea kivijalka ja kellari ovat Oulun Linnan rauniota. Torniosa on pitkälti samanlainen kuin se oli valmistumisvuonna ja Merikoulun toiminnan aikaan. Keittiösiipi sen sijaan on 1900-luvun alusta, kivijalan yhteyteen rakennettu wc-rakennus 1970-luvulta ja alkuperäistä jäljittelevä vaaleanpunainen julkisivumaali ja terassin avoimet katokset ovat 1980-luvulta.

Tähtitornin kahvilasta on siis tunnistettavissa rakennuksen alkuperäinen muoto ja mitkä osat on lisätty myöhemmin. Suurin osa muutoksista, joita rakennukseen on vuosien varrella tehty, ovat olleet laajennuksia ja täydennyksiä. Näistä näkyvimpiä ovat keittiösiipi, terassin katokset ja wc-rakennus.

Vanhaa ei ole purettu juurikaan ja lisäykset on tehty pääosin vanhaa tyyliä kunnioittaen. Esimerkki alkuperäisen tyylin arvostuksesta on tornin parvekkeen kaide, joka on uusittu, mutta muistuttaa alkuperäistä ja tummansinisestä takaisin vaaleisiin pastellisävyihin muutettu julkisivumaali. Maalin kaksivärisyys korostaa rakennuksen siiroutta. Julkisivumaali on osin kuitenkin rapistunutta ja sen huomaa

olevan peräisin vuodelta 1984. Samalta vuodelta peräisin olevasta kaiteesta ja terassin paviljongeista on irronnut muutamia osia. Vanhimmat ikkunat, eli tornin ylimmät ikkunat, vuotavat myrskyllä.

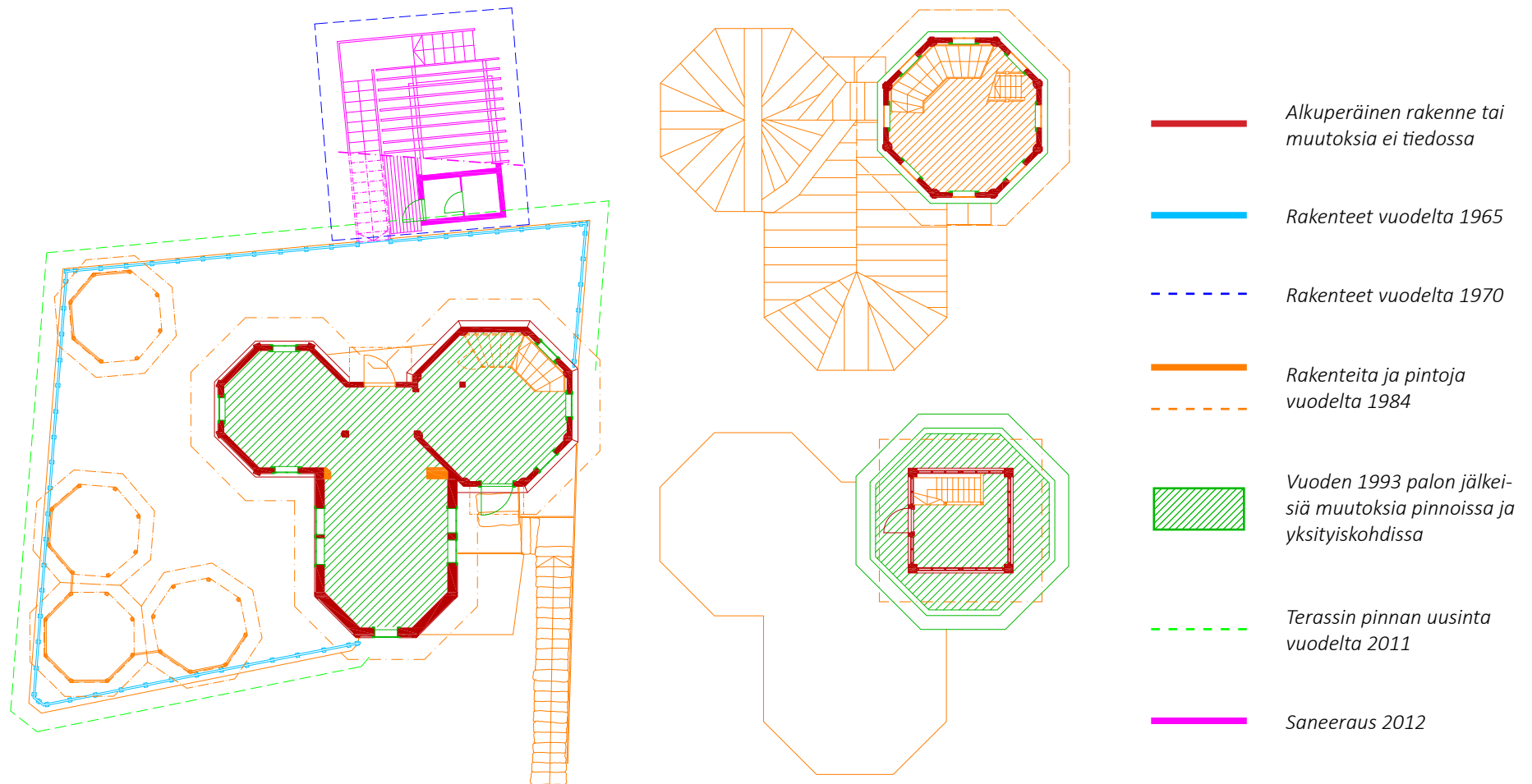
Tähtitornin kahvila on kulttuurihistoriallisesti merkittävä rakennus ja yksi 1800-luvun nikkarityylin harvoista edustajista Oulussa. Rakennus on nykyään suojeltu. Arkkitehtuuristaan, keskeisestä paikastaan ja pitkäaikaisesta kahvilatoiminnastaan johtuen siitä on muovautunut tärkeä kohtausta paikka oululaisille ja symbolisestikin merkittävä kohde Oulun kaupunkikuvassa.

6.2 Inventoinnit

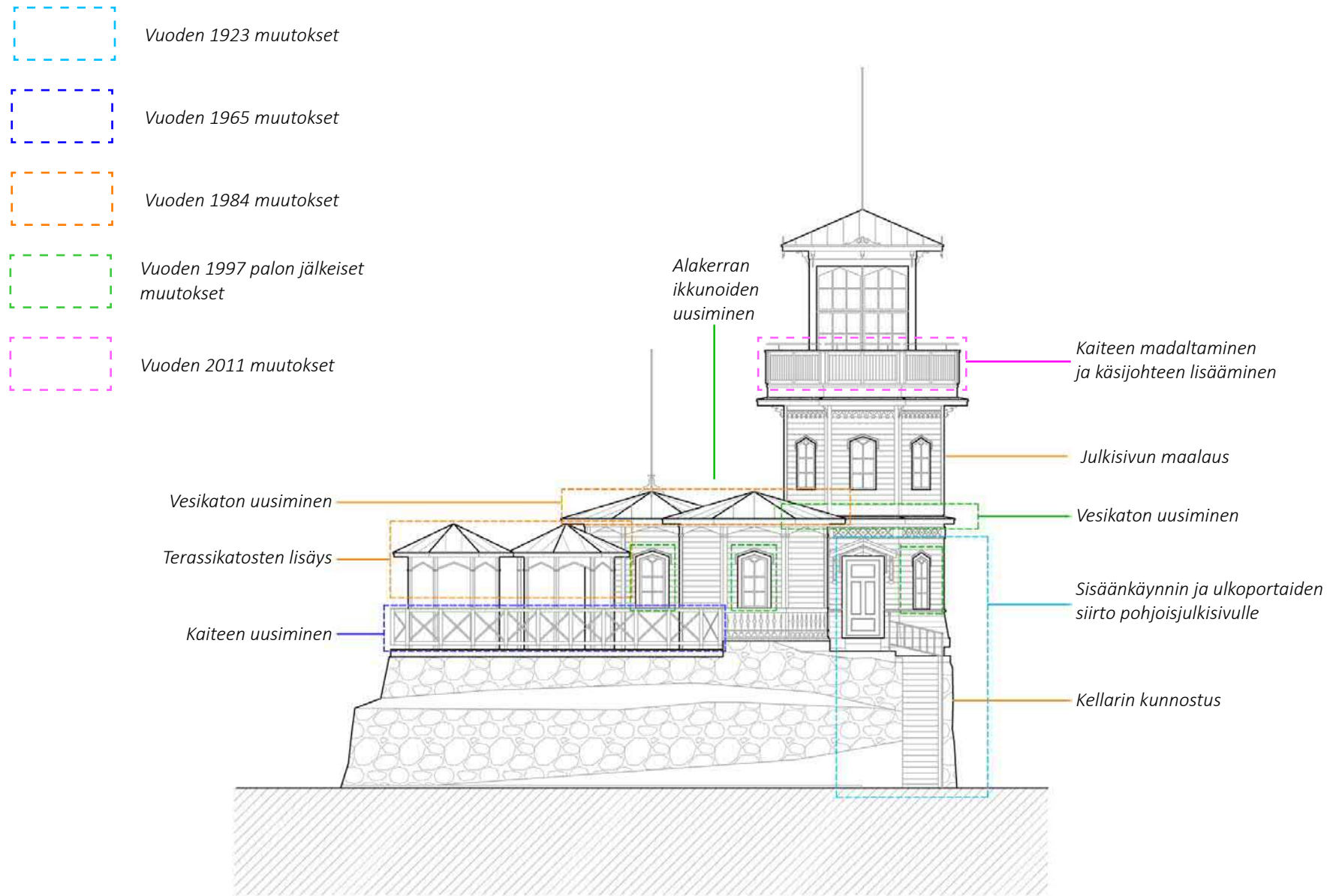
Inventoinnit ajantasapiirroksia ja kaaviokuvia varten tapahtuivat rakenteita mittaamalla lasermitalla ja mittanauhalla. Piirroksia laadittaessa apuna käytettiin myös kohteesta otettuja valokuvia.

Rakennuksen nykytilasta ja rakenteista, kuten ikkunoiden ja vesikatton iästä ja kunnosta, saatiin tietoa myös kahvilanpitäjiä haastatella sekä itse arvioimalla. 1980-luvun korjaushankkeesta saatiin tietoa haastatella arkkitehti Kari Parkkista ja Jorma Teppoa, sekä museonjohtaja Aimo Kehusmaata. Vuoden 2011 korjauksista antoi haastattelussa tietoja arkkitehti Kari Parkkinen.

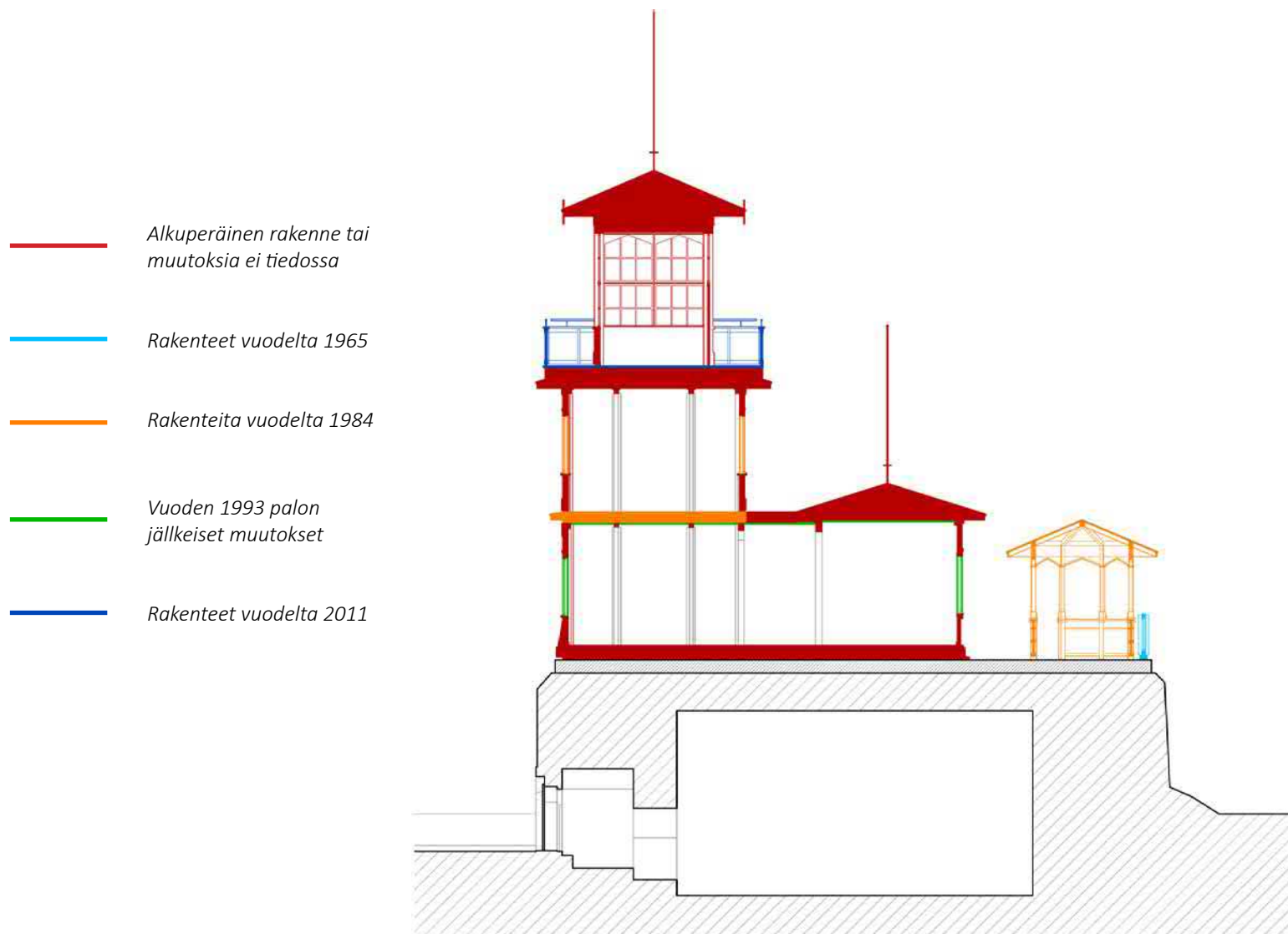
7. SÄILYNEISYYSKAAVIOT

Kohteen seinärakenteita ja rakenteellisia yksityiskohtia havainnollistava säilyneisyyskaavio (pohjapiirustus)

Kohteen julkisivumuutoksia havainnollistava säilyneisyyskaavio

Kohteen seinärakenteita ja rakenteellisia yksityiskohtia havainnollistava säilyneisyyskaavio (leikkauspiirustus)

Julkisivut

Oulun linnan ruutikellarin raunioiden päälle rakennettu nikkarityylinen Oulun merikoulun observatoriotorni on säilyttänyt tunnistettavan ilmeensä lukuisista muutoksista ja laajennuksista huolimatta.

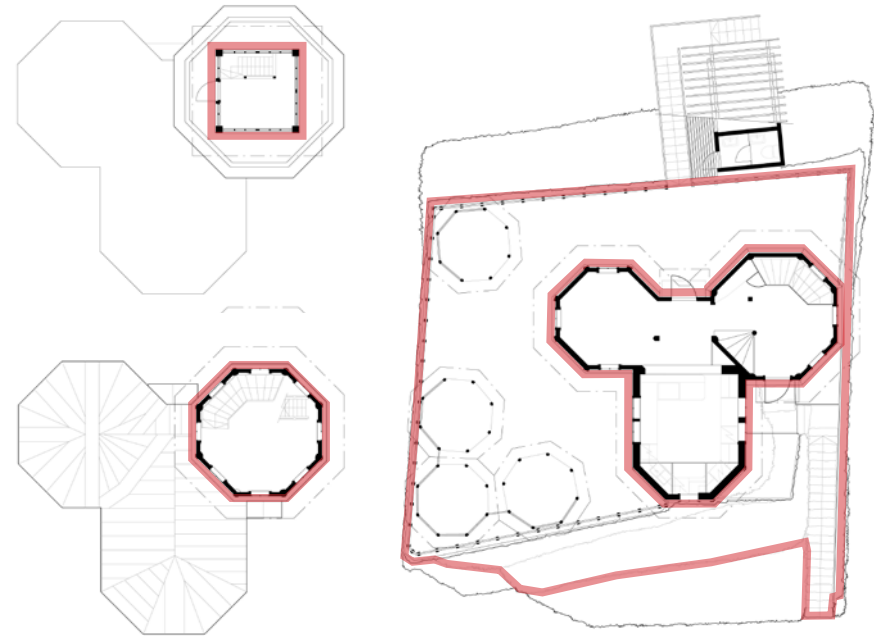
Perustukset: Muurattu lohkokivi (harmaa), kalkkilaastisaumat (vaalean harmaa).

Seinät: Rungon hirsisalvosten alimmat hirret ovat pohjoissivulla näkyvissä, pääosin hirret on kuitenkin suojattu vaakasuuntaisella jalkapaneelilla (vaalean punaruskea). Seinissä on maalattu vaakaponttipanelointi (vaaleanpunainen). Näkyvät kantavat rakenteet, karmilaudat, sahatut koristedetaljit, listoitukset sekä nurkkalaudat on maalattu (vaalean punaruskea). Seinälaudoitus on jaettu vyöhykkeiksi kerroksittain toistuvien jalkapaneelien sekä räystäiden alapuolisin sahatuilla koristelaudoin ja kuvioinnein (vaalean punaruskea). Rakennuksen julkisivut on jäsennelty vaak- ja pystypaneelien, listoitusten, koristeleikkauksien sekä osin näkyvien kantavien pystyhirsien ja nurkkalaudoitusten avulla.

Näkyvät runkopilarit on koristeltu kulmaviistein, sekä seinien listoitusta toistavien listoin. Ikkunoiden alapuoliset rintapaneelit on koristeltu sahatuilla koristelaudoin (vaaleanpunainen), joiden alla on tasainen panelointi (vaalean punaruskea). Rintapaneeli on jaettu alaosaan koristelistalla (vaalean punaruskea), jonka alapuolta koristaa sahatut koristelaudat (vaaleanpunainen).

Ikkunat: Ensimmäisessä ja toisessa kerroksessa puukarmiset, seitsemänruutuiset kitti-ikkunat (valkoinen), koristellut karmilaudat (vaalean punaruskea).

Vesikatto: Konesaumattu peltikatto (tummanpunainen), räystäiden alapinnat ja tuulilaudat maalattua puuta (valkoinen). Räystäisiin

lisätty koristeelliset nikkarityylyiset konsolit (vaalean punaruskea). Tornin huipulla on vesikaton reunoilla lehtisahatut räystäskoristeet (valkoinen), räystäiden alapinnoilla lehtisahattuja liljakoristeita sekä kaikkein ylimpänä lipputanko jonka alaosassa on koristesorvauksia.

Valaisimet: Terrassin puolella seiniin asennettu metalliset kaarivalaisimet (patinoitunut kupari) opaalilasein (valkoinen). Kahvilatilan katolla led-julkisivuvalaisin (valkoinen). Kolmannessa kerroksessa räystäiden alle asennettu metallivartiset valaisimet (valkoinen), joissa lasikupujen (kirkas) suojaamat polttimet.

Tekniset laitteet: Rakennuksen ulkoseinissä on kosteussuojattuja pistorasioita (valkoinen).

Terassi ja portaikko

Lattia: Betonikannen päälle ladottu sementtitiili (punainen), metalliset lattiakaivot (musta).

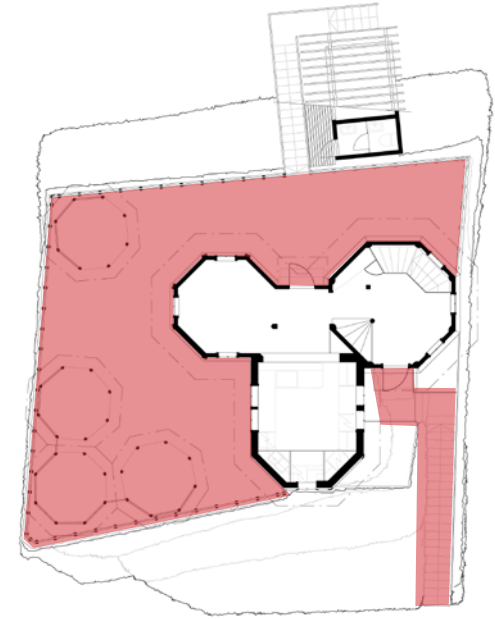
Terassin kaiteet: Betonilaattaan ankkuroiduille teräsaloille kappalevarasta pulttaamalla koottu karkeatekoinen puinen maalattu kaide (keskiruskea). Kaiteeseen asennettu putoamissuojaksi pleksilevyt (kirkas).

Kiviportaat: Graniittiasketmat (harmaa), askelpinta tasainen, syrjät lohkopintaiset, maalatut teräskaiteet (valkoinen).

Terassikatokset: Puurakenteisia keveitä katoksia kiertää osittain umpinainen, kulkuaukoin varustettu aitaus. Kantavissa rakenteissa särmäviistekoristelut sekä reliefikoristelua (vaalean punaruskea), vaaka- ja pystypaneloinnit on maalattu (vaaleanpunainen). Vesikatoto konesaumattua peltiä (punainen). Katosten puurakenteet ovat päässeet heikkoon kuntoon aitauksen tasolta alaspäin ja niissä on selkeitä lahovaurioita ja rakenteellisia muutoksia. Maalipinnat pahoin vaurioituneet kosteudelle altistuneilla alueilla.

Valaisimet: Terassikatoksissa alaspäin suunnattuja led-valaisimia, pylväissä kuution mallisia ja vesikaton alapinnalla sylinterin mallinen (matta metalli).

Tekniset laitteet: Terassikatosten sähköt vedetty pintavetoina. Terrassin vedenpoistojärjestelmät on valettu betonikanteen (musta).

1. Kerros

Lattia: Maalattu lankkulattia (vaaleanruskea). Profiilihöylätyt lattia-
listat (keskitumma turkoosinsininen).

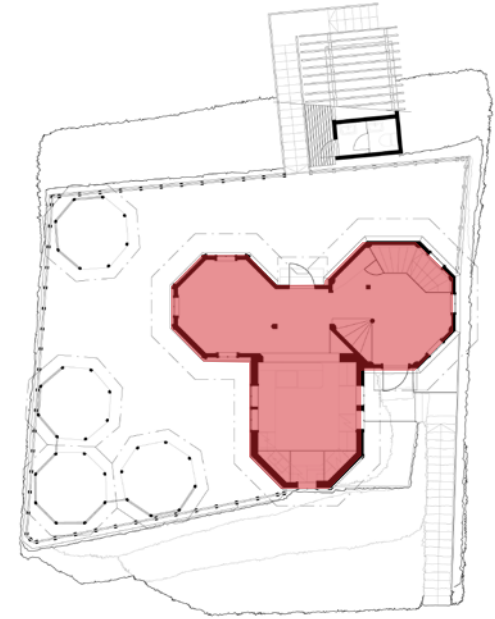
Seinät: Maalattu vaakapanelointi helmiponttipaneelista (vaalea
turkoosinvihreä). Kantavat rakenteet kulmaviistein koristeltua mas-
siivipuuta (keskitumma turkoosinvihreä).

Sisäkatto: Helmiponttipanelointi (valkoinen). Sisäkaton reunoilla
näkyvät kantavat massiivipuurakenteet maalattu (keskitumma tur-
koosinvihreä).

Ikkunat: Ulkopokat puukarmiset, seitsemänruutuiset nikkarityyliset
kitti-ikkunat (valkoinen), sisäpokat yksiruutuiset puulistoitetut puu-
karmiset ikkunat (valkoinen). Sisemmät ikkunat ruuvattu karmeihin
kiinni, ulommat hakakiinnityksellä. Ikkunoita kiertää profiilihöylätty
maalattu karmilista (keskitumma turkoosinvihreä).

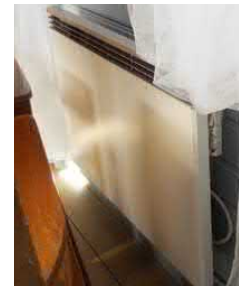
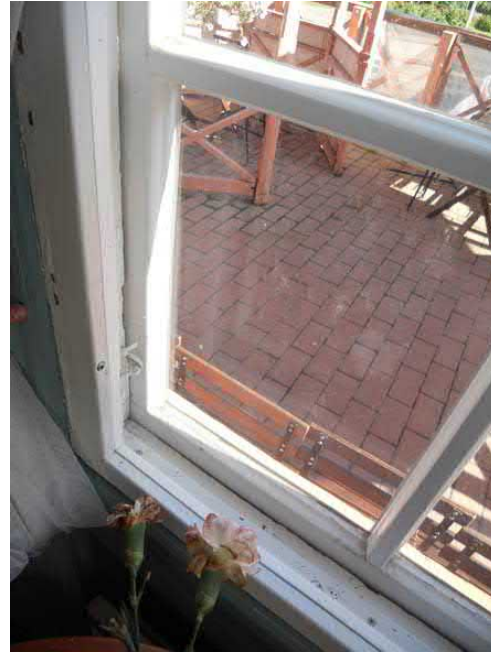
Valaisimet: Matararunkoiset, plafondi-tyyppiset valaisimet opaali-
kuvulla (valkoinen).

Tekniset laitteet: Paloilmaisin asennettu sisäkattoon, kulunvalvon-
ta/IR-ilmaisimet ulko-ovien päällä. Osan ikkunoiden alle asennettu
sähköpatterit. (valkoinen)

Kuva: Ella Kantola

2. kerros

Lattia: Maalattu lankkulattia (vaaleanruskea), lattioiden maalipinta pahoin kulunut, todennäköisesti liuotinpohjainen Permo-maali. Profiilihöylätyt lattialistat (keskitumma turkoosinsininen).

Seinät: Maalattu vaakapanelointi helmiponttipaneelista (vaalea turkoosinvihreä). Kantavat rakenteet kulmaviistein koristeltua massiivipuuta (keskitumma turkoosinvihreä).

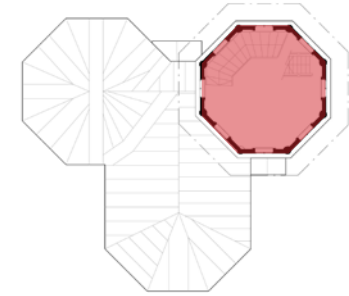
Sisäkatto: Helmiponttipanelointi (valkoinen). Sisäkaton reunoilla näkyvät kantavat massiivipuurakenteet maalattu (keskitumma turkoosinvihreä).

Ikkunat: Ulkopokat puukarmiset, seitsemänruutuiset nikkarityyliset kitti-ikkunat (valkoinen), sisäpokat yksiruutuiset puulistoitetut puukarmiset ikkunat (valkoinen). Sisemmät ikkunat ruuvattu karmeihin kiinni, ulommat hakakiinnityksellä. Ikkunoita kiertää profiilihöylätty maalattu karmilista (keskitumma turkoosinvihreä).

Yläkertaan vievät portaat: Kaiteet maalattua puuta (vaalea turkoosinvihreä), käsijohde maalattua puuta (vaaleanruskea), porrasaskelmat maalattua puuta (vaaleanruskea), askelmissa vuosikymmenten aikana kuluneita askelten painalluksia. Portaiden maalipinnat osin pahoin kuluneet, osin lohkeilleet.

Valaisimet: Sisäkatossa yksi pillerinmallinen kattovalaisin opaalikuvalla (valkoinen).

Tekniset laitteet: Sähkövedot pintavetoina, maalattu pinnan sävyiseksi.

2. kerros

3. kerros

Observatorion kolmas kerros oli varattu merimieskoulun opetuksen laitteille, piirustuksissa huoneen sisätiloihin on piirretty kaukoputki. Tornin sisätiloista ja terassilta avautuvat esteettömät näkymät edelleenkin yli Oulun kaupungin sekä merelle.

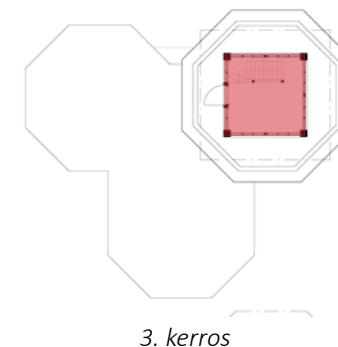
Lattia: Maalattu lankkulattia (vaaleanruskea), lattioiden maalipinta pahoin kulunut, todennäköisesti liuotinpohjainen Permo-maali. Profiilihöylätyt lattialistat (keskitumma turkoosinvihreä).

Seinät: Maalattu vaakanelointi helmiponttipaneelista (vaalea turkoosinvihreä). Kantavat rakenteet kulmaviistein koristeltua massiivipuuta (keskitumma turkoosinvihreä). Ikkunoiden alapuolelle kiinnitetty metallisin kulmaraudoin (valkoinen) kapeat melamiinipinnoitteiset pöytälevyt (valkoinen).

Portaikoin kaiteet: Maalattua puuta (valkoinen), maalipinta osin pahoin kulunut ja likaantunut, maali mahdollisesti lateksia.

Sisäkatto: Helmiponttipanelointi (valkoinen). Sisäkaton reunoilla näkyvät kantavat massiivipuurakenteet maalattu (valkoinen). Paneeloinnissa pieni luukku katolle viirin nostamista varten.

Ikkunat: Kolmella sivulla kaksi kaksiosaista puurunkoista yksilasista kitti-ikkunaa (valkoinen), ikkunoissa kuuden ruudun jako. Oviseinällä alemmat ikkunat ovat nelilasisia, ovi sijoitettu symmetrisesti keskelle. Ikkunoissa on sisäänpäin avautuvat saranat, mutta avautuvuus ei ole varmaa. Pokiin on mahdollisesti jälkikäteen tehty kiinnitykset metallisin lattarautakiinnikkein runkorakenteisiin sekä ulko- että sisäpuolelle. Ikkunakarmien alaosaan naulattu ylimääräiset listat (valkoinen). Pystyvälikarmit eli postipuut on maalattu (keskitumma turkoosinvihreä).

Valaisimet: Kattovalaisin pyöreä opaalipallolasivalaisin (valkoinen).

Ovet: Nelipeilinen maalattu puuovi (harmaa), vedin mahdollisesti 20-luvulta, lukkopesä ja ovipumppu moderneja (kirkas metalli).

Tekniset laitteet: Sähkövedot pintavetoina, maalattu taustapinnan sävyiseksi.

Kellari

Lattia: Hiekkapedille ladotut käsinlyödyt poltetut tiilet (punainen). Keskilattialla tiilestä (punainen) muurattu esittelyvitriinin jalusta, peitetty puukannella (tummanruskea).

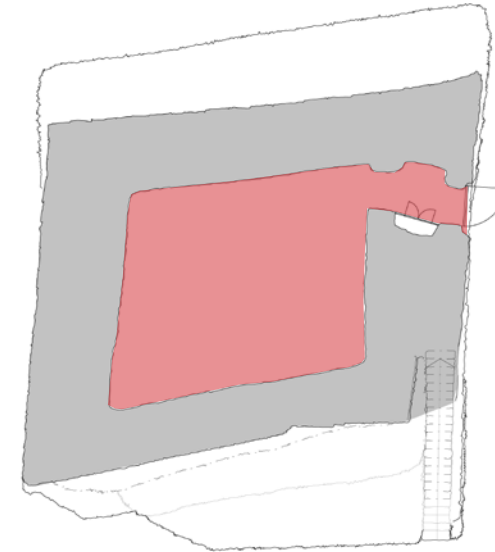
Seinät: Muurattu lohkokivi (harmaa).

Sisäkatto: Muurattu ja rapattu kiviholvi (vaalean harmaa).

Ovet: Sisäovi puinen, pystypaneloitu ovi (musta), yksinkertainen niklattu vedin, ulko-ovi kaksinkertaisella ponttilaudalla vaaka- ja pystypaneloitu lautaovi (valkoinen), ovesa takorautaiset saranat sekä lukkorauta (valkoinen). Teknisen tilan pariovet metallia (musta), ei vetimiä.

Valaisimet: Lattiassa kolme upotettua kohdevalaisinta, esittelytaulussa loisteputkivalaisimet heijastinpinnan takana (musta).

Tekniset laitteet: Metallisten pariovien takana on valaistuksen sähkökeskus.

Wc-laajennus

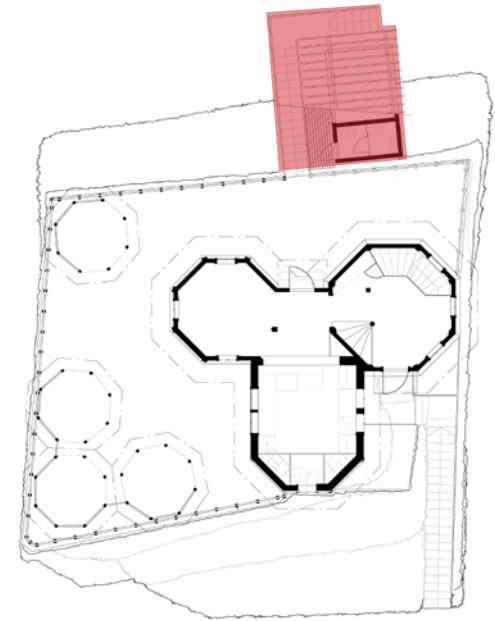
Lattia: Käytävän kansi lahosuojatusta puusta (vaalean vihreä).

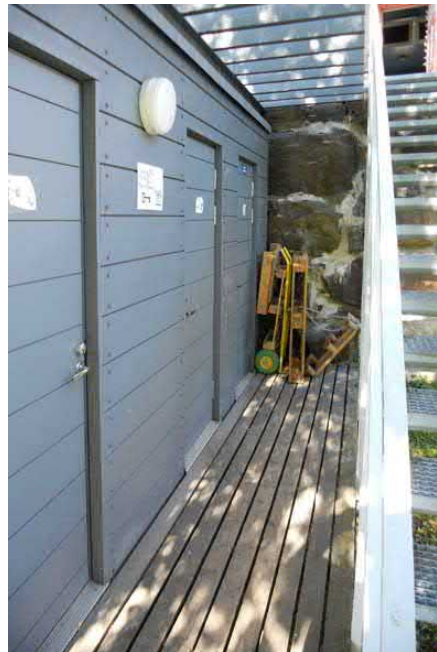
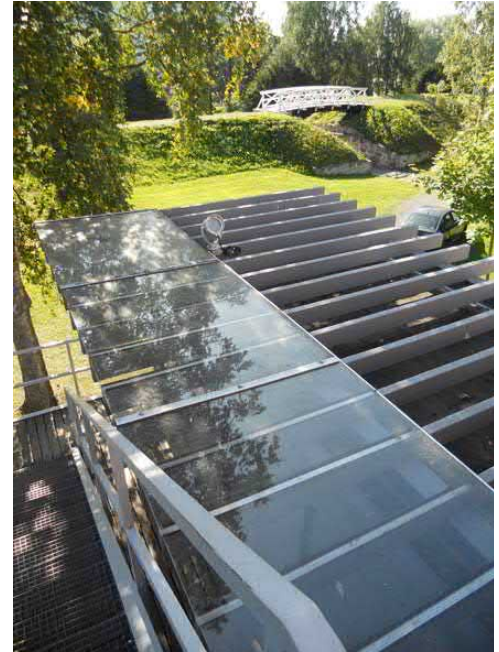
Seinät: Ulkoseinät vuorattu rakenteisiin vaakapaneelilla (harmaa), pulttikiinnitys.

Kattorakenteet: Wc-käytävän yläpuolella teräsrakenteella (harmaa) kannateltu lasikatto (kirkas), varsinaisten wc-tilojen katto huopakate (musta).

Portaat: Teräsrakenteiset (vaaleanharmaa) ritiläaskelmin (kirkas metalli)

Valaisimet: Wc-käytävässä pillerinmallinen seinävalaisin (valkoinen). Laajennuksen katolla led-julkisivuvalaisin (valkoinen).

8. YHTEENVETO

Tähtitornin kahvila on sekä rakennushistoriallisesti että arkkitehtonisesti poikkeuksellisen arvokas ja erityinen kohde Oulussa. Sen ulkoinen hahmo ja tilarakenne on syntynyt alkuperäisen, ajallisesti lyhyehköksi jääneen käyttötarkoituksen pohjalta, mikä jo yksistään tekee kohteesta myös yleisemmin erityisen arvokkaan. Rakennuspaikka ja rakennuksen hahmo ovat vakiintuneet Oulun kaupunkikuvan yhdeksi tunnistettavimmaksi osaksi. Nykyinen käyttötarkoitus kesäkahvilana - kaikkine toiminnallisine kompromisseineen - on kuitenkin osoittautunut rakennuksen säilymisen kannalta ainakin toistaiseksi hyväksi ratkaisuksi.

Rakennukseen vuosien saatossa tehdyt muutokset ovat osin hämärtäneet alkuperäistä arkkitehtuuria, mutta sen vahva identiteetti on säilynyt. Toisaalta tehdyt muutokset sekä toteutumattomaksikin jääneet suunnitelmat muodostavat omat kerroksensa sekä rakennuksen että Oulun kaupunkikuvan historiaa.

Merikoulun observatorio on mahdollisesti toteutettu alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti vuonna 1875, mutta varsin pian, vain kaksi vuotta sen valmistumisen jälkeen on terassin paviljonki laudoitettu umpeen. Suunnitelmissa esitettyä äärettömän rikasta koristedetaljiikkaa sekä linnamaista ulkoasua alakerran kivimuuria jäljittelevine vuorauksin ja kapeine ampuma-aukkoineen ei välttämättä ole toteutettu lainkaan, vaan rakennus on todennäköisesti saanut ulkoasuun hieman vaatimattomamman nikkarityylin,

jossa rakennusmateriaali on selkeästi tunnistettavissa puuksi. Valokuva-aineistojen perusteella rakennuksessa on ollut viimeistään vuonna 1880 nykyisenkaltainen pohjaratkaisu eikä ensimmäisen kerroksen julkisivua ei ole toteutettu piirustusten mukaisesti kiviharkotusta jäljittelevänä, vaan nykyisenkaltaisena nikkarityyliä edustavalla, keveämmällä seinäpintojen koristelulla. Samoin toisen kerroksen ikkunat on toteutettu kaksipokaisten sijaan yksipokaisina. Suunnitellun pienen terassirakennuksen pohjaa seuraavien kaiteiden koko on laajennettu koko kivimuurin alalle ja niiden pienoissa on käytetty samankaltaista detaljiikkaa kuin Westlingin suunnittelemassa Raatin ravintolarakennuksessa. Vaikka observatorio on toteutettu piirrettyä vaatimattomampana, on siinä havaittavissa silti selkeä sveitsiläis- I. nikkarityylin kieli. Observatoriotornista on myös jäänyt toteuttamatta massiivinen, muurattu instrumenttialusta todennäköisesti alakerran holvikellariin kohdistuvan pistemäisen rasituksen välttämiseksi.

Rakennuksen käyttötarkoituksen muututtua sen pääsisäänkäynti on muuttunut nykyiselle paikalleen ja terassin puolelle on avattu uusi palvelemaan kahvilan asiakkaita. Terassin kaiteet ovat muuttuneet siroilla puusepäneliitoksilla tehdyistä koristeellisesta kaiteista pulttamalla koottuihin kaiteisiin 1960-luvulla ja aiemmin avoimelle terassille on lisätty pieniä paviljonkeja 1980-luvulla. 1970-luvulla rakennus sai vierelleen wc-laajennuksen, joka on saneerattu vuonna 2012.

LÄHTEET

Arkistot

Kansallisarkisto, Rakennushallituksen piirustukset II.
Kansalliskirjasto, digitoidut sanomalehtikokoelmat
Museoviraston kuvakokoelmat, Historian kuvakokoelmat.
Oulun kaupungin kirjasto, maakuntakokoelmat
Oulun kaupunginarkisto.
Oulun kaupunki, Tilakeskus ja Mittaustoimi.
Oulun maakunta-arkisto.
Pohjois-pohjanmaan museon valokuvakokoelmat.
Suomen arkkitehtuurimuseo
Suomen merimuseo, Merimuseon kuvakokoelmat.

Sanomalehdet

Helsingfors Dagblad. no 125, 10.05.1881, s.1. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Helsingin Sanomat. no 212, 12.09.1913, s. 3. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Kaiku. no 106, 19.09.1891, s.2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Kaiku. no. 112, 27.07.1892, s. 2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Kaiku. no 139, 05.12.1898, s.2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Kaiku. no 37, 01.04.1910, s.2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Kaiku. no 52, 06.05.1910, s.2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Kaiku. no 118, 27.05.1917, s. 4. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Kaleva. no 260, 10.11.1910, s. 2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Kaleva. no 92, 25.4.1917, s.2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Kaleva. no 203, 24.10.1917, s.2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Kaleva. no 156, 18.7.1919, s.3. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Kaleva. 329/1964. Toteutettiinko Oulun tähtitornin kaunista suunnitelmaa ollenkaan?

Kaleva. Hautala, Kustaa, 30.7.1965. Kenellä on oikeus Linnansaaren tähtitornin purkamiseen?
Kaleva. Hautala, Kustaa, 16.1.1979. Tähtitornin hoito kaupungin velvollisuus.
Kaleva. Hujanen, Erkki., 15.7.2017. Oulun Linnansaaren niemeen rakennettiin uimastadion 1930-luvulla.
Kaleva. Järventaus, Esko, 5.1.1979. Oulun tähtitornista ja avojalkaisten kova-korvaisuudesta.
Kaleva. Kuusiluoto, Hanna, 20.4.1998. Tähtitorni ehostuu entiselleen.
Kaleva. Matero, Auli & Wilenius, Niilo. 21.8.1983. Tähtitorni uudistuu.
Kaleva. 29.4.1984. Uusittu tähtitorni-kahvila avataan.
Kaleva. 27.3.1984 Tähtitornista Oululle matkailusymboli.
Kaleva. 14.5.1983 Oulun Tähtitornin kahvila käyttöön loppukesästä
Kaleva. 27.5.1915. Rahatoimikunnan esitys tähtitornin kunnostamisesta.
Kaleva. 27.5.1915. Sekulia - pakina tähtitornista.
Kaleva. 29.5.1915. Kaupungin valtuuston kokous.
Kansan Tahto. no 29, 25.4.1917, s.2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Kansan Tahto. no 40, 09.05.1917, s.2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Kansan Tahto. no 54, 26.5.1917, s.1. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Liitto. no 170, 01.08.1920, s.2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Länsi-Suomi. no 125, 03.11.1910, s. 2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Oulu. Panu (Atte Kalajoki), 5.12.1971. Observatorio - tähtitorni.
Oulu. Panu (Atte Kalajoki), 16.12.1971. Vanhat kuvat kertovat Linnansaaresta.
Oulu. Panu (Atte Kalajoki), 9.12.1974. Naiset Tähtitornissa.
Oulu-lehti. 15.2.1982. Tähtitornin remonttiin 300 000 mk.
Oulu-lehti. 21.7.1983. Tähtitornin kahvilan ovet pysyvät kiinni.
Oulu-lehti. 26.3.1984. Tähtitornista esitetään Oulu-symbolia.
Oulun Sanomat. no 71, 30.06.1915. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Pohjan Kansa. no 106, 12.05.1920, s. 4. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>
Uusi Suometar. no 66, 07.06.1871, s. 2. <https://digi.kansalliskirjasto.fi>

Painetut lähteet ja kirjallisuus

Arvokkaita alueita Oulussa 2015 Keskeinen kaupunkialue. Oulun kaupungin yleiskaavoitus, Oulun kaupunkisuunnittelu. Oulu, 2015.

Arvokkaita alueita Oulussa osa I. Oulun kaupungin keskusvirasto / Suunnittelu-palvelut, Aluesuojelutyöryhmä, Oulun kaupunkisuunnittelu. Oulu, 1999.

Historian selkosilla Jouko Vahtolan juhlakirja. Toim. Enbuske, Mäntylä, Salo ja Satokangas. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Wasa Graphics, Vaasa, 2012.

Kasvu isänmaan palvelukseen, Oulun Lotta Svärd-yhdistys vuosina 1920-1940. Reinikka, Erika ja Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys. Jyväskylä, 2006.

Kertomus Oulun kauppaseuran ja Oulun kauppiaiden eläkelaitoksen toiminnasta vuosina 1771-1939. Kirjapaino-osakeyhtiö Kaleva, 1939, Oulu.

Löfvenskiölds arkitektur - idébok för hustänkare. Toim. Källgren ja Tengdahl. Vinga press, Göteborg, 1985.

Oulujoen vesistön voimalaitosarkkitehtuuri. Esiselvitys maailmanperintöarvoista. Huhmo, Veli-Pekka. Humanopolis Oy, 2017, Oulunsalo.

Oulu Ruotsin suurvaltapyrkimysten ja tervan kaupunki. Viita, Pentti. BSV Kirja, 2009, Helsinki.

Oulun graadi, 350 vuotta asemakaavoitusta. Niskala, Kaarina, ; Okkonen, Ilpo. Kirjapaino Kaleva, Oulu, 2002

Oulun kaupungin historia IV 1856-1918. Hautala, Kustaa. Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu, 1976.

Oulun kaupungin historia V 1918-1945. Hautala Kustaa. Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu, 1982.

Oulun kaupungin historia VI 1945-1990. Manninen Turo. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä, 1995.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus v. 1899, Oulun kirjapaino-osakeyhtiö, Oulu, 1901.

Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1903, Oulun Kirjapaino-Osakeyhtiö, Oulu, 1905.

Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1904, Oulun Kirjapaino-Osakeyhtiö, Oulu, 1906.

Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1907. Oulun Kirjapaino-Osakeyhtiö, Oulu, 1908.

Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1908. O Oulun Kirjapaino-Osakeyhtiö, ulu, 1909.

Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1909. Oulun Kirjapaino-Osakeyhtiö, Oulu, 1910.

Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1910, Oulun Kirjapaino-Osakeyhtiö, Oulu, 1911.

Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1914, Oulun kirjapaino-, kirjansitomo- ja kirjakauppa-osakeyhtiön kirjapaino, Oulu, 1915.

Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1915, Oulun kirjapaino-, kirjansitomo- ja kirjakauppaosakeyhtiön kirjapaino, Oulu, 1916

Oulun kaupungin kunnallis-kertomus v. 1916, O. -Y. Kirjola A. -B:n kirjapainossa, Oulu, 1918.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus v. 1917, O. -Y. Kirjola A. -B. kirjapaino, Oulu, 1918.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus v. 1918, Oulun 2. työväen kirjateollisuus Oy, Oulu, 1920.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1922. Oy. Kirjola Ab. Oulu, 1925.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1923. Oy. Kirjolan kirjapaino, Oulu, 1926.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1925. Kirjapaino-OY. Kalevan kirjapaino, Oulu, 1928.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1926. Kirjola O/Y:n kirjapaino, Oulu, 1929.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus v. 1927. Kirjapaino-O.Y. Kalevan kirjapaino, Oulu, 1929.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1928. Kirjapaino-O.Y. Kalevan kirjapaino. Oulu, 1930.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1929. Kirjapaino Oy. Kaleva, Oulu, 1933.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1930. Kirjapaino Oy. Kaleva, Oulu, 1935.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1931. Kirjapaino Oy. Kaleva, Oulu, 1936.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1932. Kirjapaino Oy. Kaleva, Oulu, 1936.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1933. Kirjapaino Oy. Kaleva, Oulu, 1937.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1934. Kirjapaino Oy. Kaleva, Oulu, 1938.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuodelta 1935. Kirjapaino Oy. Kaleva, Oulu, 1938.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuonna 1942, Oulu, Kirjapaino-Osakeyhtiö Kaleva, 1949.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuonna 1946, Oulu, Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, 1965.

Oulun kaupungin tilien päätös v. 1948. Kirjola Oy, Oulu, 1949.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuonna 1949, Oulu, Kirjapaino-Osakeyhtiö Kaleva, 1952.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuonna 1958, Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva, Oulu, 1964.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus vuonna 1959, Kirjapaino-Osakeyhtiö Kaleva, Oulu, 1965.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus osa II, vuosikertomukset vuonna 1960, Kirjapaino-Osakeyhtiö Kaleva, Oulu.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus osa II, vuosikertomukset vuonna 1961, Kirjapaino-Osakeyhtiö Kaleva, Oulu.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus, osa I, Kaupunginvaltuusto v. 1963. Oy Liiton Kirjapaino, Oulu, 1964.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus, osa I, Kaupunginvaltuusto v. 1965, Oulun Kirjateollisuus Oy, Oulu, 1966.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus osa 1, Kaupunginvaltuusto v. 1970. Oulun kirjateollisuus Oy, Oulu, 1971.

Oulun kaupungin kunnalliskertomus osa 2, Vuosikertomukset vuonna 1970 (ei painopaikkaa)

Oulun kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet. Arkkitehtitoimisto Huusko & Teppo, Oulun kaupunki, 1986.

Rakennushallitus Byggnadsstyrelsen 1811-1986, 175 vuotta. Suomen rakennustaiteen museo, Rakennushallitus 1986.

Oulun kaupungin rahatoimikamarin vuosikertomukset 1894-1896.

Rautateiden arkkitehtuuri, asemarakennuksia 1857-1941. Valanto, Sirkka. Suomen rakennustaiteen museo, Alvar Aalto museo. Helsinki, 1984.

Siltojemme historia. Aitta, Seppo. Suomen Rakennusinsinöörien liitto RIL ry, Keuruu, 2004, s319-320

Sotainvalidien Veljesliiton Oulun osasto ry 1940-2010. Alenius, Kari. Tornion kirjapaino, Tornio, 2010.

Suomen rakennushallinto 1811-1961. Rakennushallitus. Valtion painatuskeskus, Helsinki, 1967.

Suomen rautatieasemat vuosina 1857-1920. Valanto, Sirkka. Museovirasto, Rakennushistorian osasto. Helsinki, 1982.

Suomen Merikoulujen Matrikkeli Lukuvuonna 1908-1909. C. A. Heintze's boktryckeri, Nikolaistad, 1909.

Talo kautta aikojen, julkisivujen historiaa. Kaila, Pietarila ja Tomminen. Rakentajain Kustannus Oy, Helsinki, 1987.

Haastattelut

Aimo Kehusmaan haastattelu. 19.12.2017

Kari Parkkisen haastattelu. 19.12.2017

Jarmo Stoorin haastattelu. 17.8.2016

Jorma Tepon haastattelu. 19.12.2017

Radio-ohjelmat

Järventaus, Esko. Radio-ohjelman transkripti. Äänitetty Yleisradiosta 17.9.1964 Oulun yliopiston Arkkitehtuurin Historian arkisto

Internet

Keiteleen seurakunnan verkkosivut. <http://www.keiteleenseurakunta.fi/00010006-kirkko> (katsottu 04.10.2017)

Museoviraston RKY-kohdelistaus. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2081 (katsottu 24.10.2017)

Terijoen rautatiehistoriasivusto. http://terijoki.spb.ru/railway/rw_hist_docs.php (katsottu 30.10.2017)

Riihimäen ja Pietarin välisen rautatien historiasta. <http://www.tradicii.info/index.php?lang=fi&Itemid=179> (katsottu 30.10.2017)

Tietokannat

Pohjois-Pohjanmaan liitto, Kioski-tietokanta, Tähtitorni. (katsottu 27.10.2017)

Painamattomat lähteet

Oulun merikoulun kirjekonseptit. 28.2.1874

Oulun merikoulun kirjekonseptit. 11.6.1877

Oulun rahatoimikamarin kirjekonseptit. 17.6.1890.

Rauniolinnasta tähtitorniksi. Kohde-esittelytaulu, Pohjois-Pohjanmaan museo.

Rinne, Juhani. Tähtitorni. Rakennustaiteen historia II harjoitustyö, 1973.

Valokuvat

Kuvaaja Harri Rynnänen, ellei kuvatekstissä mainita toisin.

Takakannen kuva: Tähtitorni linnan vallitukselta kuvattuna.

